

Veikka Kilpeläinen

Salaviinarinkien toimintaympäristöt Helsingissä 1770–1787

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Historian ja etnologian laitos

Elokuu 2017

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Veikka Kilpeläinen	
Työn nimi – Title Salaviinarinkien toimintaympäristöt Helsingissä 1770–1787	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Elokuu 2017	Sivumäärä – Number of pages 91 s. + liitteet 22 s.
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkielma käsittelee salaviinarinkien toimintaympäristöjä vuosien 1770–1787 Helsingissä. Aikakautta määrittä Kustaa III:n ailahtelevainen alkoholipolitiikka (1772–1787), jonka vuoksi arkinen viinanpoltto muuttui laittomaksi toiminnaksi. Samalla kriminalisoitiin muun muassa laittomasti poltetun viinan hallussapito ja myynti. Lisäksi alkoholinkäyttöä rajoittivat vanhemmat lait, jotka tähtäsivät ylenjuonin aiheuttamien järjestyshäiriöiden siistimiseen pois julkisesta tilasta. Varhaismodernilla ajalla alkoholin käyttö oli runsasta ja kuului kiinteänä osana arkeen sekä juhlaan. Lainsäädännön ristiriita tapakulttuurin kanssa muodosti julkisten salaisuuksien kulttuurin, jossa rikollista toimintaa arvioitiin esimerkiksi yksilön sosiaalisen aseman perusteella.</p> <p>Pääasiallisena tutkimustavoitteena on ymmärtää varhaismodernin ajan ihmisen tapaa haltuunottaa ja merkityksellistää kaupunkitilaa. Tuomiokirjalähteiden avulla hahmottuu kuva kaupunkitilassa ja sen välittömässä läheisyydessä eletystä arjesta, jossa tilankäytön kulttuuria jälleentuotetaan ja uudistetaan. Ensisijaisena lähdeaineistona käytetään Helsingin kämmerinoikeuden ja akssiioikeuden renovoituja tuomiokirjoja. Yhteensä tutkimusjakso kattaa 164 alkoholirikoksia käsittelevää oikeusprosessia, joista valtaosa liittyy salaviinarikollisuuteen. Oikeusprosessien määrä ei kuitenkaan kerro rikollisuuden todellisesta määrästä, sillä lain tulkinta ei ollut yksiselitteistä. Tilallisuuden viitekehystä lähestytään kartallistamisen avulla eli pyrkimällä hahmottamaan tutkittavien tapausten paikkoja sekä tilallisia suhteita fyysisiä karttoja apuna käyttäen. Alkoholirikollisuutta tulkitaan tilallisesta näkökulmasta, jonka mukaan kaupunkitila nähdään moninaisena merkityskenttänä. Näin luodaan myös uutta kaupunkihistoriaa, jollaista Helsingin osalta ei ole aikaisemmin tutkittu.</p> <p>Helsinki oli 1700-luvun jälkipuolella kasvava kauppakaupunki, jonka kupeessa sijaisi vilkas sotilaslinnoitus Viapori. Aluetta määrittivät myös tiiviit suhteet ympäröivään maaseutuun ja pitäjiin. Kustavilaisen kieltolain aikana salaa poltettua viinaa kuljetettiin kaupunkiin ja Viaporiin maaseudulta. Kaupunkiin ja sieltä pois kulkemista kontrolloitiin monin eri tavoin, esimerkiksi tulleissa, mutta sosiaaliin verkostoihin perustuvaa salakuljetustoimintaa aidat ja tullivirkailijat eivät estäneet. Salapolton ja -kuljetuksen ohella viinaa myytiin lukuisissa paikoissa laillisesti ja laittomasti. Salaviinarikollisuutta motivoi tarve hankkia tarpeelliseksi koettua viinaa arkikäyttöön tai toisaalta hyötyä viinankulutuksesta rahallisesti.</p> <p>Laittomuudet pysyivät hyvin salassa ja harvaa oikeuteen asti päätyntä tapausta ruodittiin perin pohjin. Kunniallinen asema yhteisössä vaati solidaarisuutta: varsinkaan omaan sosiaaliryhmään kuuluvia henkilöitä ei tyypillisesti ilmiannettu ja syytekynnys oli ylipäättään korkea. Tietyillä laittomuuksilla, kuten leskien harjoittamalla kapakoinnilla, oli sitä paitsi yleinen hyväksyntä, eikä tapauksia mielellään tuotu oikeuden eteen. Lain eri puolilla toimineiden henkilöiden ratkaisut kertovat eletystä elämästä ja aikansa mentaliteeteista.</p>	
Asiasanat – Keywords 1700-luku, kulttuurihistoria, kaupunkihistoria, Helsinki, Viapori, tila, alkoholikulttuuri, kieltolait, rikollisuus	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjasto, JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tausta.....	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet	7
1.3 Tutkimusaineisto ja -menetelmät.....	9
2 Alkoholikulttuurit ja kieltolaki.....	14
2.1 Alkoholiksi osana kulttuuria.....	14
2.2 Rajanylityksiä: viina paheena ja rikoksena	17
2.3 Kustaa III:n alkoholipolitiikka	21
3 Helsingin alkoholiolot 1770–1787	27
3.1 Paikalliset erityispiirteet.....	27
3.2 Laillinen viinanpoltto ja anniskelutoiminta	34
4 Oikeuden edessä	39
4.1 Rikoksista syytetyt ja tuomitut.....	39
4.2 Ylenjuonti ja kapakassaistunta.....	45
4.3 Salattu viina	50
5 Lainrikkajien toimintaympäristöt.....	55
5.1 Sosiaalisen toiminnan näyttämöt.....	55
5.2 Salaista toimintaa julkisessa tilassa.....	62
5.3 Monimerkityksellinen kaupunkitila	67
5.3.1 Kaupungin kupeessa.....	67
5.3.2 Kaupungin ytimessä.....	71
5.3.3 Salaviinarikollisten Viapori.....	76
6 Julkisten salaisuuksien kaupunki.....	80
LÄHTEET	85
LIITTEET	92

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Maaliskuisena iltana vuonna 1773 siuntiolainen talonpoika Johan Johansson Fogelvik ajoi reellä Kluuvinlahden jäätä pitkin kohti kaupunkia. Kyydissään Johanilla oli kaupungissa asuva merimies Anders Nybergin vaimo Caisa Nyberg – sekä lasti laittomasti poltettua viinaa. Samaan aikaan Espoon tullissa tullimies Hinrich Falik sattui katsomaan ulos tullituvan ikkunasta ja havaitsi lähestyvän reen. Falik seuranaan tullituvassa vierailulla olleet tykistön hanslankarit Argillander ja Wichberg menivät avaamaan tullipuomia matkalaisille. Tullimies Falik oli jo päästämässä rekeä kaupunkiin, kun Argillander kiinnitti huomionsa matkalaisten lastiin. Viinan salakuljetusyrityksen paljastuminen synnytti pienen kahakan. Caisa pakeni kaupunkiin ja Johan yritti ajaa reen väkisin läpi tullista. Johan saatiin pidätettyä ja myöhemmin myös Caisa jäi kiinni.¹

Parivaljakko pyrki joko ohittamaan tullin iltahämärän tullen tai otti riskin ja toivoi, ettei tullimies tarkastaisi reen sisältöä. Paljastumisen sattuessa suunnitelmana oli kenties ajaa tullista läpi väkisin. Salakuljettajien kohdalle sattui huono tuuri, koska tullissa oli tavallista enemmän väkeä estämässä rynnäkön yritystä. Niinpä talonpoika Fogelvikin reestä kannettiin tullitupaan neljä lekkeriä ja yksi pullo, joista tullimiehet saivat yönsä lämmikkeeksi muutaman ryypyn mieheen. Aksiisioikeudessa salakuljettajat tuomittiin: Johan Johansson joutui maksamaan sata taalaria sakkoja, mikä oli aikansa suurimpia mahdollisia sakkorangaistuksia². Summan suuruudesta kertoo se, että samalla sakkosummalla tuomittu Caisa Nyberg lähetettiin maksukyvyttömänä puolen vuoden pakkotyöhön kehruhuoneelle Turkuun. Takavarikoijille myönnettiin sakkosummista palkkio.³

Espoon tullissa ilmennyt salakuljetustapaus on yksi esimerkki niistä lukuisista alkoholirikoksista, joita Ruotsin valtakunnan tuomioistuimissa käsiteltiin 1700-luvun

---

¹ KA AO 8.3., 11.3., 12.3.1773 §1.

² Mäntylä 1995, 15, 82.

³ KA AO 8.3., 11.3., 12.3.1773 §1.

loppupuolella. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan alkoholilakien rikkomuksista syytettyjen ja tuomittujen toimintaympäristöjä Helsingin kaupungissa vuosina 1770–1787. Tutkimusajanjaksoa määrittää kustavilaisen alkoholipolitiikan kausi (1772–1787), jolloin valtakunnassa kiellettiin viinanpoltto ja -myynti. Lisäksi viljanpuutteen vuoksi vuonna 1771 Helsingin seudulle kohdistui paikallinen viinanpolttokielto⁴. Aikakaudella alkoholinkäyttöä rajoittivat myös jo vanhemmat asetukset, joissa oli kriminalisoitu julkijuopumus, määritelty anniskelupaikkojen aukioloajat ja säädelty sitä, kenellä on oikeus pitää esimerkiksi krouvia. Tässä tutkimuksessa alkoholilaeista ja -rikollisuudesta puhuttaessa viitataan Kustaa III:n kieltolakiin ja vuoden 1771 viinanpolttokieltoon sekä ylenjuonnin ja kapakoiden aukiolojen sekä kapakointioikeuksien sääntelyyn. Vertailun vuoksi tutkimukseen on otettu mukaan myös vuosi 1770, jolloin viinanpolttokieltoja ei ollut voimassa. Yhden vuoden perusteella ei kuitenkaan ole mahdollista tehdä kattavia päätelmiä siitä, miten kustavilaisen ajan kieltolaki muutti esimerkiksi alkoholirikollisuutta. Yhdenkin vuoden tarkastelu voi silti avartaa näkökulmia aikakauden rikollisuuden kokonaiskuvaan.

Johanin ja Caisan paljastunut salakuljetusyritys on rikosnimikkeensä puolesta tyyppiesimerkki aikakautensa salaviinarikollisuudesta. Kustaa III:n kieltolaki ilmeni kaupungeissa erityisesti viinan salakuljetuksena maalta, kun taas maaseudulla viinanpolttoa ja kätettyjä pannuja ilmeni useammin⁵. Sama ilmiö näkyi Helsingissä, jossa yleisin alkoholilain rikkomus oli viinan salakuljettaminen kaupunkiin. Lukuisten, pääpiirteittäin keskenään samankaltaisten tapausten taustalta paljastuu aina myös mielenkiintoisia eroja, eikä kahta täsmälleen samanlaista tapausta ole. Esimerkiksi ilmi tulleissa salakuljetustapauksissa ihmisten reaktiot ja ratkaisut ovat erilaisia: siinä missä Johan Fogelvik päätti ajaa rekensä väkisin kaupunkiin, toinen salakuljettaja olisi saattanut juosta karkuun tai antautua. Niinpä Johanin ja Caisan tapaus ei ole vain yksittäinen tilastomerkintä, vaan todiste yhteisön jäsenten elämästä ja valinnoista. Tuomiokirjan kertomuksesta voidaan löytää merkkejä aikakauden ja alueen kulttuureista⁶, joita Johan, Caisa, Hinrich Falik ja muut ovat toiminnallaan muokanneet ja ylläpitäneet.

---

⁴ HKA MA 27.2.1771 §1; Hornborg 1950, 318.

⁵ Mäntylä 1995, 87.

⁶ Kulttuuri ymmärretään tässä tutkimuksessa mentaalisisina ja kollektiivisina merkitysrakennelmina, joiden avulla ihmiset haltuunottavat ympäröivää todellisuutta. Näitä merkityksiä muokataan, jälleentuotetaan sekä ylläpidetään niin ikään kollektiivisesti ja mentaalisesti. Kulttuurin määrittelystä ks. esim. Burke 2008, 29–30.

Laajemmassa kontekstissaan tämä tutkimus keskittyy tarkastelemaan 1700-luvun loppupuolen kaupunkiyhteisön elettyjä tiloja ja niissä muodostuneita merkityksiä. Aikakauden ajatusmalleja ja vallinneita alkoholikulttuureita⁷ voidaan tarkastella arjen rikkoneen kieltolain ja sen aiheuttaman viinarikollisuuden kautta. Rikollisten toimintaympäristöjä tutkimalla avautuu tarkasteluväylä tapoihin, joilla varhaismodernin ajan ihminen on haltuunottanut kaupunkitilaa ja sitä ympäröiviä seutuja.

Toimintaympäristön käsitteen avulla pyritään ymmärtämään sitä, miten varhaismodernin ajan ihminen on hahmottanut ja rajannut ympäristöään. Toimintaympäristö on siis yhtäältä fyysinen, maantieteellisesti hahmottuva alue, kuten kaupunki. Toimintaympäristöjen käsite voi kuitenkin myös kuvata mentaalista tapaa käsittää eri alueita rajoineen. Näitä tilakokemuksia on mahdollista tarkastella tutkimalla yksityisten ja julkisten tilojen käsittämistä ja eri alueiden saamia moninaisia merkityskerrostumia. Vastaavanlaista tutkimusta on tehty esimerkiksi toimintakentän käsitteen avulla: Kari-Matti Piilahti on tarkastellut maalaisyhteisön toimintakenttää eli sosiaalisten suhteiden maantieteellisiä etäisyyksiä⁸. Tämä tutkimus sivuaa vastaavaa aihetta, sillä sosiaalisten suhteiden etäisyyksillä on toki aiheen kannalta merkitystä. Fokus on kuitenkin pikemminkin kaupunkitilan ja sen rajojen hahmottamisessa.

Johanin ja Caisan tapaus kertoo osaltaan niistä syistä, joiden vuoksi salaviinarikollisuutta tapahtui runsaissa määrin. Perimmäinen syy löytyy lainsäädännön ja totuttujen elintapojen ristiriidasta. ”Virkistävä ja parantava” viina kuului kiinteänä osana arkipäiviin ja juhlahetkiin. Kieltolaki ei suinkaan onnistunut lopettamaan viinanpoltoa, vaan aloitti salapolton ja -kuljetuksen aikakauden. Johanin ja Caisan tapauksessa viinannautinnan arkisuudesta kertoo myös kuvaus siitä, kuinka tullimiehet ryhtyivät maistelemaan takavarikoimaansa viinaa. Viina oli tavallinen ja tarpeellinen nautintoaine sekä lääke, jota lisäksi poltettiin useissa kotitalouksissa itse. Kun viinanpolto kiellettiin, tärkeänä pidettyä kotipoltoa ei suostuttu lopettamaan noin vain. Lopulta pannut määrättiin takavarikoitaviksi, joskin varsinkin maaseudulla poltto jatkui tästä huolimatta. Kieltolain voimaantulo pyrki muuttamaan radikaalisti välttämättöminä pidettyjä toimintatapoja, joten lain rikkominen oli pikemminkin sääntö

---

⁷ Alkoholikulttuurien määrittelyn osalta ks. luku 2.1.

⁸ Piilahti 2009.

kuin poikkeus. Kiinni jääneet kieltolain rikkojat olivat kuitenkin ankaran tuomion edessä. Johanin saama sadan taalarin sakko oli raskas maksettava, vaikka tuomiot eivät vielä vuonna 1773 olleet kovimmillaan. Myös vähävaraisen Caisan saama rangaistus oli ankara, varsinkin, kun hänellä oli seitsemän pientä lasta.

Alkoholihistorian tutkimus on pääasiallisesti painottunut tarkastelemaan sitä, mitä kulloinkin on juotu, millaisissa konteksteissa ja kuinka paljon. Tutkimusta on tehty niin ”suomalaisesta viinapäätä”⁹ kuin myös alkoholista kansanperinteessä¹⁰. Lainsäädännöstä ja sen rikkomisesta on niin ikään kirjoitettu, joskin Suomessa viinarikollisuuden historiantutkimus painottuu erityisesti 1920–1930-lukujen kieltolain tutkimukseen¹¹. 1700-luvun lopun kieltolain aikaa on tutkittu varsin vähän. Aikakauden lainsäädännön ja rikosmäärien kannalta Ilkka Mäntylän *Juoppouden kasvu* (1995) on laajin kustavilaisen alkoholipolitiikan kaudesta tehty tutkimus. Alkoholikulttuureiden ymmärtämisen kannalta keskeisin lähde teos tämän tutkimuksen kannalta on Kustaa H.J. Viikunan *Juomareiden valtakunta* (2015). Molemmissa tutkimuksissa on hyödynnetty myös kämnerin- ja aksiisioikeuksien aineistoja. Tässä tutkimuksessa mielenkiinto keskittyy alkoholinkäytön tilallisuuteen, jota teoksissa sivutaan eritoten kaupunki-maaseutu-jaottelun osalta.

Siinä missä kustavilaisen kieltolain aikaa on tutkittu varsin vähän, samaten Helsinkiin kohdistuva tutkimus painottuu selkeästi vasta vuoden 1812 jälkeiseen aikaan. Nykyisen pääkaupungin varhaisempi historia on useimmissa kaupunkihistorioissa marginaalisessa asemassa. Eirik Hornborgin *Helsingin kaupungin historia 2*. (1950) on kattavin perusteos 1700-luvun Helsingistä ja tärkeä lähde myös tämän tutkimuksen kannalta. Tuoreemmista lähteistä merkittävä on erityisesti Juha-Matti Granqvistin väitöskirja *Helsingin porvaristo Viaporin rakennuskaudella (1748–1808)* (2016). Kaupungin yhteisöistä 1700-luvulla, Viapori mukaan lukien, on tehty myös muuta sosiaalishistoriallista tutkimusta. Tutkimuksista osa painottuu tarkastelemaan pidemmän aikavälin väestömuutoksia, kun taas toisissa näkökulma on henkilöhistoriallinen.¹²

---

⁹ Esim. Mäntylä 1985; Peltonen 1988.

¹⁰ Apo 2001.

¹¹ Alkoholinkäytön sääntelyn historiasta esim. Kuusisto 2007.

¹² Helsingin porvaristosta esim. Rosenlund-Eriksson 2010; helsinkiläisestä eliitistä esim. Parland-von Essen, 2010; Viaporin väestöstä esim. Hatakka 2011; Hatakka 2012; Taskinen 2014.

Tässä tutkimuksessa luodaan uutta kaupunkihistoriaa, jollaista Helsingin osalta ei olla aiemmin kirjoitettu. Vastaavaa tutkimusta varhaismodernin kaupungin tilaulottuvuuksista on tehnyt Panu Savolainen väitöskirjassaan *Teksteistä rakennettu kaupunki* (2017), joka käsittelee julkista ja yksityistä tilaa 1740–1810-lukujen Turussa. Tilallinen tutkimusnäkökulma tarjoaa uusia näkökulmia alue- tai paikallishistorialliseen tutkimukseen, joka on pysynyt pitkään uudistumattomana ja verrattain vähän tutkittuna historian painopistealueena¹³. Perinteisesti paikallishistoriat ovat keskittyneet selkeästi rajatun alueen yleispiirteiden ja kronologisen historian esittelyyn, jolloin huomio keskittyy esimerkiksi alueen hallintohistoriaan. 1970-luvulta lähtien on lisäksi tehty tutkimusta, jossa eri alueita on vertailtu keskenään ja näin on pyritty esimerkiksi ymmärtämään kaupunkien kehitystä pitkällä aikavälillä. Kaupunkitila voidaan nähdä myös tutkimusalustana tai merkityskenttänä, jonka avulla voidaan tarkastella esimerkiksi tilan kokemisen subjektiivisuutta tai kulttuuristen merkitysten syntymistä.¹⁴

Tämän tutkimuksen teoreettinen tausta pohjautuu niin kutsuttuun tilalliseen käänteeseen (*spatial turn*). Ajatusmallin synty on ajoitettu 1990-luvulle, jolloin sekä konkreettisten että abstraktien tilojen ja rajanvetojen tutkiminen herätti laajalti kiinnostusta eri aloilla. Tilaa on toki tutkittu aiemminkin, esimerkiksi historiallisen kartografian tai sosiaalitopografian myötä. Tilallisen käänteen käsittämänä termi *tila* käsitetään kuitenkin perinteisiä tutkimustapoja laajempänä kattokäsitteenä erilaisille tilaa koskeville tulkinnoille.¹⁵

Tiloja tarkastelemalla voidaan tutkia todellisuuden jäsentämisen tai maailman haltuunoton tapoja. Tilallisen käänteen keskeisiin näkemyksiin lukeutuu ajatus tilojen monitasoisuudesta: yhden tilan sijaan on olemassa monta tilaa tai useita samanaikaisia tulkintoja samasta tilasta. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että konkreettisetkin tilat voidaan nähdä mentaalisisina tiloina, ja jokainen tila on liitoksissa kulloisiinkin aikalaisarvoihin ja maailmankuvaan. Tilan kokemiseen vaikuttavat siis

---

¹³ Ahtiainen, Tervonen & Teräs 2010, 14–17; Markkola, Snellman & Östman 2014, 8.

¹⁴ Kolbe 2009, 91–94; Lento & Olsson 2013, 7–9; Paikallishistoriankirjoituksen historiasta ks. myös. Lähteenmäki 2009.

¹⁵ Lamberg 2010, 4; Tilallisen käänteen määrittelystä ks. myös Saarikangas 2006, 11–12; Lamberg 2011, 11–13; Savolainen 2017, 19.

yksilön ja yhteisön arvot, kulttuuri sekä tilassa muodostuneet merkitykset. Näin ollen myös tila on sosiaalinen konstruktio.¹⁶

Tilan kulttuurista luonnetta ja sosiaalista määrittymistä on tarkastellut erityisesti Henri Lefebvre¹⁷, jonka pohdintoja urbaaneja kaupunkitiloja tutkinut maantieteilijä Edward W. Soja on jatkanut käsittelemällä yhteisöjen tilallisuutta ja tilojen ajallisuutta. Maantieteilijä Doreen Massey puolestaan on määritellyt tilan samanaikaisen moninaisuuden kentäksi, joka on ihmisten keskinäisen vuorovaikutuksen tuotetta. Siinä missä aika on muutoksen ulottuvuus, on Massey'n mukaan tila ulottuvuus moninaisuudelle. Koska tila ja aika ovat kuitenkin erottamattomassa yhteydessä toisiinsa, on tilan todellinen merkitys heijastaa historioiden moninaisuutta. Yhden objektiivisen historian sijaan koetusta ajasta on olemassa useita kokemuksia ja näkemyksiä.¹⁸

Tilallisen käänteen keskeisiä tutkimusteemoja ovat tilan ja paikan käsitteet sekä esimerkiksi tilan ja vallan vuorovaikutus¹⁹. Tilan ja paikan käsitteet voidaan määritellä monin tavoin ja ne voivat saada erilaisia merkityssisältöjä eri konteksteissa²⁰. Tila voidaan toisaalta nähdä abstraktina olotilana, mutta sillä voidaan myös viitata konkreettiseen fyysiseen sijaintiin tai ulottuvuuteen. Historiantutkimuksessa tilatutkimuksen haasteena on käsitteen monitahoisuuden lisäksi sen ajallisuus. Tilaa koskeva käsitteenmäärittely on tehty modernin maailman ehdoin, eikä se suoraan ole verrattavissa 1700-luvun ajatusmalleihin fyysisestä tai sosiaalisesta ympäristöstä²¹. Tilaan liittyviä kokemuksia ja merkityksiä tutkimalla on kuitenkin mahdollista päästä kulttuurihistoriallisten prosessien ja mentaliteettien ytimeen sekä lähelle varhaismodernin ihmisen kokemusmaailmaa²².

Tässä tutkimuksessa kaupungin alue pyritään ymmärtämään monien kulttuurien tilana ja erilaisia rajanvetoja tarkastellaan ennakkoluulottomasti. Käsitteenä tila hahmottuu sosiaalisesti rakennelmaksi, joka on jatkuvasti uudelleenmäärittelyn kohteena. Tila

---

¹⁶ Lamberg 2011, 12.

¹⁷ Lefebvre 1991.

¹⁸ Massey 2008, 14–15, 219.

¹⁹ Lamberg 2011, 13.

²⁰ Paikan käsitteen ulottuvuuksista esim. Knuuttila, 2006.

²¹ Savolainen 2017, 21–22.

²² Laitinen 2004, 1–2.

muodostuu menneisyyden ja nykyisyyden sekä tilan käyttäjien välisissä kohtaamisissa. Näin syntyvät myös tilojen rajat, jotka voivat olla joko fyysisiä tai mentaalisia.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet

Tämä tutkimus perustuu tilallisesta käänteestä kumpuavaan näkökulmaan, jonka mukaan ihmisten maailmassa olemisen tapa on vahvasti tilallisesti vaikuttanut. Tilan käytön ja merkitysten analysoinnin avulla tutkimuksen tavoitteena on avata laittoman viinan parissa toimijoiden vaikutusalueita tai toimintaympäristöjä ja tilan haltuunottoa. Tavoitteena on myös ymmärtää sitä, millaisia merkityksiä kaupunkitila sai varhaismodernina aikana. Kaupungissa alkoholilakia rikkoneita toimijoita tarkastelemalla on mahdollista hahmottaa niitä tapoja, joilla aikalaiset ovat haltuunottaneet elinympäristöään. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, miten kiellettyä toimintaa on salaa harjoitettu julkisessa tilassa. Salaviinarinkien toiminnan syiden ymmärtämiseksi on väistämätöntä hahmotella tutkimusajan ja -alueen alkoholikulttuureita sekä luoda katsaus rikollisuuden kokonaiskuvaan.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisia alkoholikulttuureita Helsingissä vallitsi 1770–1780-luvuilla?
2. Miten ja miksi vuosien 1775–1787 kieltolakia rikottiin?
3. Millaisia toimintaympäristöjä lainrikkomuksista epäillyt loivat?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastauksia etsitään erityisesti luvuissa 2 ja 3, joissa käsitellään alkoholin tärkeää asemaa varhaismodernin ajan kulttuureissa. Kolmannessa luvussa perehdytään Helsinkiä määrittäneisiin erityispiirteisiin ja kaupungin alkoholioloihin. Luvussa pyritään hahmottamaan alueen rajoja yhtäältä fyysisiä maamerkkejä ja hallinnollisia rajoja tarkastellen, mutta myös yhteisöiden tilojen kautta²³. Toista tutkimuskysymystä tarkastellaan luvussa 4 luomalla yleiskatsaus aineiston viinarikoksiin. Luvussa avataan tarkemmin erilaisia rikostyyppisiä, niiden määrää, tekijöitä, oikeusprosesseja sekä tuomioita.

---

²³ Alueen analysoinnin eri tavoista esim. Lähteenmäki 2009, 120–121.

Kolmas tutkimuskysymys rakentuu edellisten pohjalle ja siihen keskitytään eritoten luvussa 5. Ensimmäiseksi toimintaympäristöjen muodostumista käsitellään tutkimalla lainrikkokijia toimijoina, eli heidän sosiaalisen asemansa luomia mahdollisuuksia ja rajoitteita. Toiseksi tarkastellaan sitä, millaisia mahdollisuuksia kaupunkitilassa ylipäätään on ollut toimijuudelle. Asiaa lähestytään julkisen ja yksityisen tilan rajanvetojen avulla. Lopulta toimintaympäristöjä pyritään ymmärtämään kääntämällä katse muutamiin kaupungin ja sen lähiympäristön alueisiin, joilla viinarikollisuutta on paljastunut poikkeuksellisen paljon. Mitä nämä eletty tilat kertovat kaupungin käytöstä ja merkityksistä?

Kolmanteen tutkimuskysymykseen liittyvät väistämättä pohdinnat kaupungin tai kaupunkiyhteisön rajoista. Tutkimus kohdentuu Helsingin kaupunkiin, jossa kämnerinoikeus ja aksiiisioikeus toimivat. Kaupunkia ympäröiviä seutuja ei kuitenkaan voida täysin sivuuttaa. Kaupungin rajojen tuntumassa olevat kylät sekä Helsingin pitäjä ja Espoo ilmenevät aineistossa tiuhaan, joten ne kytkeytyvät luontevasti osaksi tätä tutkimusta. Tämä koskee myös Viaporin, joka hallinnollisessa mielessä ei varsinaisesti ollut osa kaupunkia. Tarkasteltavan alueen jyrkkä rajaaminen saattaisi vaikuttaa tutkimustuloksiin, sillä salaviinarinkien toimintaympäristöjen ei voida olettaa muodostuneen ainoastaan kaupungin sisällä²⁴.

Kaupungin, pitäjän ja ylipäätään paikallisuuden rajat hahmottuvat nykykatsannosta käsin toisin kuin varhaismodernina aikana. Rajojen kannalta on olennaista tarkastella ensinnäkin sitä, miten rajat muodostuivat hallinnollisessa mielessä. Tätä käsitellään tarkemmin luvussa 3.1. Toisekseen merkittävää on huomioida se, etteivät eletty tila ja toimintaympäristö noudattaneet tarkasti hallinnollisia rajalinjoja. Tässä tutkimuksessa pyritään ymmärtämään myös näiden rajojen käsittämisen tapaa, sillä rajojen ymmärtäminen kytkeytyy osaltaan kaupunkitilalle annettuihin merkityksiin.

---

²⁴ Tutkimuskohteen alueellisesta rajaamisesta esim. Keskinen 2012, 22.

1.3 Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Tutkimusaineistona käytetään pääasiassa Helsingin aksiisioikeuden ja Helsingin kämnerinoikeuden renovoituja tuomiokirjoja. Täydentävinä lähteinä tutkimusta varten on huomioitu myös Helsingin seurakunnan rippikirjat, väestötaulut sekä maistraatin pöytäkirjat. Lisäksi tutkimusalueen hahmottamiseksi hyödynnetään karttälähteitä. Karttaliite 1 kuvaa Helsinkiä ympäristöineen. Vaikka kartta on vuodelta 1808, se havainnollistaa hyvin kaupungin kokoa ja sen ympäristöä myös 1770–1780-lukujen osalta. Karttaliite 2 kuvaa tarkemmin varsinaista kaupunkialuetta ja sen välittömiä lähiseutuja. Kartta on valmistunut vuosina 1776–1777.

Kaupungeissa toimivien aksiisioikeuksien tehtävänä oli valvoa tulleja eli kaikkea kaupunkiin tapahtuvaa tuontia sekä aksiiseja eli valmisteveroja, joita perittiin kotimaisista tuotteista²⁵. Lisäksi tuomioistuimessa käsiteltiin kieltolakia rikkovaa alkoholirikollisuutta, eli salapolttoa, viinapannujen ja viinan kätkemistä, salakuljetusta sekä viinan laitonta hallussapitoa. Kämnerinoikeus oli raastuvanoikeuden alainen, isommissa tai vanhemmissa kaupungeissa toimiva ensimmäinen oikeusaste, jossa käsiteltiin pääasiassa salavuodetapauksia, varkauksia ja velkatapauksia, mutta myös juopumusasetusten rikkomuksia. Oikeuksissa esimiehenä toimi raatimies ja syyttäjänä kaupunginviskaali²⁶, lisäksi istunnoissa oli mukana notaari eli kirjuri sekä vaihtuvia lautamiehiä, jotka olivat kaupungin porvareita. Aksiisioikeuksien istuntoja puolestaan johti tulliprovinssitarkastaja, jota avusti tullimies ja kaksi raatimiestä, lisäksi paikalla oli kirjuri. Renovoidut eli puhtaaksikirjoitetut tuomiokirjat toimitettiin kämnerinoikeuksista hovioikeuteen ja aksiisioikeuksista meritullioikeuteen.²⁷

Tuomiokirjojen käytössä tutkimuslähteinä on huomioitava niihin liittyvät lähdekriittiset ongelmat. Ensinnäkin lähteinä käytetyt tuomiokirjat ovat renovoituja eli puhtaaksikirjoitettuja versioita alkuperäisistä oikeuden pöytäkirjoista. Renovoiduista pöytäkirjoista todennäköisesti puuttuu paljon sellaisia asioita, jotka oikeuden

---

²⁵ Kaupunkeja ympäröivät tulliaidat, ja tulliportilla täytyi maksaa pikkutullimaksu kaikista kaupunkiin tuotavista kulutustavaroista. Aksiisi puolestaan käsitti useita eri verotuksen kohteita, jotka vaihtelivat eri aikakausina. Aksiisia perittiin esimerkiksi kaupunkiin tuotavasta viljasta. Hornborg 1950, 385; Nikula 1981, 245–246; Halmesvirta, Ojala, Roiko-Jokela & Vilkuna, 2007, 11.

²⁶ Kaupunginviskaalin tehtäviin kuului myös kaupungin järjestyksen valvominen. Nikula 1981, 208.

²⁷ Nikula 1981, 224–225; Karonen 2014, 188.

istunnossa oli alun perin kirjattu hyvinkin tarkasti. Pois jääneet asiat miellettiin asian kannalta vähäpätöisiksi tai merkityksettömiksi, joskin niillä saattaisi nykypäivän tutkijan näkökulmasta olla suurta merkitystä. Toisaalta myös tekstien mahdolliset aukot ja puutteet voivat olla paljonpuhuvia ja ne kertovat laatijansa valinnoista. Asiakirjojen luonteen lisäksi on huomioitava, että pöytäkirjat on aina laatinut kirjuri. Vaikka rahvaan ääni välittyy tuomiokirjojen kautta, tekstin ja puheen suorat lainauksetkin on kuitenkin aina kirjannut joku muu.

Tuomiokirjojen aineistosta on luettu ne tapaukset, joissa rikotaan Kustaa III:n alkoholilakeja tai jo aiemmin voimaantulleita juopumukseen ja kapakoiden aukioloon sekä kapakointioikeuksiin liittyviä säännöksiä. Lisäksi tutkimusaineistoon on luettu kämnerinoikeudessa käsitellyt viinavarkaudet. Aineistosta on rajattu pois tiettyjä tapaustyyppisiä. Oluenpanoon ja -myyntiin liittyviä tapauksia on aksiisioikeudessa käsitelty runsaasti, mutta nämä tapaukset on rajattu aineistosta pois. Ensinnäkään viljapulaan perustuneet viinanpoltto- tai anniskelukiellot eivät koskeneet oluenpanoa tai sen myyntiä, eikä ruokajuomana käytettyä olutta juomana muutenkaan pidetty yhteismitallisena paloviinan kanssa²⁸. Kämnerinoikeuden tuomiokirjoista puolestaan ei huomioida niitä lukuisia humalatapauksia, joissa päihtynyt rikoksentekijä ei saanut syytettä humalatilastaan.²⁹

Aineiston tulkinnassa tuomiokirjoissa esiintyvien henkilöiden nimet on säilytetty niissä kirjoitusasuissa, joissa ne on alun perin kirjattu. Henkilöitä käsitellään omilla nimillään, eikä esimerkiksi ammattikuntansa nimettöminä edustajina, sillä anonyymi käsittelytapa voi johtaa turhiin yleistyksiin³⁰. Koska rikollisuutta tutkittaessa moni tapaus voi varsinkin menneisyyden ihmisten kokemusmaailmassa olla häpeällinen tai kunniaton, tapausten tulkinnan eettisyyttä on väistämättä pohdittava. Rikoksia ja poikkeuksellisia tapahtumia ei käsitellä pelkkinä kuriositeetteina, vaan aikakautensa kulttuuriseen kontekstiin sidottuina tapahtumina.³¹

Jotta maantieteellisten sijaintien paikallistaminen olisi helpompaa, paikannimet on

---

²⁸ Oluen merkityksestä ja asemasta varhaismodernissa Suomessa ks. esim. Vilkuna 2015, 83–88.

²⁹ Tiivistelmä kaikista tutkimukseen sisällytetyistä tapauksista löytyy liitteestä 4.

³⁰ Frigren 2016, 66.

³¹ Vastaavista varhaismodernin ajan tutkimuseettisistä kysymyksistä esim. Savolainen 2017, 43.

pyrity kääntämään suomeksi. Asiayhteyden vaatiessa niihin liittyy myös selitys siitä, missä mainittu sijainti nykykartalle sijoitettuna on ollut. Haasteena tapahtumien sijoittamisessa kartalle on toisinaan puutteellisten tietojen lisäksi varhaismodernin ajan erilainen tapa nimetä alueita, mikä toki kertoo osaltaan kaupungin käsittämisestä ja haltuun ottamisesta. Katujen ja eri alueiden nimeäminen perustui pääasiassa selittämään paikan konkreettista tarkoitusta tai sijaintia esimerkiksi luontoa kuvaten. Läheskään kaikilla kaduilla ei ollut nimeä ennen autonomian ajan kaupunkikuvan uudistuksia, jolloin myös kaupunginosien nimeäminen muuttui systemaattisemmaksi ja uusia nimeämiskäytänteitä tuli vanhojen rinnalle.³²

Tutkimusaineistossa tilaa kuvaillaan usein epätarkasti, vaikka useimmissa tapauksissa rikoksen tapahtumapaikka ja rikollisen asuinpaikka on ilmoitettu. Toisinaan rikkeen ilmoitetaan tapahtuneen ylimalkaisesti kaupungin yleisellä kadulla (*allmän gata*) tai jollain laajemmalla alueella, kuten Ullanlinnassa tai Töölössä. Oikeuden näkökulmasta paikan ilmoittaminen tai tarkempi kuvailu ei tällöin ole selvästikään ollut oikeudenhoidon kannalta tähdellistä. Tapauksissa, joissa tapahtumapaikka on kerrottu tarkemmin, sillä on aiheen käsittelyn kannalta ollut selkeä merkitys. Esimerkiksi löytyneiden viinakätköjen tapauksissa paikka on ilmoitettu, jos se on tapausta tutkineille antanut osviittaa mahdollisista syyllisistä tai toisaalta ilmentänyt sitä, ettei syyllistä voida nimetä löytöpaikan perusteella.

Tähän tutkimukseen kuuluvat aksiisioikeuden tapaukset käsittelevät salaviinarikollisuutta kieltolain aikana. Valtaosa aksiisioikeudessa käsitellyistä tapauksista liittyi viinan salakuljetukseen, mutta myös salakapakkajuttuja tai laittomaan viinanpoltoon liittyviä tapauksia ilmeni. Kämnerinoikeuden oikeusprosessit, joita tässä tutkimuksessa käsitellään, puolestaan liittyvät pääasiassa julkihumalaan sekä yliaikaiseen kapakassaistuntaan. Aineistojen pohjalta rakentuu laadullinen tutkimus, jossa tarkasteltavaksi nousevat yksittäiset tuomioistuimissa käsitellyt tapaukset.

Tapausten tulkinta pohjautuu mikrohistoriassa hyödynnettyyn johtolankaparadigmaan, joka perustuu aineiston yksityiskohtaiseen luentaan ja siten löytyneiden menneisyyden jälkien tulkintaan. Oikeuspöytäkirjojen tapauksia tarkastelemalla voidaan havaita

---

³² Aminoff & Pesonen 1981, 32–38, 42–43.

lukuisia vähäpätöiseltä vaikuttavia yksityiskohtia, jotka kuitenkin tarkalla luennalla luovat näköalan varhaismodernin ajan ihmisen todellisuuteen. Näin voidaan päästä lähelle tutkittavien kaupunkilaisten mielenmaisemaa ja pyritään ymmärtämään kaupungin käsittämisen tapoja.³³

Lähdeaineisto kattaa yhteensä 164 oikeusprosessia. Aineiston kaikki tapaukset on luettu ja referoitu suomeksi³⁴. Koska aineisto on laaja, yksityiskohtaisesti on luettu ja analysoitu ne tapaukset, jotka ovat tämän tutkimuksen kannalta antoisimpia. Nämä tapaukset on pyritty valitsemaan siten, että ne antaisivat mahdollisimman kattavan ja monipuolisen kuvan tutkimusaikakaudesta. Tapausten valinnassa on huomioitu myös se, että niiden jättämät johtolangat herättävät kysymyksiä tai paljastavat jotain tutkimuskysymysten kannalta olennaista. Osa käsiteltävistä tapauksista on lyhyitä raportointeja, osa puolestaan pidempiä ja miltei rönsyileviä rikostutkintoja. Erityisen olennainen seikka tapausten valikoitumisen kannalta on lisäksi se, miten tapauksissa on kuvailtu esimerkiksi tapahtumapaikkoja tai havainnollistettu tilassa toimimista. Tapausten keskinäisen vertailun avulla mahdollistuu näköala yksittäisestä yleiseen, eli laajemman kokonaiskuvan ymmärtäminen.

Mikrohistoriallista metodia nivotaan tilalliseen näkökulmaan hyödyntämällä tilatutkimukseen liittyvää kartallistamista. Andrew Gordon ja Bernhard Klein määrittelevät kartallistamisen (*mapping*) menetelmäksi, jonka avulla voidaan kuvata kognitiivisia käytänteitä, maailman haltuunottoa, syntetisoida kulttuurista ja geografista tietoa sekä tavoittaa fyysisiä ja mentaalisia tiloja³⁵. Marko Lambergin mukaan kartallistamisen ytimenä on tilaulottuvuuden monitahoinen analysointi. Kartallistaessaan tutkija tarkastelee tilan käyttöä ja eritoten sen kulttuurisia tai sosiaalisia merkityksiä. Kartallistaminen eroaa perinteisestä historiallisesta kartografiasta, sillä kartallistaminen sinänsä ei välttämättä vaadi fyysistä karttaa toteutuakseen, vaikka niitä toki voidaankin käyttää tilatutkimuksen lähteinä ja apuvälineinä.³⁶ Historiallisesta kartografiasta puhuttaessa viitataan esimerkiksi menneisyyden ihmisten maailmankuvan rekonstruointiin nimenomaan vanhoja kartoja

---

³³ Mikrohistoriasta ja sen menetelmistä esim. Burke 2008, 44–47; Peltonen 2009; Erityisesti johtolankaparadigmasta ks. Ginzburg 1996.

³⁴ Liite 4.

³⁵ Gordon & Klein 2001, 3.

³⁶ Lamberg 2011, 15–16.

lähteinä käyttäen. Toisaalta kartallistamista on myös käytetty terminä esitettäessä ei-kartallisista lähteistä kerättyjä tietoja visuaalisesti kartan keinoin.³⁷

Kartallistaminen voidaan määritellä väljästi tilaulottuvuuksia analysoivaksi lähestymistavaksi, mutta sille ei ole olemassa tarkan täsmällistä määritelmää. Käsitteen laajuuden vuoksi onkin helpompi puhua lähestymistavasta kuin menetelmästä. Lähestymistapana kartallistaminen kokoaa yhteen laajalti moniulotteisia tilan käsitteen tulkintoja ja toimii apuvälineenä erityisesti silloin, kun tutkimuksessa tavoitellaan elettyjä tiloja merkityskerrostumiseen tai käsitellään useita tilan kokemisen tulkintoja. Tässä tutkimuksessa kartallistamista hyödynnetään aineiston analysoinnin apuvälineenä. Tutkimuksen lähteenä ja tulkinnan apuna on käytetty karttoja, joiden avulla tapahtumia on paikallistettu tiettyihin sijainteihin, ja siten pyritty ymmärtämään kaupunkitilan hahmottumista ja käyttöä.

On myös merkittävää huomata, että kartallistaessaan tutkija luo karttaa, eikä vain mallinna sitä yhteen tutkittavan ilmiön kanssa. Kartan luominen on valittu tapa kuvata aluetta tai tarkastella sitä. Tutkijan tekeminä rajanvetoina tutkimusalue on ensinnäkin määritetty pääsääntöisesti käsittämään Helsingin kaupungin alueen, jonka rajat hahmottuvat fyysisillä kartoilla esivallan perspektiivistä käsin. Hallinnon luomat rajanvedot eivät kuitenkaan välttämättä osu yhteen eletyn elämän kanssa, ja niinpä esimerkiksi Helsingin pitäjän merkitystä tutkimusalueen kannalta ei voida sivuuttaa. Kaupunkitilaa määrittää lisäksi kaupungin rajan ulkopuolinen alue, ympäröivät paikkakunnat, suhde maaseutuun ja Helsingin tapauksessa merientakaiset alueet.

---

³⁷ Lamberg 2010, 4.

2 Alkoholikulttuurit ja kieltolaki

2.1 Alkoholi osana kulttuuria

Alkoholikulttuurin käsitteellä viitataan joko alkoholin käytön kulttuureihin tai alkoholin asemaan kulttuurissa. Ensimmäisessä tapauksessa tarkoitetaan esimerkiksi alkoholin käytön tapakulttuuria ja siihen liittyvää sosiaalista kontrollia. Toisessa näkökulmassa puolestaan tarkastellaan alkoholin käyttöä tietyn kulttuurin osana.³⁸ Näkökulmat eroavat kysymyksenasetteluiltaan. Alkoholinkäytön kulttuuri on aiheena tutkitumpi ja tarkastelee muun muassa sitä, mitä eri aikoina on juotu ja missä määrin. Tässä tutkimuksessa näkökulma on ensisijaisesti kulttuurissa ja juomatapojen sijaan mielenkiinto kohdistuu tarkastelemaan niitä toimintaympäristöjä, joissa viinaa on nautittu, kuljetettu ja salattu.

Alkoholikulttuurin käsite voidaan nähdä myös pidemmän aikavälin määritelmänä. Satu Apo määrittelee alkoholikulttuurin tietyssä yhteiskunnallisessa ja historiallisessa kontekstissa tapahtuvaksi toimijoiden ja toiminnan muodostamaksi kokonaisuudeksi³⁹. Tällaisena kokonaisuutena voidaan nähdä erilaiset pitkän aikavälin kaudet, joiden avulla on mahdollista hahmottaa alkoholinkäytön keskeisiä piirteitä eri aikoina. 1700-lukua määrittää viinan valtakausi, jolloin esimerkiksi oluen kulutus oli väkijuomien käyttöä vähäisempää. Runsainta viinankäyttöä oli niin kutsutulla paloviinan valtakaudella, joka ulottuu 1720-luvulta 1800-luvun puolivälin tietämille.⁴⁰

On kuitenkin huomioitava, että kulttuuri on luonteeltaan kerrostunutta ja moninaista sekä ajallisesti ja tilallisesti alati muutoksessa olevaa. Samanaikaisesti voidaan havaita samalla alueella ja aikakaudellakin olevan päällekkäisiä ja limittäisiä kulttuureita. Myös paloviinan valtakaudella alkoholi on saanut erilaisia merkityksiä; siksi on mielekästä puhua alkoholikulttuureista yhden kulttuurin sijaan. Kulttuurien samanaikaista eriaikaisuutta pyritään tässä tutkimuksessa avaamaan tilallisella näkökulmalla, jossa

---

³⁸ Vilkuna 2015, 12–13.

³⁹ Apo 2001, 25.

⁴⁰ Apo 2001, 21–22.

tila nähdään moninaisuuden ulottuvuutena. Tutkimuksen kaupunkitila on ainutkertainen alusta, jolla vallinneet alkoholikulttuurit kertovat aikansa ihmisten maailman haltuunoton tavasta.

1700-luvulla paloviina kuului kiinteästi arkiseen eloon, mutta sen nauttiminen liittyi myös olennaisena, liki rituaalinomaisena osana kaikkiin merkittäviin vuotuis- ja perhejuhlien viettoon ja erilaisiin yhteisön tapahtumiin. Viinalla vahvistettiin raskaan työn tekijöitä ja sitä käytettiin lämmikkeenä sekä yleislääkkeenä. Jopa polttojäte eli rankki käytettiin hyödyksi karjan rehuna.⁴¹ Viinaa valmistettiin enimmäkseen kuparivalmisteisilla viinapannuilla, jotka olivat kotitalouksissa yleisiä tarvekaluja. Viinapannun arvo määrittyi sen painon ja koon mukaan, suurimpien ollessa arvokkaimpia. Suuria pannuja suosittiin, sillä viinanpoltto oli niillä nopeampaa ja edullisempaa. Suurimpien pannujen liikuttelu oli haastavaa, joten ne saatettiin muurata tukevaksi rakennelmaksi. Arvokkaita muuripannuja tavattiin kaupunkien säätyläisten talouksista jo vapaudenajan (1719–1772) alussa.⁴²

Viinaa poltettiin pääasiallisesti viljasta ja rukiista, vaikka vuosisadan kuluessa viljasta olikin jatkuvasti puutetta. Raaka-aineiden puutteessa käytettiin väkijuomien valmistukseen myös harvakseltaan marjoja tai perunaa. Koska viinanpoltolla ja viljankäytöllä oli suuri kansantaloudellinen merkitys, valtiopäivillä virisi ehdotelmia yleisvaltakunnallisista ohjesäännöistä viinanpolton suorittamiseen, jotta kallisarvoista viljaa ei turhaan kuluisi. Valtakunnallista säännöskokoelmaa ei koskaan julkaistu, mutta yksittäisiä ohjeita tehtiin useita. Niiden levikki tosin jäi vaatimattomaksi.⁴³ Eräs varsin kattava esimerkki aikakauden viinaa käsittelevästä kirjallisuudesta on Gustav Wijnqvistin vuonna 1771 valmiiksi saattama maisterinväitöskirja *Undersökning Chemik och Oeconomik Om Bränwinets Beskaffenhet, Och Medel At tilwärka det med Sädens mästa besparing*. Työssä käydään lävitse viinan ominaisuuksia, luokitellaan sen valmistustapoja ja raaka-aineita sekä tarkastellaan viinanpolttoon ja sen käyttöön liittyviä taloudellisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä. Kuitenkaan esimerkiksi viinannautinnan paikkoja tai krouvikulttuuria työssä ei tarkastella.⁴⁴

---

⁴¹ Mäntylä 1995, 184.

⁴² Mäntylä 1985, 22–30.

⁴³ Mäntylä 1985, 34–35.

⁴⁴ Wijnqvist 1771; Pöysä 1982; 192–195; Mäntylä 1985, 35.

Sen lisäksi, että viinaa poltettiin paljon itse, sitä saattoi myös ostaa lukuisista anniskelupaikoista: krouveista tai kapakoista (*krog*), kellareista (*källare*) ja kestikievareista (*gästgiveri*). Kaupungeissa oli lukuisia erilaisia anniskelupaikkoja ja varsinkin krouvien tai kapakoiden joukko oli kirjava tasoltaan ja tarjonnaltaan. Oluttuvilla ei ollut oikeuksia myydä viinaa, mutta tarpeeksi tasokas paikka saattoi saada oikeudet arvostetumpaan viinanmyyntiin. Erilaisia kapakoita pitivät porvarit, jotka krouviluvan saatuaan olivat oikeutettuja harjoittamaan anniskelua omassa taloudessaan. Kaupunginkellarit olivat kaupungin omistuksessa ja niiden tulot menivät kaupunginhallinnon käyttöön. Kestikievarit puolestaan sijaitsivat suurimpien teiden varsilla ja kirkonkylissä. Niiden perimmäisenä tehtävänä oli matkustajien palvelu, joskin asiakaskuntaan kuului lisäksi paikallisväestöä.⁴⁵ Laillisia anniskelupaikkoja oli lukuisia: 1730-luvulla niitä oli Suomessa jo yli 900⁴⁶. Kruununpolttimoiden⁴⁷ kaudella 1776–1787 kapakoiden määrä lisääntyi entisestään, ja 1780-luvun puoleenväliin mennessä anniskelupaikkoja oli koko maassa jo noin 3000. Näistä valtaosa oli niin kutsuttuja kolmen kruunun kapakoita eli virallisen valtion viinan anniskelupaikkoja.⁴⁸

1700-luvulla anniskelupaikkojen toimintaa määrittivät kruunun sanelemat ohjenuorat. Tämä tarkoitti esimerkiksi aukioloaikojen rajoituksia: yöt ja jumalanpalvelusten ajat oli rauhoitettu, ja niinpä anniskelupaikkojen oli suljettava ovensa iltayhdeksältä talvisin ja kymmeneltä kesäisin. Viinaa ei myöskään saanut anniskella lauantai-illan kello seitsemän ja sunnuntain iltaseitsemän välisenä aikana. Kruunun asetuksissa pyrittiin yhtenäistämään anniskelupaikkojen hinnastoa ja määrättiin käytettäväksi kylttejä, joista laillisen anniskelupaikan saattoi tunnistaa. Lainrikkomuksia tavattiin toisinaan, mutta suuremmaksi ongelmaksi esivallan kannalta muodostuivat salakapakat, joissa virallisia säädöksiä ei noudatettu.⁴⁹

Runsas viinanvalmistus ja sen kattava tarjonta kertovat väkijuoman tärkeydestä. Viinaa käytettiin nautintoaineena, mutta myös lääkkeenä. Se oli oiva vaihdon ja

---

⁴⁵ Vilkuna 2015, 123–124, 128–129, 135–138.

⁴⁶ Mäntylä 1985, 182.

⁴⁷ Kruununpolttimot olivat nimensä mukaisesti kruunun omistamia viinanpolttolaitoksia, joilla oli monopoli alkoholin valmistamiseen vuosina 1776–1787. Aihetta käsitellään tarkemmin luvussa 2.3.

⁴⁸ Pöysä 1982, 59–60.

⁴⁹ Vilkuna 2015, 122, 125–127.

palkanmaksun väline: tilaton väestö sai hankittua viinansa palkkana tekemästään työstä, ja palkanmaksajallekin viina oli viljaa kätevämpi maksutapa.⁵⁰ Kaikkinensa viina liittyi kiinteästi varhaismodernin ihmisen elämään ja sen eri vaiheisiin. Viinaa kului elämänkaarijuhlissa, vuodenkierron juhlapäivissä ja pyhinä sekä kärkeä, kirkonmenojen ja markkinoiden yhteydessä. Viinalla oli merkittävä osansa varsinkin miehisessä vuorovaikutuksessa⁵¹. Alkoholin nautinta oli sosiaalisesti ja kulttuurisesti kontrolloitu tapahtuma. Varhaismodernilla ajalla humalatilaa saavuttaminen oli yleisesti hyväksyttyä ja tietyissä määrin jopa tavoiteltua, mutta ylenjuontiin ja sen aiheuttamiin järjestyshäiriöihin liittyi paheksuntaa. Myös julkijuopumus oli kriminalisoitu. Juomista säätelivät käsitykset siitä, kenen oli soveliaista humaltua, missä ja kuinka paljon.

Vaikka varhaismodernina aikana jokaisella yhteiskunnan jäsenellä oli tarkasti määritelty ja kategorisoitu paikkansa maailmassa, päihtymyksen näyttäminen tai ryyppyseura eivät olleet tiukasti kytköksissä yhteiskunnalliseen asemaan⁵². Tämä tarkoitti sitä, että viinaa saatettiin nauttia samassa seurueessa osanottajien statuksesta riippumatta. Aateliston, papiston, porvariston ja talonpoikien muodostama sääty-yhteiskunta oli 1700-luvun loppupuolella murroksessa, mutta sosiaalinen erottautuminen näkyi juomakulttuurissakin: yhteiskunnan eliitti ei tavannut viettää vapaa-aikaansa samoissa krouveissa rahvaan kanssa. Eri ryhmillä oli toisistaan poikkeavia tapoja ja mieltymyksiä, mutta seurueen kokoonpano määritteli sen, millaisia juomatapoja kulloinkin noudatettiin. Ylipäätään juomakulttuurit pitivät sisällään monimuotoisia rituaaleja, kuten maljojen nostoa tai tietynlaisia istumajärjestyksiä. Nämä tavat vahvistivat ryhmän keskinäistä solidaarisuutta ja niiden avulla saatettiin osoittaa omaa kunniaa tai miehisyyttä.⁵³

2.2 Rajanylityksiä: viina paheena ja rikoksena

Varhaismodernissa maailmassa yhteisön sosiaalinen kontrolli määritteli viinanjuontia ja humaltumista: liika päihtymys oli kunniantonta ja juoppo teki itsestään narrin. Viinan

---

⁵⁰ Mäntylä 1985, 176–182; Apo 2001, 22, 87.

⁵¹ Viinannautinnan sukupuolisidonnaisuudesta ks. Vilkuja 2014; Vilkuja 2015, 407–428.

⁵² Vilkuja 1995, 256, 290; Vilkuja 2014, 92–94.

⁵³ Vilkuja 2014, 100–102, 108.

juonnille oli oma aikansa ja paikkansa, eikä kenen tahansa ollut soveliaista juoda itseään humalaan. 1700-luvun kuluessa julkijuopumus kriminalisoitiin ja esivalta puuttui muutoinkin erityisesti rahvaan viinankäyttöön. Samalla vuosisadalla vahvistui myös ajatus juopumuksesta syntinä, eikä vain synnillisyyteen mahdollisesti johtavana tilana⁵⁴. Niinpä rikoksentehtäjän humalaa ei enää lainsäädännön puitteissa voitu pitää lieventävänä tekijänä⁵⁵. Kuitenkin ainakin rahvaan parissa humalaa käytettiin totuttuun tapaan selittävänä tekijänä tai jopa syynä paheellisiin hairahduksiin ja raskaisiin rikoksiin.⁵⁶

Kansanomaisessa ajattelussa päihtymystä sinänsä ei nähty paheena, vaikka ylenmääräinen juominen saattoikin johtaa häiriökäyttäytymiseen tai pahimmillaan kunnian menettämiseen. Tämä on selkeässä ristiriidassa esivallan asettamien lakien kanssa, ja selittää osaltaan sitä, miksi alkoholirikollisuutta jatkuvasti esiintyi kielloista ja valvonnasta huolimatta⁵⁷. Alkoholinkäyttö kuului yhä niin merkittävänä osana arkielämään, etteivät laitkaan sentään pyrkineet täysraittiuteen. Esivallan harjoittama juopumuksen ja alkoholinkäytön kontrollointi perusteltiin ensisijaisesti taloudellisiin intresseihin. Taloudelliset näkökohdat olivat olleet vaikuttimena juoppouden kitkemiselle jo 1600-luvulta lähtien. Keskeisenä syynä oli lisäksi esivallan vaatimus yleisen järjestyksen säilyttämisestä. Myöskään yhteisön kesken ei suvaittu yletöntä ja kunniantonta häiriökäyttäytymistä, joten järjestyssäännöillä on taatusti ollut jonkinlainen yleinen hyväksyntä, vaikka esimerkiksi ylenjuontia tapahtui tämän tästä. Juoda siis sai, mutta kohtuudella. Viinannautinnan siivoaminen pois julkisista tiloista alkoi jo 1500-luvulla kuninkaallisten keskuudessa, jolloin yhteiskunnan ylin kerros katsoi parhaaksi siirtää humaltumisensa pois alempien säätyjen katseen alta. 1600-luvun kuluessa erottautuminen jatkui papiston julkihumalan siistimisellä ja kehitys jatkui seuraavalla vuosisadalla rahvaan juomatapoihin puuttumisena.⁵⁸

Vuoden 1686 kirkkolaissa kiellettiin pappien harjoittama anniskelu, joka pahimmillaan häiritsi kirkonmenoja. Myös pappien omaa ryypiskelyä pyrittiin rajoittamaan etenkin

---

⁵⁴ Peltonen 1997, 20-22; Apo 2001, 88.

⁵⁵ Esim. Cuningallisen Maijestetin Armollinen Asetus Juopumusta Wastan (1733), kohta IV: ”Jos jocu juowuxis jōngu rīcoxen teke / hänelle ei pidä hänen juopumisens liewityxexi oleman...”

⁵⁶ Vilkuna 2015, 21.

⁵⁷ Rähä 2010, 437.

⁵⁸ Vilkuna 2015, 20-27, 44-45.

virantoimituksessa. Näiden rajoitusten lisäksi vuoden 1686 kirkkolaissa seurakuntalaisilta kiellettiin kirkkohumala, eli päihtymys jumalanpalveluksen aikana. Kielto ei varsinaisesti onnistunut kitkemään kirkkohumalaa eikä varsinkaan johtanut täyteen raittiuteen: papistonkaan mielestä muutaman ryypyn nauttiminen ennen kirkonmenoja ei ollut kohtuutonta.⁵⁹ Kirkon alue, joka käsitti varsinaisen kirkkorakennuksen lisäksi esimerkiksi kirkonmäen tai -rannan, oli kuitenkin juopuneelta häiriökäytökseltä pyhitettyä tilaa. Tiukempaa alkoholimoraalia välitettiin rahvaalle kirkollisten tekstien myötä ja papiston pyynnöstä vuonna 1731 annettiin kuninkaallinen asetus, jossa vaadittiin alkoholinkäytön vähentämistä vuotuis- ja perhejuhlissa⁶⁰. Myös kirkon läheisyydessä sijaitsevia krouveja vaadittiin siirrettäväksi kauemmaksi.⁶¹ Varsinkin kaupungeissa vaatimus tosin olisi ollut mahdoton toteuttaa, joten kirkkohumalaa suitsivat lähinnä anniskeluaikojen rajoitukset pyhäpäivinä⁶². Ylilyöntejä tapahtui silti: mainintoja kirkossa oksentavista seurakuntalaisista, juopottelevista papeista ja maaseutukirkkojen läheisyydessä sijainneista kapakoista löytyy, joskin harvanevissa määrin, läpi 1700-luvun⁶³.

Julkinen päihtymys ja toisen ihmisen houkuttelu viinan pariin kiellettiin juopumusasetuksella vuonna 1733⁶⁴. Samalla luotiin kontrollijärjestelmiä julkijuopumusten ehkäisemiseksi. Erityisesti kaupungeissa valvonta oli tehokasta. Kaupunkitilan – katujen, torien, rantojen ja krouvien – yleistä järjestystä tarkkailivat kaupunginviskaali apulaisineen sekä kaupunginpalvelijat⁶⁵. Yksityisiin taloihin valvonta ei pääasiassa ulottunut, ellei käynnissä ollut jonkinlainen poikkeuksellinen häiriö, kuten kotirauhan rikkominen.⁶⁶ Lisäksi turvallisuudesta huolehtivat erilaiset vahtipartiot. Palovahdit kulkivat öisessä kaupungissa mahdollisia tulipaloja tarkkaillen ja ilmoittivat kaupunkilaisille kellonlyömät ja tuulen suunnan. Palovahdeilla oli myös oikeus pidättää katutilassa häiriköiviä ihmisiä ja puuttua esimerkiksi tappeluihin. Järjestystä pitivät yllä

---

⁵⁹ Peltonen 1997, 18; Apo 2001, 88; Vilkuna 2015, 25–27, 112–113; Kuha 2016, 111–119.

⁶⁰ Peltonen 1997, 21, 23–24.

⁶¹ Pöysä 1982, 60; Malmstedt 2002, 44; Räihä 2010, 425.

⁶² Cuningallisen Majjestetin Armollinen Asetus Juopumusta Wastan (1733), kohta VIII: ”Sunnuntai ja Juhlapäivinä pitää caicki krouwit, kellarit ja Caffe-huonet oleman kijnnilukitut kello seitzemähän asti illalla, samasta ajasta saacka edellä käywästä päivästä...”

⁶³ Heino 1969, 22; Vilkuna 2015, 204–205.

⁶⁴ Apo 2001, 89; Vilkuna 2015, 45–46.

⁶⁵ Kaupunginpalvelijoiden moninaiseen työnkuvaan kuului myös muun muassa maistraatin avustaminen sekä syytettyjen ja todistajien kutsuminen oikeudenistuntoihin. Nikula 1981, 209.

⁶⁶ Savolainen 2017, 92.

myös sotilasvartiot, joiden vahvistuksena toimi aseistettu porvarikaarti eli patrulli⁶⁷. Nämä partioivat öisillä kaduilla ja puuttuivat julkijuopumuksiin tai kapakoissa tapahtuviin laittomuuksiin ja ruokottomuuksiin. Lisäksi laillisissa anniskelupaikoissa oli omat järjestyssääntönsä ja tarkastuksia tehtiin tiuhaan. Varsinkaan pienistä, tiiviistä kaupungeista ei juuri sellaista tilaa löytynyt, jossa olisi saattanut täysin rauhassa nauttia silmittömästi alkoholia ilman kiinnijäämisen pelkoa.⁶⁸

Juopumuksen kriminalisoinnin lisäksi humalassa näyttäytymiseen vaikuttivat käsitykset siitä, kenen ylipäätään on soveliasta päihtyä ja missä seurassa. Päihtyminen oli täysi-ikäisten miesten tila, sekä myös merkittävä miehuuteen kasvamisen riitti. Humaltuva nainen tai nuorukainen sai aikamiestä helpommin huonon maineen.⁶⁹ Varsinkaan naisten päihtymys ei ollut yhteismitallista miehisen alkoholinkäytön kanssa, eikä naisilla ollut sijaa miehisissä juomingeissa. Vaikka kapakat olivat miehisiä tiloja, naiset työskentelivät usein anniskelupaikoissa ja kapakanpito oli tärkeä tulonlähde esimerkiksi monelle leskelle tai sotilaan vaimolle⁷⁰. Viinaa naisetkin nauttivat, mutta harvoin humaltuivat julkisesti eli miehisen katseen alla. Julkihumalassa tavattua naista paheksuttiin mutta miehen tapauksessa julkinen känni saattoi tilanteesta riippuen olla osa miehistä kunniaa osoittavaa käytöstä. Kunnialla oli yhteisöelämän kannalta suuri merkitys, sillä juuri kunniansa kautta yksilö kytkeytyi osaksi yhteisöään tai toisaalta kunnian menettäessään suljettiin yhteisön ulkopuolelle.⁷¹

Naisten ja miesten välinen raja oli juomatapojen suhteen merkittävä, mutta eroja syntyi myös miesten kesken – joskin miehin humala yhdisti säädystä riippumatta⁷². Erityisesti säätyläisten tapakulttuurin kehitys ja kultivoituminen karsivat vanhoja,

---

⁶⁷ Erityisesti kämnerinoikeuden aineistoissa puhutaan toistuvasti patrulleista (*patrull*), jotka ovat koostuneet porvareista, sotilaista tai tullimiehistä. Kaikissa tapauksissa patrullin koostumusta ei kuitenkaan selvitetä. Nimitystä *patrulli* käytettiin myös sotilaskaarteista, joskin porvarikaartikin oli ”sotilaallisesti” järjestäytynyt eli aseistettu. Eirik Hornborgin mukaan Helsingin kaltaisessa linnoituskaupungissa porvarikaartit olivat käytännössä tarpeettomia ja näkyivät lähinnä paraateissa. Turussa porvarikaartien merkitys oli samankaltainen, joskin kaupungissa toimi lisäksi porvareista koostuva kaupunginvartiosto, joka valvoi kaupungin järjestystä. Määrittelyiden epätarkkuuksien vuoksi tässä tutkimuksessa patrullilla viitataan yleisesti porvareista, tullimiehistä tai sotilaista koostuvaan joukkoon, jotka oli määrätty valvomaan kaupunkitilaa pääasiassa öisin. Hornborg 1950, 106–109, 290; Nikula 1970, 212–214, 244–248.

⁶⁸ Hornborg 1950, 108–109, 293, 402–403; Vilkuna 1995, 251, 264; Vilkuna 2015, 284–285.

⁶⁹ Vilkuna 1995, 290–291.

⁷⁰ Esim. KA AO 1.5. §1, 3.5.1770 §1; 21.6., 23.6.1770; 9.8. §1, 29.8. §3, 5.9.1771 §2.

⁷¹ Sarkamo 2011, 25–28; Vilkuna 2014, 103–104, 141–142; Vilkuna 2015, 409–410, 423.

⁷² Vilkuna 2014, 96–97; Vilkuna 2015, 414–412.

karkeiksi miellettyjä tapoja⁷³. Julkijuopumuksesta tavattiinkin enimmäen käsityöläisiä ja työmiehiä. Kaupungeissa juopumussakkoja lankesi erityisen paljon myös talonpojille ja sotilaille. On todennäköistä, että eliitin humalahairahdukset sekä kieltolain rikkomukset jäivät usein tuomitsematta tai ylipäätään syytekynnys oli korkea. Samaan säätyyn, statukseen tai sosiaaliseen ryhmään kuuluvia tuskin ilmiannettiin ilman erityisen pätevää syytä.⁷⁴

Liiallisen humaltumisen tai juoppouden määritelmät olivat häilyviä ja paikoin ristiriitaisia. Varsinainen yhteisölle ja yleiselle järjestykselle haitallinen juoppous oli määritelty lähinnä virkakielessä erityisesti termeillä *fylleri* tai *dryckenskap*, toisinaan myös mainittiin henkilön olevan ”juomista yllastattu” (*öfverlastad*). Kansankielessä puhuttiin juopoista. Ongelmaksi juominen muodostui silloin, kun juomiin kosolti mieltynyt ei kyennyt hoitamaan töitään ja velvollisuuksiaan tai aiheutti liialti yleistä häiriötä.⁷⁵ Viinanjuontiin liittyvänä ihanteellisena haavekuvana siinsi ajatus mahdollisuudesta juoda viinaa päivät läpeensä, mutta todellisuudessa sitä ei pidetty mahdollisena ja tällaista miestä pidettiin kunniantomana⁷⁶. Päähtymisen aikaan, paikkaan ja seuraan liittyvät kulttuuriset rajanvedot perustuivat yhteisön sosiaaliseen kontrolliin ja erottautumiseen. Näitä rajanvetoja olivat esimerkiksi päähtymisen sukupuoli, juomisen paikka ja siedettävän humalan raja tai se, miten usein oli suotavaa juoda itsensä humalaan. Lainsäädäntö perustui samoihin mentaliteetteihin, vaikka se olikin ristiriidassa alkoholinkäyttöön liittyvän tapakulttuurin kanssa.

2.3 Kustaa III:n alkoholipolitiikka

Valistuneen itsevaltiaan Kustaa III:n hallitsijakausi (1771–1792) tähtäsi lukuisiin talouden, hallinnon ja oikeuden uudistuksiin, joskin ammentaan oikeutuksensa muutoksille menneisyydestä. Vuoden 1772 hallitusmuoto hylkäsi vanhan perustuslain ja sen avulla pyrittiin kohottamaan Ruotsi jälleen suurmahdiksi. Kustaa III:n hallituskaudella tehtiin lukuisia uudistuksia aina uskonnonvapauslaista talouselämän

---

⁷³ Sosiaalisen kontrollin ja tapakulttuurin kehittämisestä ks. esim. Ollila 2010, 176–178.

⁷⁴ Vilkuna 1995, 290–293; Vilkuna 2015, 449, 453.

⁷⁵ Vilkuna 2015, 479, 492; Esim. KA KäO 3.10.1771 §2; 16.1 §3., 30.1. §2, 9.2.1787.

⁷⁶ Vilkuna 2014, 113.

eheytyspyrkimyksiin. Lupaavan alun jälkeen monet muutokset kuitenkin herättivät vastustusta kaikissa säädyissä. Myöskään kruunun yritys rajoittaa viinanpolttoa ja sen kulutusta ei saavuttanut alamaisten suosiota.⁷⁷

Keskeisenä vaikuttimena koko vuosisataa leimanneeseen uudenlaiseen alkoholipolitiikkaan oli Ruotsin kuihtuva suurvalta-asema. Sotien, nälänhädän ja tautien riuduttama vähenevä väestö vaaransi valtion verotulojen virran. Lisäksi viljasta oli pulaa, etenkin kun Itämeren etelänpuoleiset alueet oli sodissa menetetty. Niinpä 1700-luvun talouspolitiikka keskittyi säästötoimiin sekä väestönkasvun ja maatalouden parantamiseen. Valtiontaloutta kohotettiin muun muassa säännöstelemällä viinanpolttoa, joka kulutti kallisarvoista viljaa. Näin alkoholi nousi keskeiseksi politisoinnin aiheeksi ja merkittäväksi verotulojen haalinnan kanavaksi. Nyt väkijuomien käyttöä myös rajoitettiin ensimmäistä kertaa maallisen lainsäädännön puitteissa, alkaen jo vuoden 1733 juopumusasetuksesta.⁷⁸

Huomattavaa kuitenkin on, että juopumusasetus kirjattiin maalliseen lainsäädäntöön pappissäädyn ansiosta. Juopuneena esiintyminen julkisella paikalla ja ylipäätään ylenjuonti kriminalisoitiin. Asetuksessa määriteltiin rajoituksia juomien anniskeluun krouveissa, esimerkiksi porvareiden oppipojille ja juomiin runsaasti mieltyneille ei saanut anniskella velaksi. Anniskelupaikoille myös määriteltiin aukioaloajat. Kiinnijääneitä rangaistiin sakoilla, vankeudella tai kirkkorangaistuksella. Kaupungeissa rikoksen määritelmän täyttävä julkijuopumus tarkoitti kaduilla, toreilla, anniskelupaikoissa ja kirkoissa ilmi tullutta ylenjuontia. Julkisista tiloista kuten kaupungin kaduilta tai aukioilta selkeässä humalassa tavatut juomarit vietiin tyrmään odottamaan oikeuskäsittelyä.⁷⁹

Varsinainen kustavilaisen alkoholipolitiikan kausi sijoittui vuosiin 1772–1787. Lait kiristyivät aikakaudella jatkuvasti: kun vuonna 1772 oli kriminalisoitu viinanpolttoto ja vuonna 1773 viinapannujen valmistus, kiellettiin vuonna 1775 viinanpolton valmistelu ja kaksinkertaistettiin rangaistukset lain rikkomisesta. Kruunun viinamonopoli toteutettiin kruununpolttimojärjestelmän myötä vuosina 1776–1787. Jo vuonna 1772

---

⁷⁷ Karonen 2014, 404–411, 494.

⁷⁸ Peltonen 1997, 17, 22–23; Hentilä, Krötzl & Pulma 2002, 141–142.

⁷⁹ Vilkuna 2015, 45–46, 272–273.

annettu ensimmäinen asetus oli määritelty laveasti toistaiseksi voimassaolevaksi, ja sama epämääräisyys sekä asetusten suunnittelematon lisääminen leimasi koko kieltolain ja myöhemmin alkaneen kruunun viinan aikaa.⁸⁰

Ailahtelevaisen alkoholipolitiikan keskeinen kiistanaihe oli epäröinti hajautetun ja keskitetyn viinantuotannon välillä. Vaihtoehtoina oli joko valtiolle keskitetty viinamonopoli tai verojen keruu kotitarve- ja myyntipoltosta. Keskitettyä järjestelmää puolsi erityisesti viljapula. Lisäksi arveltiin, että keskitetty poltto kuluttaisi vähemmän viljaa, kuin kotipoltto. Viinantuotantojärjestelmän luomisen suuret kustannukset ja vaivalloisuus kuitenkin jarruttivat viinamonopoli-intoa.⁸¹ Lopulta viinamonopoli toteutui, mutta viljapula oli huomioitu paikallisella tasolla jo ennen kuninkaallista väliintuloa. Helsingin kaupungissa viinanpoltto oli maaherran käskystä hetkellisessä pannassa vuonna 1771⁸². Kiellon päättymisestä ei ehtinyt kulua kauankaan, kun viinanpoltto jo kiellettiin koko valtakunnassa.

Ensimmäisessä, 11.9.1772 annetussa kuninkaallisessa asetuksessa kiellettiin sadan hopeataalarin sakon uhalla valtakunnassa kaikki viinanpoltto ja -myynti. Samaten viinapannut määrättiin sinetöitäviksi, jotta lakia ei päästäisi rikkomaan. Rikoksen uusijoille rangaistus määrättiin kaksinkertaiseksi. Kaikkia maksukyvyttömiä odotti pakkotyö linnoituksessa, ja rangaistuksen kesto oli alimman sakkomäärän mukaan 213 päivää. Mikäli tuomitun kunto ei kestänyt raskasta työtä, oli rangaistuksena 28 päivän vankilatuumio vedellä ja leivällä.⁸³ Kieltolaissa oli sentään omat myönnytyksensä: joillakin kellarinisännillä oli privilegio tislata juomaa esimerkiksi pilaantuneista hedelmistä, mutta viljaa ei kuitenkaan missään olosuhteissa saanut käyttää viinanvalmistukseen. Lisäksi vanhoja viinavarastoja sai vielä rajallisen ajan puitteissa myydä pois. Ranskalaisen ja espanjalaisen viinan maahantuonti oli sallittua, eikä ylempisäätyisten suosimien ulkomaisten viinien tuontia kielletty.⁸⁴

Jo sadan hopeataalarin sakkorangaistus oli hyvin ankara, mutta rangaistukset vain koventuivat entisestään. Vuonna 1773 kriminalisoitiin uusien viinapannujen valmistus

---

⁸⁰ Mäntylä 1995, 13, 82.

⁸¹ Peltonen 1997, 22–23.

⁸² Hornborg 1950, 318.

⁸³ Mäntylä 1995, 83.

⁸⁴ Mäntylä 1995, 13–18, 21, Vilkuna 2015, 77–78.

rajoittamalla kupariseppien ammattikunnan toimintaa, joskin väliaikaisia polttovälineitä osattiin tehdä ilman ammattilaistenkin apua. Kotikutoisissa pannuissa haittana oli se, että viljaa kului enemmän kuin kunnollisella pannulla poltettaessa.⁸⁵ Rangaistavaksi teoksi luettiin niin ikään yritykset estää viranomaisia tutkimasta viinapannuihin tehtyjä sinetöintejä. Vuonna 1773 viinan hallussapito ja ostaminen muuttuivat laittomaksi, mikäli kiinnijäänyt ei pystynyt nimeämään hallussaan pitämänsä viinan myyjää tai väitti saaneen viinan lahjoituksena – eli toisin sanoen ei voinut todistaa hankkineensa viinaa laillisilta toimijoilta. Sakkoa oli luvassa myös niille anniskelupaikkojen pitäjille, jotka vielä myivät viljaviinaa, vanhojen varastojen kun oli määrä olla jo tyhjiä. Jokaisesta yksittäisestä rikkeestä oli langetettava sama sadan hopeataalarin sakko, minkä vuoksi kokonaissummat nousivat lopulta usein hyvin korkeiksi. Valmiiksi kova rangaistus muuttui ankarammaksi vuonna 1775, jolloin perussakko nousi sadasta hopeataalarista kahteensataan.⁸⁶ Varsinkin köyhää väestönosaa odotti useimmiten piinallinen rangaistus vedellä ja leivällä lähimmässä linnoituksessa.

Kohtuuttomiksi kasvaneita sakkoja lievennettiin vuonna 1779 siten, että suurin sakkomäärä oli aina korkeintaan 200 hopeataalaria. Myös vankeusrangaistuksia lyhennettiin. Kuitenkin jo seuraavana vuonna kuningas pyrki nopeuttamaan viinarikosten käsittelyä määräämällä ylimääräisiä käräjiä ja tuomareita. Rikollisten kiinnisaamista haluttiin tehostaa nostamalla ilmiantajalle myönnettävää palkkiota, joka nousi aiemmasta viidestä riksistä kymmeneen.⁸⁷

Lukuisista kielloista ja ankarista rangaistuksista huolimatta viinan polttoa, saati sitten viinan käyttöä, ei saatu kitkettyä. Kaiken lisäksi ulkomaalaisten tuontialkoholien määrä oli kasvanut suuresti. Ratkaisua etsittiin sallimalla viinanpoltto, mutta vain kruunun säädeltynä yksinoikeutena. Kruunun ensimmäinen yritys oli vuokrata viinanpoltto regaalioikeutena. Tämä olisi tarkoittanut sitä, että halukkaat viinanpolttajat olisivat maksaneet poltostaan pienen tuoton kruunulle. Rahvaan pannuista puolestaan oli määrä päästä eroon tarjoamalla niistä hyvä lunastushinta. Suunnitelma poltto-oikeuden vuokraamisesta sai surkean vastaanoton, eikä kiinnostuneita viinanpolttajia löytynyt likimainkaan tarpeeksi. Keskitetty viinantuotanto toteutettiin lopulta luomalla

---

⁸⁵ Mäntylä 1995, 80; Apo 2001, 32-33.

⁸⁶ Mäntylä 1995, 16–19, 33.

⁸⁷ Mäntylä 1995, 89–90; Vilkuna 2015, 54.

kruununpolttimojärjestelmä. Vuosien 1776–1787 monopolijärjestelmä tarkoitti virallisten kruununpolttimoiden perustamista, ulkomaalaisten tuontiviinojen kieltä sekä kaikkien viinapannujen takavarikointia. Vastaavaa polttimojärjestelmää oli epäonnisin tuloksin yritetty jo vuosina 1718–1719.⁸⁸ Myös uusi, säätyjen suuresti vastustama kruununpolttimojärjestelmä tuli tiensä päähän vuonna 1787. Kesäkuussa 1787 kotitarvepoltto tuli jälleen lailliseksi ja lopulta saman vuoden joulukuussa kieltolain ajan rangaistukset kumottiin.⁸⁹

Viinalakien kiristyessä ja alati vaihdellessa salakuljetus, laiton myynti ja viinanpoltto kukoistivat, eivätkä valvontatoimenpiteet onnistuneet kukistamaan valtoimenaan kasvavaa rikollisuutta. Lain valvonta oli määrätty kaupungeissa tullimiehille ja rikokset käsiteltiin aksiiioikeuksissa. Lakia valvovat virkailijat eivät saaneet pestistään muuta lisätienestiä kuin rikoksen ilmiantajalle kuuluneen osuuden sakkotuloista.⁹⁰ Virkailijat ottivat kiinni epäilyttävien oloisia kulkijoita, tarkastivat rekiä ja aika ajoin myös etsivät salapolttajia ilmiantoihin perustuvien kotitarkastusten avulla.

Ankara viinapolitiikka ei saavuttanut alamaisten varauksetonta suosiota. Kruunun kontrolli kajosi syvälle juurtuneeseen elintapaan ja perinteeseen, ja se aiheutti vieläpä taloudellisia ongelmia. Erityisesti talonpojat vaativat kotitarvepolton vapauttamista, perustellen paloviinan välttämättömyyttä nautintoaineena, kestitys- ja lääkintätarkoituksissa sekä karjanhoidossa. Tärkeä oli erityisesti mahdollisuus hyödyntää kehnompia viljasatoja viinanpoltoon. Talonpojat olisivat olleet valmiita maksamaan kotipolto-oikeudesta kerättyjä veroja. Eräs kruununpolttimojärjestelmän merkittävä ongelma rahvaan näkökulmasta oli saada viljansa kaupaksi, polttimojohtokunta kun hankki kruunun viljaviinat ulkomailta.⁹¹

Myös kaupungeissa rajoitukset ja niiden vastavoimaksi nousseet salakapakat olivat ongelmallisia, sillä usea asukas sai toimeentulonsa laillisesta viinanmyynnistä. Ilmiannetut laittomat kapakat olivatkin sellaisia, jotka jollain tapaa haittasivat laillisten toimijoiden ansioita tai muutoin aiheuttivat järjestyshäiriöitä. Pääasiassa tietoa

---

⁸⁸ Mäntylä 1985, 40; Mäntylä 1995, 23–27, 37; Peltonen 1997, 23.

⁸⁹ Mäntylä 1995, 100–105, 117.

⁹⁰ Mäntylä 1995, 16, 20, 80; Tullimiesten tehtävistä ks. Heikkinen 1994, 121–122.

⁹¹ Mäntylä 1995, 75–77.

laittomista anniskelupaikoista ei välitetty esivallan edustajille ja kiinnijäämisen uhatessa valehdeltiin. Salakapakoita saatettiin perustaa mitä moninaisimpiin paikkoihin aina yksityistalouksista tilapäisiin myyntikojuihin. Toisinaan luvottomalla viinanmyynnillä saattoi siten olla hyvinkin vakiintunut sija alueensa yhteisöelämässä.⁹²

Kaupungeissa yleisin ilmi tullut kieltolakirikos oli viinan salakuljetus maalta, kun salapolttajia ja pannunkätkijöitä taas tuomittiin harvemmin. Salakuljetustapaukset olivat useimmiten yksittäisten kannujen tuontiyrityksiä, mutta joissain tapauksissa ilmeni jopa väkivaltaisia rynnäköitä tai hyökkäyksiä tullimiesten kimppuun.⁹³ On toki huomionarvoista, etteivät läheskään kaikki salaviinan parissa toimineet ole taatusti jääneet kiinni tai joutuneet ilmiannetuiksi. Joissain oikeuteen päätyneissä tapauksissa tuomiota ei myöskään todisteiden puuttuessa voitu langettaa.⁹⁴

---

⁹² Vilkuna 2015, 163–167, 171–172.

⁹³ Mäntylä 1995, 87–88.

⁹⁴ Vilkuna 2015, 55–56. Esim. KA AO 2.11.1771 §4; 18.11.1773 §3.

3 Helsingin alkoholiolot 1770–1787

3.1 Paikalliset erityispiirteet

1700-luvun Helsinki oli pieni, mutta kasvava rannikkokaupunki. Alun perin vähäpätöisen kauppakaupungin väkiluku kasvoi huomattavasti vuosisadan jälkipuolella ennen kaikkea Viaporin linnoitustöiden ansiosta. Helsingin asemaa vahvistivat lisäksi varhainen teollistuminen sekä kasvava merenkäynti.⁹⁵ Vuosisadan puoliväliin tultaessa kaupungin asukasluku oli noussut sen alkuperäisestä muutamasta sadasta hengestä noin 1500 asukkaaseen ja 1800-luvun alkaessa määrä oli jo kaksinkertainen. 1700-luvulla valtaosa kaupungin väestöstä elätti itsensä kaupalla ja käsityöllä, ammattien sekä niiden harjoittajien lukumäärän lisääntyessä tasaisesti vuosisadan kuluessa. Myös merenkulun myötä harjoitettavat elinkeinot olivat vakiinnuttaneet asemansa Helsingissä vuosisadan puoliväliin mennessä.⁹⁶

Kaupunkiasumista säätelivät asetukset, joiden avulla väkimäärää säädeltiin. Valtakunnanlain mukaan kaupungeissa oli voimassa palveluspakko, jonka mukaan kaupunkien asukkaiden tuli olla ammatinharjoittajia, näiden palkollisia tai perheenjäseniä. Pääasiassa kaupunkiväestö koostui porvaristosta, johon päästäkseen täytyi saada maistraatilta porvarisoikeudet toimiakseen kauppiana tai käsityöläisenä. Oikeuksien saaminen vaati käytännössä varallisuutta ja kunniallisuutta, joka oli mahdollista osoittaa esimerkiksi suosituskirjeen avulla.⁹⁷ Porvarissääty jakaantui edelleen eri ryhmiksi, kuten käsityöläisiksi, kauppiaksi tai merikapteeneiksi. Lisäksi puhuttiin pienporvareista, jotka toimivat pääasiassa vähittäiskauppiaina.⁹⁸ 1770–1780-lukujen Helsingissä suurimman porvarisryhmän muodostivat käsityöläiset ja toiseksi suurimman pienporvarit. Ylipäätään porvareiden asema 1700-luvun jälkipuolen yhteiskunnassa oli vaihteleva ja moninainen: valtaosa porvareista laskettiin yhä kuuluvaksi rahvaan joukkoon, mutta ylimmällä porvaristolla oli myös pääsy yhteiskunnan harvalukuihin eliittiin. Esimerkiksi varallisuudesta riippuva asemien

---

⁹⁵ Lönnqvist & Rönkkö 1988, 41–43; Granqvist 2016, 40–41.

⁹⁶ Hornborg 1950, 335, 471–472, 509–511.

⁹⁷ Einonen, Frigren, Hemminki & Uotila 2016; Eilola & Moilanen 2013, 17; Granqvist 2016, 55–56.

⁹⁸ Granqvist 2016, 31; Porvarisryhmien eroista ja yhtäläisyyksistä ks. myös Keskinen 2012, 47–50.

vaihtelu heijastaa osaltaan säätyjärjestelmän murenemistä ja luokkayhteiskunnan syntyä.⁹⁹

Väestöpohjaltaan Helsinki oli kauppiaiden, sotilaiden ja vierailijoiden pikkukaupunki, jossa oli aina paljon kaupungin ulkopuolista väkeä. Esimerkiksi vuoden 1772 väestötaulusta ilmenee, että kaupungin 2283 asukkaasta valtaosa kuului porvarisäätyyn. Merenkulkuun liittyviä elinkeinoja puolestaan harjoitti yli sata miestä ja kaupungin varsinaisten asukkaiden lisäksi sotilaita oli reilusti päälle kaksi tuhatta.¹⁰⁰ Kaupunkia ympäröivässä Helsingin pitäjässä väkiluku oli hieman suurempi: vuoden 1760 3084:n hengen väkiluku kohosi vuoteen 1780 mennessä 4403 henkeen. Helsingin kaupungin kasvu vaikutti pitäjän väkiluvun kehitykseen, ja niinpä pitäjä jossain määrin toimi Helsinkiin suuntautuvan muuttoliikkeen läpikulkupaikkana. Uusia asukkaita otettiin kaupunkiin vuosittain. Erityisesti Viaporin aiheuttaman kehityksen ansiosta myös kaupungin väkiluvun kasvattaminen mahdollistui, sillä uusille elinkeinonharjoittajille oli tilaa. Tulokkaista suuri osa pääsi elättämään itsensä käsityöläisinä ja eritoten ajureiden ammattikunta sai maaseudulta muuttaneista huomattavia vahvistuksia. Alueella oli lisäksi paljon palvelus- ja työväkeä sekä virkamiehiä ja upseereita, joiden elämää liikkuvuus tietyllä tapaa määrittä, esimerkiksi upseerien tapauksessa urakehityksen tai elinolojen parantamisen vuoksi.¹⁰¹

Oman mielenkiintoisen aspektinsa kaupungin rakenteelle loi Viaporin linnoitus. Merilinnoituksen rakentaminen käynnistyi 1740-luvulla ja linnoitustyöt jatkuivat vaihtelevalla tahdilla aina vuosisadan loppuun saakka.¹⁰² Viaporin rakentaminen toi pieneen Helsingin kaupunkiin ennennäkemättömän määrän väkeä, kiihdytti elinkeinoelämää ja muutti kaupungin rakennetta. Esimerkiksi vuonna 1755 linnoituksessa eli päälle 6000 henkilöä, mikä tarkoitti jo kolminkertaista väkimäärää kaupungin asukaslukuun nähden.¹⁰³ On toki huomattava, etteivät kaikki linnoituksen asukkaat olleet sotilaita, vaan Viaporissa asui ja työskenteli myös muun muassa käsityöläisiä. Vielä 1770-luvullakin Viaporin rakennustöihin osallistui vuosittain suuri määrä sotilaita: vuoden 1774 huhtikuussa pelkästään Turun ja Porin läänin rykmentistä

---

⁹⁹ Granqvist 2016, 64–72.

¹⁰⁰ KA Väestötaulu 1772.

¹⁰¹ Kuisma 1991, 75–81.

¹⁰² Kadberg & Palsila 1998, 22–23.

¹⁰³ Hornborg 1950, 221, 227; Granqvist 2016, 38.

komennettiin rakennustöihin 1500 sotilasta, joista reilu 400 jäi kaupunkiin vielä seuraavaksi talveksikin¹⁰⁴.

Viaporissa pysyvästi ja väliaikaisesti oleilevien sotilaiden ja siviilien tarkka määrä vaihteli jatkuvasti, mutta kustavilaisella ajalla väkimäärä pysytteli noin 4000 hengen tienoilla. Viaporin asukkaita ei tosin laskettu laillisesti kuuluvaksi kaupungin väestöön.¹⁰⁵ Rakennustöissä uurasti myös pakkotyöhön määrättyjä vankeja. Kruunulle kuuluva Viapori muodosti Helsingin sisälle erikoisen kahden kaupungin tilanteen: toisaalta linnoitusmaa oli oma kaupunkinsa, mutta samalla osa Helsinkiä – silti kuulumatta siihen kokonaan.¹⁰⁶

Viaporin sotilaslinnoitus oli 1770–1780-luvuilla vilkas työmaa ja alati liikkeessä oleva asutuskeskus. Pääasiassa saaren väestö koostui sotaväestä, joiden lisäksi joukossa oli pakkotyöhön tuomittuja vankeja sekä siviilejä. Siviiliväestö muodostui suurimmalta osin sotilaiden perheistä ja palvelusväestä, mutta Viaporissa oli myös ammatinharjoittajia, kuten eri alojen käsityöläisiä, jokusia kauppiaita sekä leskiä.¹⁰⁷ Pysyvinä joukko-osastoina Viaporissa toimivat Armeijan laivasto sekä kaksi jalkaväkirykmenttiä. Lisäksi alueelle oli sijoitettu Suomen tykistörykmentti, joka toimi pääasiassa Helsingin kaupungissa.¹⁰⁸ Linnoitussaaren asukkaat vaihtuivat tiuhaan, koska sotilaiden palvelusaika oli usein alle kuusi vuotta. Jatkuvassa muutoksessa oleva yhteisö oli kuitenkin ainakin tietyllä tapaa tiivis, sillä Viaporissa asuttiin suoranaudessa ahtaudessa. Osa saarilla työskentelevistä tuhansista ihmisistä oli sentään majoitettu mantereelle kaupunkiin ja lähialueille.¹⁰⁹ Kaupungissa kasarmeja oli sijoitettu Ullanlinna, Siltavuorelle sekä kirkon pohjoispuolen maastoon. Nämä käsittivät tuhansille sotilaille mitoitettuja parakkeja ja upseeriasuntoja. Sotilaiden määrä kaupungissa oli jo asumistiloista päätellen huomattava.¹¹⁰ Kaiken lisäksi

---

¹⁰⁴ Kadberg & Palsila 1998, 73.

¹⁰⁵ Vuoteen 1774 saakka Viaporin asukkaat henkikirjoitettiin osaksi Helsinkiä. Hatakka 2012, 105–108; Helsingin sotilasväestön määrän tulkinnanvaraisuudesta ks. myös Granqvist 2016, 59.

¹⁰⁶ Hornborg 1950, 230; Hatakka 2012, 120; Granqvist 2016, 38, 45–51.

¹⁰⁷ Hatakka 2012, 114–115; Viaporin väestöryhmistä ja sosiaalisesta jakaumasta ks. myös Taskinen 2014, 69–70.

¹⁰⁸ Hatakka 2011, 58; Granqvist 2016, 39–40.

¹⁰⁹ Hornborg 1950, 246–248; Hatakka 2012, 115–117; Granqvist 2016, 38.

¹¹⁰ Kirkon pohjoispuolelle sijoitettu parakki eli Gyllenborgin parakki määrättiin purettavaksi vuonna 1778, mutta se ilmeisesti siirrettiin Katajanokalle. Hornborg 1950, 246–247, 358.

Viaporiin majoitetut sotilaat viettivät usein vapaapäivänsä kaupungissa, aiheuttaen vieläpä moninaisia järjestyshäiriöitä¹¹¹.

Viapori toi alueelle uusia kulttuurivaikutteita, sillä linnoituksessa työskenteli lukuisia upseereita. Upseerit perheineen järjestivät tanssiaisia ja muita tapahtumia, joihin osaa ottivat kaupungin ylimpään porvaristoon kuuluvat jäsenet sekä lähiseudun säätyläiset. Pitoja järjestettiin Viaporissa, mutta myös upseerien asuinpaikoissa Helsingissä ja lähiseudun kartanoissa. Viaporin eliitti kulutti suuria määriä alkoholia, niin paloviinaa kuin ylellisempiäkin juomia.¹¹² Alkoholirikkeitä käsitelleiden oikeuksien pöytäkirjoissa näistä pidoista tosin ei ole näkyvissä merkkiäkään¹¹³. Syy löytyy omiin oloihinsa erottautuneesta valtaapitävästä eliitistä, jonka pidoissa viinaa nauttineet tuskin ovat toisiaan ilmiäntaneet. Upseerit vilkastuttivat alueen seuraelämää, mutta välittömästi näkyvämpi merkitys on kuitenkin ollut sadoilla ja tuhansilla rivisotilailla, jotka olivat ottaneet pysyvän sijansa kaupunkikuvassa.

Sotilaat kuluttivat jatkuvasti suuria määriä viinaa ja alkoholi oli osa sotaväen elintarvikehuoltoa¹¹⁴. Armeijan tarjoama viinakiintiö oli mitä ilmeisimmin riittämätön joko määrältään tai laadultaan, sillä sotilaat olivat varsin hyvin edustettuina salaviinarikoksia käsittelevissä oikeuden istunnoissa, erityisesti salakuljetustapauksissa¹¹⁵. Ajoittain Viaporissa myös paljastui viinakätköjä, joiden tekijöiksi usein epäiltiin sotilaita¹¹⁶.

Ilmi tulleiden salakuljetustapausten perusteella voidaan olettaa, että valtaosa laittoman viinan virrasta linnoituksen ja kaupungin välillä kulki sotilaiden matkassa. Viina hankittiin laittomilta polttajilta useimmiten Helsingin kaupungin rajojen ulkopuolelta, kuljetettiin piilotettuna reessä tai veneessä ja mahdollisesti vielä kätkettiin johonkin Viaporin asumattomaan rakennukseen. Tulleja, aksiiiseja ja ylipäätään ihmisten liikkuvuutta tuli periaatteessa valvoa myös Viaporin ja kaupungin välillä, mutta hallinnolliset rajat olivat epäselviä ja käytännössä väki liikkui alueiden välillä oman

---

¹¹¹ Granqvist 2016, 47.

¹¹² Kardberg & Palsila 1998, 84; Hämäläinen 2006, 78–80.

¹¹³ Sen sijaan väkivaltarikoksista upseeristoa tuomittiin 1700-luvun jälkipuolella huomattavan usein. Ks. Hornborg 1950, 552.

¹¹⁴ Granqvist 2012, 56.

¹¹⁵ Esim. KA AO 14.11.1771 §1; 7.3., 12.3.1772 §1; 24.3.1774 §3; 27.2.1777 §1.

¹¹⁶ KA AO 16.7.1772 §2; 16.5. §4, 2.6.1774 §1; 16.5.1774 §5; 14.12.1775 §1, 1.2. §2, 15.2.1776.

mielensä mukaan ja pyrki kiertämään tullitarkastuksia.¹¹⁷

Lokakuussa 1773 tullimies Carl Gustav Korckman paljasti jälleen yhden salakuljetusyrityksen, kun hän tarkasti venettä Viaporin pursisatamassa. Täydessä heinälastissa olevasta veneestä löytyi kaksi viinalekkeriä ja paljon muuta tavaraa, kuten säkillinen nauriita ja lanttuja. Kaksi tuntia aiemmin sotilaat Abraham Holm ja Petter Hurtig olivat ankkuroineet saman veneen satamaan, käytyään aamuvarhaisella maissa hakemassa heinälastin Viaporin krouvari Anders Lindströmille. Kuulusteltaessa Lindström kertoi lastin, viinaa lukuun ottamatta, kuuluvan hänelle¹¹⁸. Voidaan toki pitää mahdollisena myös sitä, että hän oli viinasta täysin tietoinen, ja tietämättömäksi heittäytyminen oli vain mahdollisuus välttää rangaistus. Espoon Saunalahdesta tavaralastin hakeneet sotilaat puolestaan kertoivat epämääräisen tarinan heinänhakureissustaan, eivätkä osanneet – tai halunneet – nimetä talonpoikaa, joka laivan oli lastannut¹¹⁹. Holm ja Hurtig tuomittiin kumpainenkin maksamaan sadan taalarin sakko salakuljetuksesta, Lindströmiä ei tuomittu ja tunnistamaton talonpoika pääsi pätkähästä – viinakauppa sai jatkaa.¹²⁰

Sotilaat eivät toki olleet ainoita viinan salakuljettajia, mutta joka tapauksessa Viaporista löytyneet viinanassakat liittyivät sotilasalueen suureen viinankulutukseen. Sotilaiden alkoholinkäyttö tarjosi monille mahdollisuuden hyvään tienestiin, ja siksi laillisten myyjien markkinoille ilmaantui lukuisia luvattomia viinakauppiaita¹²¹. Viinaanmenevät sotilaat toivat kauppiaille taloudellista hyötyä, mutta juopuneet ja riidanhaluiset joukot aiheuttivat myös lukuisia levottomuuksia. Kaupungissa rellestäviä sotilaita jopa pelättiin tai ainakin vieroksuttiin.¹²²

Maaseudun ja kaupungin välisen liikkuvuuden sekä sotilaiden tuomien erityispiirteiden lisäksi 1700-luvun Helsinkiä määritteli merenkäynti, sillä kaupunki oli suurelta osin meren

---

¹¹⁷ Granqvist 2016, 47. Esim. KA AO 17.12.1770 §1; 28.1. §3, 23.2. §2, 16.3. §1, 30.3.1775 §3.

¹¹⁸ KA AO 6.11.1773: ”...förklarade tracteuren Lindström det båten med des tilbehör, och höö rofvaren kälrotterna med mera äro honom tilhöriga, men icke brännvinet, thet han sade sig hvareken hafva vetat af eller infördt, utan skall han skickat soldaterna Hurtig och Holm med samma båt til Basvik i Esbo socke, efter höö som han en månad sedan där uphandlat och the dt 25 hujus til Sveaborg hemtadt, men tullnären tagit under beslag.”

¹¹⁹ KA AO 15.11.1773: ”... slutas kan, det förberörde förvändning är aldeles orimmelig och egrundad, förthenskull och så vida soldaterna Holm och Hurtig vetat at det varit brännevin som the sålunda fördt, men icke sagt eller bevist af hvem the thett fått...”

¹²⁰ KA AO 6.11., 15.11.1773.

¹²¹ Esim. KA AO 21.6., 23.6.1770.

¹²² Hämäläinen 2006, 78; Vilkuna 2015, 453–458.

ympäröimä. Kustaa Vaasan vuonna 1550 kauppakaupungiksi perustama Helsinki sijoitettiin avomeren äärelle, joskaan rantautuminen ei lukuisten karien ja maan mataluuden vuoksi ollut mistä tahansa rannan kohdasta helppoa. Helsinkiin kuitenkin kuljettiin meriteitse ja myös moni salakuljettaja hyödynsi vesireittejä kaupunkiin tullessaan.¹²³ Sydäntalvella meren jäätyessä kaupunkiin pääsi helposti jääteitä pitkin, joita käytettiin ahkerasti. Esimerkiksi Helsingin pitäjän suunnalta kaupunkiin saavuttiin usein Kluuvinlahden vesi- tai jääreitit kautta.¹²⁴ Viaporin ja kaupungin välinen väylä oli niin ikään vilkkaassa käytössä¹²⁵.

Hallinnolliset kaupunginrajat sijaitsivat määrätyillä paikoilla, jotka saattoi silminnähdä havaita. Kaupungin raja merkitsi valvontaa ja kontrollia, sillä kaupunkiin tai sieltä pois ei ollut määrä kulkea täysin vapaasti ja huomaamatta. Syynä tähän oli ajatus kaupungista kauppapaikkana: tavaroiden kuljetusta valvottiin tullissa ja niistä perittiin aksiiisimaksuja sekä pikkutullia. Hallinnollisten rajojen lisäksi alueita määrittävät maantieteelliset seikat. Helsinkiä rajaavat itä- ja eteläpuolella rantakalliot ja lopulta meri, joskaan nekään eivät eristä aluetta ympäristöstä irralleen. Kesän puolella vuotta meri toimi väylänä Itämeren alueen kaupunkeihin ja yhä kauemmas, aina Välimerelle saakka¹²⁶. Ympäröivän maaseudun suunnasta lähestyttäessä kaupunkia reunustivat peltoalueet ja kaupungin tuntumassa asuvien ihmisten aidatut kasvimaat¹²⁷.

Tulliaidalla ympäröityyn kaupunkiin oli määrä kulkea tullien kautta, joita kaupungissa pääsääntöisesti oli kaksi. Pohjoissuunnasta kaupunkiin saapuva kulki Hämeen tullin (*Tavaste tull*) kautta, joka sijaitsi nykyisen Pitkäsillan eteläpäädyssä¹²⁸. Espoon tullin (*Esbo tull*) sijaitsi kaupungin länsirajalla Kluuvinlahden kärjessä, samalla paikalla, missä nykypäivän Helsingin Esplanadin puistossa kohoaa Runebergin patsas. Talviaikaan merelle perustettiin lisäksi erityisiä talvitulleja, koska varsinaiset tullit olisi ollut helppo kiertää jääreittejä pitkin.¹²⁹

---

¹²³ Hornborg 1950, 145, 152-153; Esim. KA AO 30.5. §2, 20.6.1771; 17.7.1773 §3; 7.9. §2, 15.9. §1, 30.9 §1, 13.10.1774 §1, 1.11. §1, 16.3.1775 §6.

¹²⁴ Esim. KA AO 8.3., 11.3., 12.3.1773 §1.

¹²⁵ Hämäläinen 2006, 81; Esim. KA AO 17.12.1770 §1; 28.1. §3, 23.2. §2, 16.3. §1, 30.3.1775 §3.

¹²⁶ Hornborg 1950, 333-334.

¹²⁷ Hornborg 1950, 371-372; Aminoff & Pesonen 1981, 34.

¹²⁸ Samalla paikalla on ollut silta jo 1650-luvulta lähtien. Silta näkyy selkeästi myös Karttaliitteessä 2. Aminoff & Pesonen 1981, 34; Pesonen 1981, 102, 127.

¹²⁹ Aminoff & Pesonen 1981, 34, 36; Parland-von Essen 2010, 6.

Haastavinta kaupunkialueen määrittelyssä on pyrkiä hahmottamaan alueella eläneen ja toimineen paikallisyhteisön rajoja. Hallinnollisessa mielessä ja fyysisten karttojen perusteella kaupunkilaisia ovat ne, jotka asuvat kaupungissa tai ovat siellä kirjoilla. Ihmisten liikkuvuudesta ja todellisesta elinpiiristä kartat eivät kuitenkaan paljasta kaikkea. Kaupungin ja sen lähialueiden asukkaiden keskinäinen toiminta ja eri alueilla liikkuminen kertoo kaupunkitilan ja maaseudun tai Helsinki-Viaporin kiinteästä, toisiinsa vuorovaikuttavasta suhteesta. Asukkaiden toimintaympäristöt eivät rajautuneet pelkästään kaupunkikeskittymään tai kylään, vaan toimijuuden ja verkostojen kautta elinpiiri ylitti hallinnolliset rajat. Paikallisyhteisö ei siis täysin noudata niitä rajoja, mihin kaupungin aidat tai tullipuomit on pystytetty. Toisaalta koetut yhteisöt ovat rajautuneet myös kaupungin sisällä. Yhteisöitä on alueella lopulta monta, toisistaan erillisiä ja keskenään limittyviä. On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi kaupunkiin ja sieltä pois liikkumista valvottiin jatkuvasti. Elämänpiiriä rajoitti aitojen ja tulliporttien lisäksi moni muu tekijä, kuten sääty, status tai sukupuoli. Erityisesti palvelusväen ja sotilaiden elämä oli ylhäältäpäin kontrolloitua ja myös tilallisesti rajattua, vaikka tiettyinä aikoina vapauksia saattoi olla enemmän.¹³⁰

Yhteisö voidaan määritellä esimerkiksi jäsenten keskinäisen vuorovaikutuksen, yhteenkuuluvuuden tunteen, solidaarisuuden tai luottamuksen perusteella. Yhteisöiden rajanvedot voivat perustua maantieteelliseen alueeseen, mutta myös mentaaliin tekijöihin. Tällaisia ovat esimerkiksi suvun, statuksen tai kulttuurin perusteella rajautuvat yhteisöt. Sen sijaan paikallisyhteisöllä viitataan usein fyysisen alueen asukkaisiin, vaikka paikallisuuskään ei välttämättä noudata hallinnollisia rajoja. Ylipäättään yhteisöt ovat rajanvedoiltaan vaihtelevia ja limittäisiä sekä eri tavoin tiedostettuja tai tiedostamattomia, eikä niiden selväpiirteinen rajaaminen ole mielekäästä.¹³¹

Väestön liikkuvuus ja vaihtuvuus vaikuttavat käsityksiin kaupungin rajoista ja sen ominaisluonteesta. Lisääntyvä väestö kasvattaa kaupunkia ja muuttaa eri alueiden toimintatarkoituksia, ja näin kaupunkitila saa jatkuvasti uusia merkityksiä: kaupunki on alati liikkeessä oleva tila. Usein maaseutu on nähty kaupunkiin verrattuna homogeenisempänä ympäristönä, jossa ihmisten elämä on varsin muuttumatonta ja

---

¹³⁰ Frigren 2016, 38–40.

¹³¹ Markkola 2010, 401; Eilola & Moilanen 2013, 22; Frigren 2016, 38–40.

pysyvää. Kaupunkien tapaan maaseutuakin määrittää aina moninaisuus ja muutos, vaikka monet talonpoikasuvut ovatkin saattaneet pitkään pysyä samoilla sijoilla.¹³² Helsingin seudun tapauksessa kaupungin kasvu on muuttanut myös pitäjää ja lähialueet ovat olleet jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään.

Helsingin alueen ylijärjetykset avartuvat kurkistamalla arkisen elämän tiloihin, joissa aikalaiset ovat toimineet ja kohdanneet toisiaan. Kaupungin pysyvien toimijoiden lisäksi kiinnostavaa on myös tarkastella väliaikaisesti kaupungissa tai sen vaikutuspiirissä oleilleiden henkilöiden merkitystä yhteisölle. 1700-luvun lopun kaupunkikuvaan ovat kuuluneet sotilaat, vierailijat ja merimiehet. Huomioitava on esimerkiksi ne merillä työskennelleet miehet, jotka oleilivat pitkiä aikoja kaukana kaupungista. Pysyvien ja vaihtuvien asukkaiden kaupunkia ei voida pitää staattisena yhteisönä, vaan muuttavana ja mukautuvana, moninaisena yhteisöjen tilana.

3.2 Laillinen viinanpoltto ja anniskelutoiminta

Huhtikuun 26. ja 27. päivän välisenä yönä vuonna 1772 Helsingin kaupungin kaduilla kiertävä patrulli otti kiinni joukon satulaseppämestari Johan Börstellin ja Henrik Nickströmin kapakoissa metelöiviä ja juopottelevia miehiä. Lain mukaan anniskelu olisi pitänyt lopettaa monta tuntia sitten, joten kyseessä oli rangaistava teko. Kapakan avoinna pidosta laittomaan aikaan koitui sakkoja niin asiakkaille kuin kapakoitsijallekin, joten myöhäistä ajankohtaa kapakassa ololle ei tahdottu myöntää. Tupakkatehtaan mestari Johan Möller selvitti, ettei ollut ymmärtänyt olleensa kapakassa, kun ei ollut sisään tullessaan havainnut kapakasta ilmoittavaa kylttiä. Entinen katselmuskirjuri Rickard puolestaan ilmaisi vain yöpyvänsä ystävänsä Börstellin kortteerissa, sillä hänellä ei ollut kaupungissa vakituista asuntoa. Börstell tuki Rickardin kertomusta ilmoittamalla, että hän oli vain kestinnyt vierailulle tulleita ystäviään, eikä suinkaan harjoittanut anniskelutoimintaa. Asiakkaat tuomittiin kuitenkin sakkorangaistukseen yliaikaisesta kapakassaistunnasta, ja isännät itse saivat sakkoja kapakan avoinna pidosta.¹³³

---

¹³² Esim. Markkola 2010, 397, 407.

¹³³ KA KäO 30.4.1772.

Kruunun järjestyksissä ja asetuksissa oli määritelty kapakoiden, kievareiden ja kellareiden toiminnan periaatteet. Esimerkiksi vuonna 1733 oli säädetty, että krouvien ja kellareiden on määrä sulkea ovensa kello yhdeksältä illalla, paitsi toukoheinäkuussa kello kymmeneltä¹³⁴. Kruunun antamia lakeja kuitenkin rikottiin tiuhaan, ja toisinaan juominkeja myöhään jatkaneet jäivät metelöintinsä vuoksi kiinni. Johan Börstellin ja Henrik Nickströmin kapakoista kiinnijääneiden lainrikkojien selitykset kertovat siitä, että laki oli heille tuttu, mutta sitä ei mielellään noudatettu. Näin ei ollut ainoastaan asiakkaiden näkökulmasta, vaan aukiolojen rajoitukset haittasivat myös viinanmyyjiä.

Oheinen kapakkaesimerkki valaisee kiinnostavalla tavalla sitä, millaisin keinoin kiinnijääneet pyrkivät puolustautumaan. Tietämättömyyteen vetoaminen oli yleinen tapa perustella kiinnijäämistään myös salaviinatapauksissa: esimerkiksi väitetystä viinanpoltosta ei olevinaan tiedetty mitään tai salakuljetetun viinan alkuperää ei tunnettu¹³⁵. Yliaikaisen kapakassaistunnan ollessa kyseessä, selitykset kertovat osaltaan siitäkin, miten kapakan tila käsitettiin. Esimerkiksi kyltit osoittivat kaupungissa liikkuville, että yksityisessä rakennuksessa toimi julkinen anniskelupaikka – jonka tosin oli lain mukaan määrä muuttua yksityisasunnoksi öiseen aikaan.¹³⁶

Anniskelutoimi oli tärkeä elinkeino monelle kaupunkilaiselle, varsinkin pienporvaristolle¹³⁷. Anniskelun lisäksi pienporvarit harjoittivat kodeissaan erilaista vähittäiskauppaa, joka tarkoitti pääasiassa suolan, tupakan ja raudan myyntiä¹³⁸. Helsingissäkin viinanmyynnin katsottiin kuuluvan eritoten pienporvaristolle, mutta sillä vaurastuivat myös muutamat varakkaammatkin porvarit ja virkamiehet sekä käsityöläiset ja lesket. Anniskelua harjoitti huomattava osa kaupungin naisväestä, vaikka nimellisesti oikeudet tavattiin merkitä perheen miehen nimiin. Vuonna 1779 viinanmyyntioikeus ulottui koskemaan merimiesten vaimoja niinä aikoina, kun heidän miehensä oli merillä. Ylipäätään kapakointioikeuden myöntäminen oli eräänlainen sosiaaliturva, joka saatettiin antaa helposti esimerkiksi köyhille leskille, jotka tosin

---

¹³⁴ Cuningallisen Majjestetin Armollinen Asetus Juopumusta Wastan (1733), kohta VIII.

¹³⁵ Esim. KA AO 29.4.1774 §2; KA AO 14.2. §1, 23.2. §3.

¹³⁶ Esim. Savolainen 2017, 148–149. Julkista ja yksityistä tilaa käsitellään tarkemmin luvussa 5.2.

¹³⁷ Vilkuna 2015, 139.

¹³⁸ Granqvist 2016, 90–91.

muodollisesti toimivat yhä edesmenneen miehensä nimellä. Aina tämä tosin ei tarkoittanut virallisen luvan myöntämistä, vaan pikemminkin leskien harjoittaman salakapakoinnin hyväksymistä.¹³⁹

Anniskeluoikeuksia ja kaupaksi polttajia oli vuosisadan kuluessa varsin vaihteleva määrä. Erityisenä syynä tähän oli aikakauden ailahtelevainen alkoholipolitiikka. 1770-luvun alkaessa Helsingissä oli vajaa kolmekymmentä virallista kapakanpitäjää ja niiden määrä nousi voimakkaasti vuosikymmenen edetessä. Syynä tähän oli erityisesti Viaporin rakennustoiminnan kiihtyminen. Paljon anniskelupaikkoja oli eritoten kruununpolttimokaudella, jolloin kapakoitsijoiden määrä kohosi 1780-luvulla hetkittäin jopa yli kahdeksaankymmeneen. Esimerkiksi vuonna 1777 kaupungissa oli lähes viisikymmentä alkoholin vähittäismyyjää, jotka harjoittivat laillista anniskelua peräti 76 paikassa sekä Viaporissa neljässä paikassa – tämän lisäksi kaupungissa oli seitsemän viinikellaria.¹⁴⁰

Useat maaseudun anniskelupaikoista sijaitsivat vilkkaasti liikennöityjen kulkureittien varsilla sekä teiden risteyskohdissa. Myös myllyjen lähistöillä oli usein anniskelupaikkoja. Myllynkivien jauhaessa viljaa, oli työmiehillä tapana pistäytyä krouvissa nautiskelemassa olutta ja viinaa. Kaupunkilaisten krouvien kanssa kilpailivat kruunun kyydityslaitoksen omistamat krouvit eli kestikievarit. Kieltolain aikakaudella lähiseudulla oli kestikievareita Espoon Bembölessä yksi sekä Helsingin pitäjässä ainakin kaksi.¹⁴¹

Kaupungissa porvaristo sai harjoittaa anniskelua kodeissaan, joskin toki myös kestittää yksityisesti vieraitaan. Porvariskoti oli yhtäältä yksityinen, mutta toisaalta julkinen tila – tämä näkyy myös kämnerinoikeuden tuomiokirjoissa. Toisinaan patrulli saapui pidättämään seurueen vain huomatakseen, ettei talon isännällä ollutkaan anniskelulupaa ja juopottelu liittyi tavanomaiseen kestitykseen. Toisinaan kyseessä oli kuitenkin ilmiselvä kapakka, jonka aukioloa yritettiin selittää puhumalla vieraiden kestityksestä.¹⁴²

---

¹³⁹ Vilkuna 2015, 171–172; Frigren 2016, 230; Granqvist 2016, 103–109, 115–116.

¹⁴⁰ Hornborg 1950, 506–508; Granqvist 2016, 114–115.

¹⁴¹ Nikander 1984, 107; Kuisma 1991, 239–246.

¹⁴² Esim. KA KäO 7.3.1775.

Anniskelua tapahtui myös tilapäisistä kojuista erilaisten tapahtumien yhteydessä. Kesällä vuonna 1770 muutamat porvarit ilmiantoivat hanslankari Åkermanin vaimon Maria Ericssonin, joka myi olutta ja viinaa Kampissa harjoitteleville sotilaille. Oikeus totesi toiminnan olevan luvallista ja Maria vapautettiin syytteistä.¹⁴³ Salamyyntiäkin varmasti tapahtui samoilla alueilla ja ylipäätään siellä, missä kauppa kävi. Myyntiä kuitenkin valvottiin, eikä vain kaupungin virkamiesten taholta. Esimerkiksi Maria Ericssonin tapauksessa asiasta raportoivat porvarit, joiden laillista toimintaa Marian viinanmyynti kenties häiritsi. Ilmiantoja laittomista myyjistä tapahtui melko usein, joskin varsinkin aksio-oikeuden pöytäkirjoissa ilmiannot painottuvat laittomaan oluenmyyntiin viinan kauppilun sijaan. Maria Ericssonin tapauksessa mielenkiintoista on myös se, että hallinnollisessa mielessä hänen myyntipaikkansa Kampi on ollut suurelta osin sotilasaluetta, jossa tosin sijaitsi esimerkiksi köydenpunomo ja porvareiden puutarhoja¹⁴⁴. Esimerkki osoittaa, että tilalla on ollut muitakin merkityksiä, kuin pelkästä kartasta katsoen voisi olettaa.

Viina oli Helsingissä tärkeä kauppatuote, kuten jo kapakoiden ja runsaasti alkoholia kuluttaneiden sotilaiden määrästä voi päätellä. Ennen kruunun viinamonopolin aikaa krouvien ja kestopiivareiden omistajat valmistivat usein itse viinansa, mutta muuallakin tehtyä viinaa oli kaupan. Kotitekoista viinaa myytiin suuria määriä erityisesti Viaporiin ja kieltolain voimaantullessa viinalastit kuljetettiin salaa¹⁴⁵. Viaporin viinavarantoja kasvattivat myös takavarikoidut viinat, jotka usein toimitettiin linnoituksen tarpeiksi¹⁴⁶.

1700-luvulla Helsingin pitäjä lukeutui maan suurimpiin paloviinan tuotantokeskuksiin. Kieltolain alkaessa vuonna 1772 pitäjistä löytyi yksi viinapannu 18–20 asukasta kohti ja viljaa viinantekoon kului vuosittain noin kaksi tynnyrillistä ruokakuntaa kohti. Vuonna 1772 julistetun viinanpolttokiellon vuoksi kruunu määräsi paikallisviranomaiset laatimaan alueensa viinapannuluettelot. Luetteloista ilmenee pannujen määrä, omistajat sekä pannujen levinneisyys tiettyihin keskittymiin. Eniten viinapannuja omistettiin Vantaan-Helsinginjoen sekä suurten maanteiden varrella olevissa kylissä,

---

¹⁴³ KA AO 21.6., 23.6.1770.

¹⁴⁴ Hornborg 1950, 232, 372; Pesonen 1981, 107.

¹⁴⁵ Kuisma 1991, 223; Esim. KA AO 24.3.1774 §3; 27.4. §2, 31.5.1775.

¹⁴⁶ Esim. KA AO 7.4.1775 §2; 4.4.1776 §2.

kuten Kirkonkylällä (16) sekä Malmissa (8). Lukuisia pannuja löytyi myös niistä kylistä, joista oli hyvät kulkuyhteydet Viaporiin. Täysin viinapannutonta kylää ei pitäjästä löytynyt. Lukumääräisesti suurin osa pannuista kuului talonpojille, mutta suhteellisesti laskettuna säätyläisten osuus oli suurin. Säätyläisten osuus kaupungin väestöstä oli noin viidennes, mutta 196 pannusta ryhmä omisti 43 pannua.¹⁴⁷

Runsasta viinantekoa selittävät Helsingin sijainti rannikolla ja keskeisten kulkureittien varrella, sekä tietysti Viaporin suuri viinankulutus.¹⁴⁸ Valtaosa Helsingissä paljastuneista salakuljetustapauksista käsittelee viinan tuontia kaupunkiin, joten voidaan päätellä, ettei ympäröivän maaseudun asukkaiden viinanpolttoa saatu kieltolailta kitkettyä. Myös Espoosta viinaa tuotiin ja haettiin kaupunkiin jatkuvasti¹⁴⁹. Viinanpolttota tapahtui kaupungissakin, mutta kieltolain aikana polton kätkeminen on todennäköisesti ollut vaikeampaa polttoprosessin voimakkaan hajun vuoksi. Kiinnijäämisen riski oli tiheästi asutetussa kaupungissa suurempi kuin maaseudulla.

Kaupungissa tapahtunut viinanpoltto keskittyi kruunun viinamonopolin kaudella kruununpolttimoon. Helsingin kruununpolttimo perustettiin kaksikymmentä vuotta vanhaan ja huonokuntoiseen olutpanimoon, joka sijaitsi Ullanlinnassa Kaupunginlahden rannalla¹⁵⁰. Polttimo oli tuotantomääriltään Suomen suurimpia: tuotannon huippuvuosi oli 1782, jolloin viinaksi poltettiin yhteensä 6200 tynnyriä viljaa. Suuria määriä viinaa tuottava polttimo työllisti useita kymmeniä kaupunkilaisia. Esimerkiksi vuonna 1784 sen palveluksessa oli 33 henkilöä, joinakin vuosina kosolti enemmänkin.¹⁵¹ Työllistävästä vaikutuksesta huolimatta tuottoisan tehtaan viina ei tahtonut käydä kaupaksi, sillä sen laatua ei pidetty hyvänä. Kruununpolttimon viinaa haukuttiin pahanmakuiseksi, eikä se edes ollut tarpeeksi vahvaa. Tämän vuoksi salapoltetusta viinasta oltiin valmiita maksamaan korkeampaa summaa ja ottamaan vieläpä riski kiinnijäämisestä ja suurista sakoista¹⁵².

---

¹⁴⁷ Kuisma 1991, 219, 221.

¹⁴⁸ Kuisma 1991, 215–216, 219.

¹⁴⁹ Esim. KA AO 14.2. §1, 23.2. §3, 11.3.1775 §2; Nikander 1984, 187–189.

¹⁵⁰ Hornborg 1950, 358, 508; Mäntylä 1995, 223.

¹⁵¹ Mäntylä 1995, 223; Parland-von Essen 2010, 78–80.

¹⁵² Nikander 1984, 189; Parland-von Essen 2010, 78.

4 Oikeuden edessä

4.1 Rikoksista syytetyt ja tuomitut

Vuosina 1770–1787 Helsingin kämnerioikeudessa ja aksiisioikeudessa käsiteltiin yhteensä 164 alkoholirikoksia koskevaa oikeusprosessia. Valtaosa rikoksista kuului aksiisioikeuden tuomiovallan alle, jossa prosesseja oli käsittelyssä 147 kappaletta. Määrällisesti rikoksia oli erityisen paljon tutkimusajanjakson alussa, jolloin valtakunnallinen kieltolaki ei vielä ollut voimassa¹⁵³. Kieltolain aikakaudella 1772–1787 valtaosa aksiisioikeudessa käsitellyistä rikoksista liittyi viinan salakuljetukseen, salapoltoon, laittomaan viinanmyyntiin tai paljastuneisiin viinakätköihin. Myös 1770-luvun alkuvuosina aksiisioikeudessa käsiteltiin samankaltaisia tapauksia. Syynä olivat pitkälti taloudelliset intressit: salakapakat häiritsivät laillisia toimijoita ja viinan salakuljetus liittyi yritykseen kiertää tullimaksuja¹⁵⁴. Salattu viina oli siis ilmiönä tuttu jo ennen kieltolakiakin. Paikallinen viinanpolttokielto vuonna 1771 näkyi niin ikään oikeudessa lukuisina salaviinarikoksina¹⁵⁵.

Aksiisioikeuden prosessien määrissä näkyy selkeä muutos 1770- ja 1780-lukujen välillä. Valtaosa rikoksista keskittyy 1770-luvulle, ja rikokset kääntyvät selkeästi laskuun vuosikymmenen lopulla. Vuosi 1779 oli käännteentekevä, sillä tuolloin käsittelyyn ei tullut yhtäkään uutta prosessia. Tämän jälkeen käsittelyyn tuli pääasiassa ilmiantoja laittomasta viinanmyynnistä ja jokunen yksittäinen paljastunut salakuljetusyritys. Lainsäädäntö selittää osan tapahtuneesta muutoksesta, sillä esimerkiksi merimiesten lesket saivat oikeuden myydä viinaa. Myös kruununpolttimon viinaa oli tuolloin paremmin saatavilla, vaikka sen heikon laadun vuoksi yhä suosittiin laitonta kotipoltoista viinaa. Kiinnostavaa kuitenkin on, että vuonna 1779 salaviinarikosten tuomioita lievennettiin ja seuraavana vuonna oikeudenkäyntejä pyrittiin tehostamaan. Voisi kuvitella muutoksen kasvattaneen prosessien määrää, mutta näin ei kuitenkaan käynyt.

Mikäli vertailuun koko tutkimusajanjaksolle otettaisiin myös Helsingin pitäjässä ja

---

¹⁵³ Prosessien määrät vuosittain ks. Liite 3.

¹⁵⁴ Esim. KA AO 13.4.1771; 9.8, 29.8., 5.9.1771.

¹⁵⁵ Esim. KA AO 29.8. §1, 21.10. §2, 2.11.1771 §3, 25.8.1774 §1; 29.8. §2, 5.9.1771 §1.

Espossa käräjillä käsitellyjä rikoksia, saattaisi tämä muuttaa alueen rikollisuuden kokonaiskuvaa huomattavasti. Maaseudulla viinaa poltettiin laittomasti suuria määriä, ja sitä myytiin paljon kaupunkiin ja linnoitukseen vielä kruununpolttimon perustamisen jälkeenkin¹⁵⁶. Ilkka Mäntylän mukaan salaviinatuomioiden määrä kääntyi laskuun paitsi kaupungeissa, myös Suomen maaseudulla 1770-luvun puolivälissä. Mäntylän mukaan kyse ei ollut kuitenkaan niinkään alamaisten kuuliaisuudesta tai varsinaisesta rikollisuuden vähentymisestä, vaan pikemminkin oikeuslaitoksen tehottomuudesta ja jopa haluttomuudesta käsitellä kaikkia salaviinatapauksia.¹⁵⁷ Suurella varmuudella voidaan todeta, että Helsingissäkin salaviinatoiminta jatkui kieltolain ajan loppuun saakka huolimatta siitä, että oikeusprosessien määrä romahti.

Kämnerinoikeudessa oikeusprosesseja oli tutkimusjaksolla 17 kappaletta, ja niiden vuotuinen määrä pysyi tasaisen matalana koko tutkimusjakson ajan¹⁵⁸. Pääasiallisesti kämnerinoikeuden prosessit havainnollistavat aikakauden juomatottumuksia ja alkoholikulttuureita nimenomaan viinannautinnan kannalta. Tapauksista suurin osa käsitteli juopumusrikollisuutta tai kapakoiden laittomia aukioloja, mutta yhdessä tapauksessa puitiin myös viinavarkautta. Erästä tapausta käsiteltiin molemmissa tuomioistuimissa: vuosina 1776–1778 viinan salakuljetuksesta epäillyn porvari Johan Ottmanin rikkeitä ja katoamista kaupungista ratkottiin ensin aksiisioikeudessa ja lopulta vielä kämnerinoikeudessa¹⁵⁹.

Kaikista oikeusprosesseista vain 70 päättyi oikeuden langettamaan rangaistukseen. 44 prosessissa vähintään yksi epäilty todettiin syyttömäksi. Hyvin tyypillisiä olivat myös ne tapaukset, joissa yksikään syyllinen ei lainkaan jäänyt kiinni. Kämnerinoikeudessa tällaisia tapauksia tosin ei ollut, mutta aksiisioikeudessa yhteensä 41 tapauksessa rikoksentehtyjä jäi tunnistamatta. Tällöin kyseessä oli useimmiten joko paljastunut viinakätkö tai tullimiehen suorittama takavarikko henkilöltä, joka pääsi pakoon¹⁶⁰.

Varsin usein tapausten käsittely keskeytyi tai mahdollisesti lopputulema on syystä tai toisesta jäänyt kirjaamatta lopullisiin pöytäkirjoihin. Toisinaan langetettiin myös erilaisia

---

¹⁵⁶ Nikander 1984, 187–189.

¹⁵⁷ Mäntylä 1995, 84, 88.

¹⁵⁸ Vuotuisten määrien osalta ks. Liite 3.

¹⁵⁹ KA AO 29.8 §3., 5.9. §4, 26.9. §2, 21.11.1776 §2, 27.2.1777 §6 ja 8.1.1778 §1; KA KäO 16.6.1778.

¹⁶⁰ Esim. KA AO 26.8.1773 §3; 14.12.1775 §4; 27.2.1777 §1.

tuomioita eri syytetyille saman prosessin yhteydessä: lopputuloksena saattoi esimerkiksi olla sakkotuomio yhdelle, kun toisen osalta syyte raukesi tai käsittely jäi kesken¹⁶¹. Joskus syyte saattoi raueta todisteiden puutteessa¹⁶². Kaiken kaikkiaan tapauksen käsittely keskeytyi ja jäi vaille lopullista päätöstä 20 prosessissa. Toisinaan käsittely keskeytyi todisteiden puutteessa tai siksi, ettei asianomaisia saatu oikeuden eteen¹⁶³. Suurimmassa osassa keskeneräisiä tapauksia syy ei kuitenkaan suoraan selviä. On mahdollista, että lopputulosta vaille jääneiden prosessien lopputulema on joissain tapauksissa jäänyt kirjaamatta puhtaaksikirjoitettuun pöytäkirjaan, joskin todennäköisemmin käsittely on yksinkertaisesti rauennut kokonaan. Viranomaisten huolimattomuus ja paikoin suoranainen välinpitämättömyys olivat aiheuttaneet ongelmia Helsingissä pitkin 1700-lukua. 1770-luvulle tultaessa täsmällisyys ja tarkkuus olivat lisääntyneet, mutta edelleen esimerkiksi notaareita jouduttiin useaan otteeseen rankaisemaan huolimattomuuden vuoksi.¹⁶⁴

Määrälliset erot eri rikosten välillä havainnollistuvat karkeasti taulukossa 1. Tapausten luokittelu on hankalaa, sillä laki muuttui ajanjaksolla useaan otteeseen. Syytteet eivät myöskään aina ole keskenään yhdenmukaisia tai kaikkia niistä ei olla kirjattu renovoituun tuomiokirjaan selkeästi. Toisinaan vastaajaa syytettiin useammasta kuin yhdestä rikkeestä: esimerkiksi salakuljettajan saatettiin lisäksi epäillä hankkineen viinan laittomin keinoin. Vuodesta riippuen samanlaisesta tapauksesta on kuitenkin saattanut saada erilaisen tuomion, sillä rangaistuksia muutettiin esivallan taholta tiuhaan. Epätarkkuuksien vuoksi taulukkoa on jossain määrin tulkittava vain suuntaa antavana. Eri rikokset on taulukossa eritelty yläkategorioiksi. Mikäli jossain tapauksessa vastaaja oli syytettynä useammasta asiayhteydestä, on sama prosessi tällöin merkitty useampaan sarakkeeseen.

---

¹⁶¹ Esim. KA AO 29.3.1774 §1.

¹⁶² Esim. KA AO 18.11.1773 §3.

¹⁶³ Esim. KA AO 21.3.1786 §2.

¹⁶⁴ Hornborg 1950, 265–268, 387–388.

Taulukko 1. Alkoholirikollisuutta koskevat oikeudenkäynnit Helsingin kaupungissa 1770–1787.

RIKOS	SYYTTEET
Julkihumala	10
Kapakan laiton aukiolo	8
Viinanpoltto tai sen valmistelu	16
Viinan salakuljetus tai hallussapito	84
Viinan osto, varastaminen tai muu laitton hankinta	14
Paljastunut viinakätkö	21
Salakapakka tai laitton viinanmyynti	39
YHTEENSÄ	192

(Lähde: KAAO 1770–1787; KA KäO 1770–1787.)

Selvästi eniten oikeudessa käsiteltiin tapauksia, jotka käsittelivät viinan salakuljetusta tai hallussapitoa. Useassa tapauksessa kyse oli rikoksesta, jossa salakuljettaja pääsi pakenemaan eikä syytteitä näin ollen voitu lukea. Esimerkiksi ilmoituksia tuntemattomista, usein pimeyden turvin karkuun juosseista salakuljettajista tuotiin oikeuteen vuosittain, mutta niiden käsittelyyn ei käytetty liioin aikaa. Vuoden 1778 elokuussa tullimiehet Alexander Dittlof ja Carl Boström raportoivat aksiisioikeudelle ottaneensa iltahämärässä kaupungin kadulla kiinni miehen, joka kantoi mukanaan viina-astiaa. Mies pakeni, mutta tullimiehet saivat haltuunsa viinan, jota mitattiin olevan kuusi ja puoli kannua¹⁶⁵. Tapauksen kulkua ei puitu erityisen tarkasti, eikä sitä otettu käsittelyyn ennen kuin lokakuun lopulla.¹⁶⁶ Paljastuneiden viinakätköjen tapauksessa kuitenkin usein kuulusteltiin lähiseudun asukkaita tai esimerkiksi Viaporin tapauksessa sotilaita, joskaan edes kuulustelut eivät pääasiassa auttaneet viinankätkijän henkilöllisyyden selvittämisessä. Vaikka kätkijä olisikin ollut tiedossa, häntä ei välttämättä haluttu paljastaa – lähipiiriin tai samaan sosiaaliryhmään kuuluvia kohtaan oltiin solidaarisia, ja ilmianto oltaisi todennäköisesti pidetty kunnianttomana tekona.¹⁶⁷

Ilmi käyneiden tapausten lisäksi on huomattava mainita ne rikokset, joita ei koskaan

¹⁶⁵ Nykymitoissa yksi kannu (*kanna*) vastaa 2,62 litraa. Vilkuna 2015, 535.

¹⁶⁶ KA AO 22.10.1778 §4.

¹⁶⁷ Esim. KA AO 17.7.1773 §3; 17.2.1774 §2; 14.12.1775 §3, 1.2. ja 15.2.1776.

tuotu oikeuden eteen. Lukuisia rikoksia tehtiin taatusti ilman, että lakia valvoneet saivat siitä koskaan tietää. Tästä kertoo esimerkiksi se, että paljastuneidenkaan rikosjuttujen kohdalla ei aina saatu kaikkia syyllisiä selville. Usean ilmi tulleen tapauksen yhteydessä voidaan olettaa, ettei kyseessä ollut suinkaan kiinnijääneen tekijän ainutkertainen lainrikkomus, vaikka tuomio olisikin ollut ensimmäinen. Todennäköisesti salatoimintaa harjoitettiin paljon enemmän, kuin mitä oikeuden pöytäkirjat sinällään paljastavat. Toisinaan salatoiminta saattoi olla peräti yleisessä tiedossa, mutta tapauksia ei välttämättä joko paljastettu tai otettu käsittelyyn, elleivät ne aiheuttaneet merkittävää haittaa yhteisölle. Niinpä ilmiannot tai toisaalta rikoksen salaaminen voivat yhtäältä kertoa taloudellisen hyödyn tavoittelusta tai omien etuoikeuksien valvonnasta, mutta myös sosiaalisista verkostoista ja niihin liittyneistä normeista.

Salakuljetettu viina paljastui useimmiten tulleissa tai niiden läheisyydessä valvovien virkailijoiden vaikutuspiirissä. Toisinaan rikollisia jäi kiinni myös muiden kuin virallisten lainvalvojen ansiosta. Nämä tapaukset olivat kuitenkin harvinaisempia eivätkä monesti johtaneet tuomioihin. Ilmiantoihin liittyi usein halu valvoa omia oikeuksia. Esimerkiksi lailliseen viinanmyyntiin oikeutetut porvarit saattoivat hanakasti ilmiantaa laittomalta vaikuttavan toimijan¹⁶⁸. Kaikki ilmiannetut tapaukset tietyvästi otettiin käsittelyyn, mutta kaikki laitton toiminta ei ollut yhteismitallista: kun salatoiminnasta oli yhteisölleen enemmän hyötyä kuin harmia, ei sen jatkumiseen ollut määrä puuttua¹⁶⁹. Toisinaan ilmiannon taustalla oli pyrkimys vierittää syy rikoksesta toisen niskoille. Tätä yritti esimerkiksi sotilas Carl Mayengren, jonka epäiltiin kätkeneen Hietalahden rantaan lähes 13 kannun edestä viinaa. Mayengren ilmoitti viinan kuuluvan sotilas Friedrich Tanbstenille, mutta asiaa tutkittuaan oikeus totesi Tanbstenin syyttömäksi. Mayengrenille tuomittiin sadan taalarin sakko.¹⁷⁰

Oikeustapaukset heijastavat kaupunkiyhteisön kuvaa. Porvaristo näkyy aineistossa pääasiassa kapakanpitäjinä ja toisinaan salaviinarikoksista epäiltyinä, mutta harvemmin tuomioita saavana ryhmänä. Porvariston taholta tehtiin myös ilmiantoja,

---

¹⁶⁸ Esim. KA AO 8.2. §1, 14.2. §1, 16.2.1782 §1.

¹⁶⁹ Esimerkiksi viinanpolton ja mahdollisesti viinanmyynnin tai muun välityksen ollessa kyseessä: ylimalkaisesta ilmiannon käsittelystä esim. KA AO 29.4.1774 §2; Ilmiannon huolellisemmasta tutkinnasta esim. 3.12.1778 §1, 18.1. §1, 18.3.1779 §1.

¹⁷⁰ KA AO 4.11 §1, 25.11. §2, 2.12.1773 §2.

olettaenkin juuri siksi, että laittomat toimijat häiritsivät laillisten työtä¹⁷¹. Ilmiannot eivät niinkään kohdistu omaan vertaisryhmään eli kauppaa käyvään porvaristoon. Pääasiassa salaviinarikoksista tuomitut olivat sotilaita, maaseudulta kaupunkiin vierailulle tulleita talonpoikia tai kaupungin käsityöläisiä. Kämnerinoikeuden tapauksissa tuomittujen joukossa puolestaan oli useita renkejä ja käsityöläisten kisällejä. Jakauma tuskin kertoo siitä, ketkä salaviinatoimintaa harjoittivat ja ketkä eivät. Pikemminkin kyse on siitä, kenen laitton toiminta hyväksyttiin yleisesti tai ketä kohtaan oltiin solidaarisia. Salaviinatapauksista tuomittujen joukossa oli myös paljon naisia. Tätä selittää se, että käsityöläisten, sotilaiden ja merimiesten vaimot sekä lesket elättivät itseään ja perhettään anniskelutoimella, laillisesti ja laittomasti¹⁷².

Vuonna 1771 tullimies Johan Åberg ilmiantoi merimies Maths Sundbergin kaupungissa asuvan vaimon Lisa Bernströmin laittoman kapakan pidosta. Bernström oli harjoittanut anniskelua kodissaan. Vastaaja itse ei myöntänyt harjoittavansa viinanmyyntiä. Tapauksessa kuulusteltiin neljää todistajaa, jotka jokainen kielsivät Bernströmin pitävän kapakkaa, vaikka olivatkin pari kertaa ostaneet tältä viinaa. Esimerkiksi mylläri Hans Bernström kertoi käyneensä Lisan talossa, jossa oli saanut virvokkeeksi olutta ja viinaa. Hans jätti pöydälle rahaa, koska tahtoi auttaa väsyneen ja sairaan oloista vaimoa, jolla oli kaksi pientä lasta. Myötämielisistä todistajanlausunnoista huolimatta oikeus katsoi Lisan rikkoneen lakia, joten hänelle tuomittiin sadan taalarin sakko. Köyhä ja sairaalloinen Lisa joutui suorittamaan rangaistuksensa 24 päivän vesileipävankeutena.¹⁷³

Lisa Bernströmin tapaus kuvaa hyvin sitä, miten merkittäväällä tavalla viina nivoutui arkiseen elämään ja tietyissä sosiaaliryhmissä myös toimeentuloon. Oikeuspöytäkirjassa mainitaan Lisan kertoneen, ettei hän ollut nähnyt merille lähtenyttä miestä neljään vuoteen, eikä siten tiennyt onko tämä edes enää elossa. Kapakointi oli yksi mahdollisuus hankkia toimeentulo epävarmassa tilanteessa, eikä Lisan harjoittama sivuelinkeino sikäli ollut poikkeuksellinen¹⁷⁴.

---

¹⁷¹ Esim. KA AO 8.2. §1, 14.2. §1, 16.2.1782 §1.

¹⁷² Esim. KA AO 21.6., 23.6.1770; 7.4. §1, 5.5.1774 §3; 8.2. §1, 14.2. §1, 16.2.1782 §1.

¹⁷³ KA AO 9.8. §1, 29.8. §3, 5.9.1771 §2.

¹⁷⁴ Frigren 2016, 230–231.

Kun viinanpoltto, käyttö tai sen myynti nähtiin hyödyllisenä, ellei jopa välttämättömänä asiana, ei oikeustaju esivallan kanssa kohdannut. Tämän vuoksi on tärkeää pyrkiä myös määrittelemään se, mitä rikollisuudella ja rikollisella tarkoitettiin, ja mitä se merkitsi yksilön aseman kannalta¹⁷⁵. Pelkkä määrällinen rikosten tarkastelu ei pysty vastaamaan kulttuuriin ja mentaliteetteihin kietoutuviin kysymyksiin tyhjentävästi. Seuraavissa luvuissa tapausten yksityiskohtaisemmalla tarkastelulla pyritään ymmärtämään rikoksen käsittämisen tapaa.

4.2 Ylenjuonti ja kapakassaistunta

Helsingin kämnerinoikeudessa käsitellyt alkoholirikokset keskittyivät pääasiassa julkihumalaan (*fylleri, dryckenskap*) ja kapakan myöhäiseen avoinnapiitoon tai kapakassaistuntaan aukiolon päätyttyä. Anniskelupaikkojen avoinna pito kiellettyyn aikaan oli rikos sekä kapakoitsijan että asiakkaan osalta. Ylenjuojat ja kapakassaistajat paljastuivat metelöinnin tai muun huomattavan häiriökäyttäytymisen vuoksi. Kiinnijääminen johti usein selityksiin: humalainen ei mielestään ollut juurikaan päihtynyt tai kapakoitsija ei suinkaan ollut myynyt viinaa, ainoastaan kestittänyt ystäviään¹⁷⁶. Oikeuden eteen päätyneet tapaukset heijastavat vallinneita alkoholikulttuureita ja niihin liittyneitä rajanvetoja eli rikosten määrittelyä ja alkoholinkäytön kontrolloimista.

Yleisiä erityispiirteitä kaupunkien alkoholinkäytölle maaseutuun verraten asettaa erityisesti kaupunkitilojen julkisuus ja niihin kohdistuva tehokkaampi valvonta. Valvonnan vuoksi kaupunkitilassa myös yksityiset asunnot ja pihat muuttuivat julkisemmiksi paikoiksi kuin maaseudulla. Kaupungissa asuttiin paikoittain hyvin tiiviisti, eikä kotitalouskaan tarjonnut välttämättä mahdollisuutta esimerkiksi yksinoloon.¹⁷⁷ Äänet kantautuvat talosta ja korttelista toiseen, joten rikollisissa toimissa kiinnijäämisen riski oli suurempi kuin maaseudulla. Esimerkiksi laitonta juopottelua käsiteltiin kuitenkin kämnerinoikeudessa melko harvakseltaan: julkihumalaan liittyviä prosesseja oli koko tutkimusjaksolla kymmenen ja kapakan laittomia aukioloja

---

¹⁷⁵ Gaskill 2000, 28.

¹⁷⁶ Esim KA KäO 3.10.1771 §2; 30.4.1772; 29.1. §5, 9.2. §2, 19.2.1779 §5.

¹⁷⁷ Vilkuna 1995, 251–252; Savolainen 2017, 235.

käsiteltiin kahdeksan kertaa¹⁷⁸. Prosessien määrä on pieni, vieläpä kun kaikki tapaukset eivät edes päättyneet tuomioon. Tämä tuskin kuitenkaan kertoo siitä, että lakia oltaisi pääasiassa noudatettu kuuliaisesti. Todennäköisempää on, että moni tapaus ei ole tullut viranomaisten tietoon tai ainakin kynnyksellä pidätykseen on ollut korkea¹⁷⁹. Lisäksi lain valvonnasta vastanneet henkilöt tuskin halusivat ilmiäntää kanssaan samaan sosiaaliryhmään kuuluneita, olletikin kun käyttivät taatusti viinaa samalla tavalla itsekin¹⁸⁰. Vaikka juopuneiden ääni olisikin kantautunut kotitaloista kaduille, patrullit ja muut kaupungin valvojat tuskin puuttuivat asiaan, ellei meteli äitynyt erityisen häiriölliseksi. Juomista rajoittavia lakeja on suurella varmuudella rikottu tiuhaan kulttuurissa, jossa alkoholinkäyttö oli runsasta sekä keskeinen osa arkea ja juhlaa.

Julkihumalaa käsittelevissä prosesseissa huomionarvoista on se, että kiinnijääneet ovat aiheuttaneet räikeästi yleistä häiriötä tai olleet jo niin kovassa humalassa, etteivät ole pysyneet pystyssä¹⁸¹. Esimerkiksi vuonna 1781 reservinrakuuna Hinrich Granbergille määrättiin juopumussakkoja, koska hän oli humalapäissään rikkonut porvari Johan Eklundin ikkunan¹⁸². Kontrollin pettämistä yritettiin usein selittää parhain päin, jotta sakoilta välttyttäisiin. Vuonna 1772 kirvesmies Eric Hintzberg selitti kaatuneensa kadulle makaamaan kylmyyden aiheuttaman uupumuksen vuoksi, mutta oikeus katsoi miehen tuupertumisen johtuneen pikemminkin lämmikkeen liiallisesta nauttimisesta.¹⁸³ Tapausten perusteella voidaan päätellä, ettei pienessä hiprakassa tavattuja olla katsottu tarpeelliseksi pidättää – todennäköisesti myös raskaammassa humalassa olleet ovat useimmiten vältäneet tuomion, mikäli eivät ole päätyneet aiheuttamaan häiriötä tai suorastaan sammuneet kadulle viskaalien ja patrullien ulottuviin. Tällöinkään pidätyksen syynä tuskin on ollut varsinaisesti liiallinen alkoholin nauttiminen, vaan pikemminkin rauhan häiritseminen.

Julkihumalasta langetetut tuomiot herättävät kysymyksen siitä, millä perusteella humala tai sen aste on määritelty. Laillisesta viinasta laittomasti juopumisen määrittely

---

¹⁷⁸ Taulukko 1.

¹⁷⁹ Ks. myös Rähä 2010, 437.

¹⁸⁰ Vilkuna 2015, 49.

¹⁸¹ Esim. KA KäO 9.7.1771; 3.10.1771; 6.3., 10.3.1772; 22.5.1781; 14.9.1781, 3.5.1782; 16.1 §3., 30.1. §2, 9.2.1787.

¹⁸² KA KäO 22.5.1781 §5.

¹⁸³ KA KäO 6.3.1772 §4, 10.3.1772 §1.

perustui siihen, miten paljon alkoholia oli nautittu. 1700-luvulla kolme viinaryyppyä¹⁸⁴ oli tavallinen annos, jonka ei katsottu johtavan lakia rikkovaan humalaan. ”Kolmen maljan ihanne” oli 1700-luvulla yleisessä tiedossa, ja siihen osattiin tarpeen tullen vedota oikeudessa väittämällä, ettei kolmea ryyppyä enempää oltu juotu. Suositus oli alun perin papistolta ja mainitaan esimerkiksi vuonna 1644 julkaistussa saarnakirjassa.¹⁸⁵ Virkavallan näkökulmasta humalan määrittely oli silmämääräistä, ellei juomarin nauttimista viinamääristä ollut todisteita. Kuten Eric Hintzbergin tapauksessakin, oli tuomion uhatessa nautitun alkoholin määrää tapana vähätellä tai kiistää juominen kokonaan. Jos humalasta sai syytteen ja tuomion, päihtymisen asteesta ei taatusti ollut epäselvyyttä.

Alkoholi kuului arkeen, mutta erityisen antaumuksella sitä nautittiin erilaisissa vuotuis- ja perhejuhlissa sekä väkeä yhteen kokoavien tapahtumien yhteydessä. Kun päihtyminen on esimerkiksi markkinoiden yhteydessä ollut tavanomaista ja suorastaan kuulunut asiaan, esivalta tuskin viitsi puuttua kaikkiin juopottelutapauksiin ja kynnys pidätyksiin oli tavallistakin korkeammalla. Helsingin kämnerinoikeuden aineistossa yksikään julkijuopumus ei kytkeydy selkeästi suuren, kaupunkia koskettaneen tapahtuman yhteyteen. Kuten jo todettua, juhlatilanteissa julkisessa kaupunkitilassakin ilakoivia juopuneita on todennäköisesti siedetty, ellei merkittävää häiriötä ole syntynyt.¹⁸⁶

Päihtymiselle toki tehtiin rajanvetoja myös juhlatilanteissa. Näin tapahtui esimerkiksi vuoden 1771 syksyllä eräissä ristiäisissä, joiden seurauksena pappi Zacharias Cajander joutui ilmiantamaan juopuneen talonpojan kaupunginviskaalille. Sinällään päihtyminen kastetilaisuudessa ei ollut missään määrin tavatonta, vaan pikemminkin alkoholin nauttiminen ja lukuisat ryyppyt kuuluivat asiaan¹⁸⁷. Cajanderin ymmärtämä kohtuuden raja kuitenkin tuli vastaan, kun talonpoika Henrich Larsos ei enää pysynyt pystyssä kastetoimituksen aikana. Larsos itse tosin syytti hartaan hetkensä keskeytymisestä matalia kengänkorkojaan.¹⁸⁸

---

¹⁸⁴ Ryyppy (*sup*) oli epävirallinen anniskelumitta, jolla tarkoitettiin yleisimmin puolta jumprua. Nykymitoissa määrä vastaa 4,1 senttilitraa. Vilkuna 2015, 536.

¹⁸⁵ Vilkuna 2015, 24, 110–111.

¹⁸⁶ Juhlatilaisuuksien aiheuttamista tappeluista ks. Hornborg 1950, 542–543.

¹⁸⁷ Vilkuna 2015, 295–302.

¹⁸⁸ KA KäO 3.10.1771 §2.

Siedettävän humalan raja ylittyi, kun viinaa nauttinut kaatui ristiäisissä kesken pyhän toimituksen tai esimerkiksi oksensi kirkossa, jossa häiritsevää käytöstä ei varsinkaan siedetty. Eräässä sunnuntaijumalanpalveluksessa vuonna 1787 kruununpolttimon vahtimestari Hinric Böstman saapui kirkkoon siinä määrin juovuksissa, että oksensi useaan otteeseen ja häiritsi siten muuta kirkkoväkeä. Böstman ei suostunut poistumaan kirkosta kesken hartauden ja lopulta hänet jouduttiin toimittamaan ulos väkisin. Böstman tuomittiin sakkoihin ja kärsimään kirkkorangaistus.¹⁸⁹

Viinaryyppyjen nauttiminen ennen kirkonmenoja ja varsinkin niiden jälkeen oli tavanomaista. Kaupungissa kirkonmenojen ollessa väen paremmin saavutettavissa ja siten yleisempiä kokoontumishetkiä, kovat kirkkohumalat tuskin olivat yhtä tyypillisiä kuin maaseudulla. Keskellä kaupunkia sijaitseva Ulrikankirkko oli kaupunkilaisten helposti tavoitettavissa, joskin niin olivat myös kaupungin lukuisat anniskelupaikat. Oletettavasti pienessä kaupungissa anniskelupaikkojen kiinni pysymistä kirkonmenojen aikaan oli helpompaa valvoa kuin maaseudulla. Kaupungin ja maaseudun eroja osoittaa myös päihtyminen oikeuden edessä. Siinä missä maaseutukäräjät äityivät toisinaan suuriksi juopottelujuhliksi, kaupunkien vakinaistuneet oikeuden istunnot eivät yllyttäneet samanlaiseen toimintaan.¹⁹⁰ Tutkimusaineiston tapauksista yhdessäkään ei ole mainintoja siitä, että oikeudessa oltaisi esiinnytty humalassa.

Häiritsevää juopottelua pyrittiin rajoittamaan juopumussakkojen lisäksi rajaamalla anniskelupaikkojen aukioloaikoja. Lakia rikottiin surutta, ja varsinkin kaupunkialueella metelöivät seurueet jäivät helposti kiinni. Myöskään aukioloaikojen rikkomista ei tahdottu myöntää, ja seuruetta pidättämään tullutta patrullia odottivat useimmiten lukuisat selitykset. Erään kerran patrulli kuuli meteliä puolenyön jälkeen, ja ääni paikallistettiin laivuri Löfmanin krouviin. Sisältä tavatut kisällit Hinrich Strömberg ja Gustaf Oljelund selvittivät olleensa Löfmanin luona ainoastaan ruokailemassa ja etsimässä muuatta miestä mestarinsa lähettämänä. Sitä paitsi patrulli oli ottanut miehet kiinni portailta, eivätkä he siis edes olleet sisällä krouvissa. Tapauksen käsittely

---

¹⁸⁹ KA KäO 16.1., 30.1., 9.2.1787.

¹⁹⁰ Vilkuna 1995, 253–254, 259–260; Vilkuna 2015, 367–381. Ks. myös KA KäO 14.9.1781 §2, 3.5.1782.

lykkääntyi, sillä Löfmania ei enää tavoitettu kaupungista. Käsittely jäi lopulta kesken.¹⁹¹

Porvariskoti, jossa pidettiin krouvia, oli yhtäältä julkista anniskelutilaa, mutta käsitti myös yksityisiä asunnonosia. Julkisen ja yksityisen tilan raja saattoi joustaa, joskaan se ei silti ollut täysin häilyvä. Krouvitalat eivät toki olleet keskenään täysin yhdenmukaisia, mutta se ei ollut krouvissa olemisen kannalta olennaista. Krouviksi tilan teki anniskelu, jolle oli olemassa tietyt odotukset esimerkiksi tarjoiluastioiden ja -määrien suhteen. Aukioloaikojen päättyessä julkiseksi tilaksi mielletty krouvi muuttui jälleen yksityiseksi tilaksi, jossa talon väki yöpyi. Mikäli aukioloaikaa oli lainvastaisesti jatkettu, saattoi krouvi sakon uhatessa nopeasti muuntua yöpuulle asettautuvaksi yksityisasunnoksi.¹⁹²

Mikäli oikeudessa pystyttiin todentamaan, ettei talon isäntä suinkaan myy alkoholipitoisia virvokkeita, ei lakia oltu rikottu. Useimmiten oikeus ei selityksistä perustanut, mutta toisinaan patrullikin pidatti syyttömän seurueen. Näin kävi esimerkiksi maaliskuun alkupäivinä vuonna 1775, kun patrulli suuntasi kuulemansa metelin perusteella porvari Eric Enrothin kotiin. Oikeudessa selvisi, että Enrothin luona istuneet vieraat, porvari Johan Tallgren, suutarimestari Backman ja tullimies Eric Rön olivat kyllä olleet juovuksissa, mutta täysin laillisesti. Enroth ei nimittäin pitänyt kapakkaa eikä hänen katsottu myöskään harjoittaneen anniskelua laittomasti.¹⁹³ Vieraiden kestitys kotona oli toki sallittua, vaikka keskellä yötä. Tapauksen tulkinnassa täytyy toki ottaa huomioon mahdollisuus siihen, että Enroth olisi tosiasiaassa harjoittanut anniskelua, mutta tätä ei syystä tai toisesta vaivauduttu oikeudessa tuomitsemaan tai edes tutkimaan.

Tuomiokirjojen alkoholijutuista ei liioin löydy syytettyinä ylempien säätyjen edustajia, mikä ei silti tarkoita sitä, että vain tietyt yhteiskuntaryhmät olisivat olleet usein päihtyneenä. Ylin eliitti ei järjestänyt pitojaan kaupungin kapakoissa, vaan selkeämmin yksityistiloissa¹⁹⁴. Paljastuneista kapakoiden laittomista aukioloista voidaan lisäksi havaita, että valtaosa pidätyksistä ja tuomioista kohdistuu kisälleihin, renkeihin ynnä

---

¹⁹¹ KA KäO 29.1. §5, 9.2. §2, 19.2.1779 §5.

¹⁹² Savolainen 2017, 138–149.

¹⁹³ KA KäO 7.3.1775 §5.

¹⁹⁴ Vilkuna 1995, 257.

muihin henkilöihin, jotka eivät olleet samaa sosiaaliryhmää kaupunkitilaa valvovien viskaalien, porvareiden tai sotilaiden kanssa.¹⁹⁵ Eric Enrothin ja tämän vieraiden tapaus on poikkeava, sillä patrulli pidatti joukon porvareita, ylempiä käsityöläisiä ja tullimiehen. Pidätys todettiin aiheettomaksi vasta oikeudessa. Alkoholinkäyttö kuului varhaismodernin ajan ihmisen elämänpiiriin säädystä riippumatta, ja virkavallan kontrolli ulottui lopulta vain niihin juopuneisiin, jotka rikkoivat lakia räikeästi häiriten toimillaan yleistä rauhaa ja järjestystä.

4.3 Salattu viina

Vuosien 1772–1787 kieltolain aikana tapahtui lukuisia viinanvalmistukseen ja -välitykseen liittyviä rikoksia, joista paljastui vain murto-osa. Pelkkä oikeusprosessien lukumäärä ei anna täydellistä kuvaa siitä, miten paljon alkoholilakeja, erityisesti kieltolakia, todellisuudessa rikottiin. Tapausten tarkastelu osoittaa esimerkiksi sen, että rikollisten jäljille ei läheskään aina päästy. Vaikka yksi tekijä olisikin jäänyt kiinni, muut rikokseen osallistuneet eivät välttämättä paljastuneet. Jo esimerkiksi löytyneiden viinakätköjen määrä kertoo siitä, että salapolttota ja -kuljetusta tapahtui tullimiesten ja muiden lakia valvovien tietämättä.

Salaviinaringeiksi voidaan määritellä useiden toimijoiden muodostamat ketjut, joissa viinaa on poltettu, välitetty, myyty ja käytetty. Salaviinan parissa toimineille alkoholilain rikkominen liittyi hyödyn tavoitteluun tai välttämättömän elinkeinon harjoittamiseen. Suurin osa aksiisioikeuden salaviinarikollisuutta käsittelevistä tapauksista on sellaisia, joissa tekijät jäivät tuntemattomiksi. Niissä oikeustapauksissa, joissa päästiin langettamaan sakkoja, kiinni jäi varsin usein vain yksi tai kaksi toimijaa. Monesti kiinnijääneet salakuljettajat kertovat saaneensa viinan tuntemattomalta mieheltä esimerkiksi maantien varrella¹⁹⁶. Tämä menettely oli ymmärrettävä, sillä siten vältettiin syyte ja sakkotuomio salapollostosta. Myöskään tunnettuja viinanvälittäjiä tuskin haluttiin ilmiantaa. Vaikka kaikki tekijät eivät tulleetkaan oikeuden tietoon, se ei tarkoita, etteivätkö tekijät olisi tunteneet toisiaan¹⁹⁷. Toiminta salaviinaringissä on edellyttänyt

---

¹⁹⁵ Esim. KA KäO 30.4.1772; 6.5. §1, 27.5.1777 §3.

¹⁹⁶ Esim. KA AO 14.2. §1, 23.2. §3, 11.3.1775 §2; 24.4.1775.

¹⁹⁷ Ks. myös Savolainen 2017, 129–130.

jonkinlaista kontaktia muihin toimijoihin, vaikka toimijoiden keskinäiset suhteet ovatkin olleet erilaisia.

Salaviinarikollisuus piti sisällään viinanpolton tai sen valmistelun, viinan kuljetuksen ja kätkemisen sekä sen myynnin ja oston. Salaviinatapauksiin voidaan lukea myös yksi kaupunginkellariin kohdistunut viinavarkaus, jota käsiteltiin kämnerinoikeudessa¹⁹⁸. Ennen kieltolain aikaa aksiisioikeudessa käsiteltiin rikkomuksia, jotka liittyivät joko paikalliseen, vuoden 1771 viinanpolttokieltoon, yrityksiin kiertää tullimaksuja tai epäilyksiin luvattomasta viinanmyynnistä.¹⁹⁹ Tutkimusajanjaksolla noin neljännes aksiisioikeuden viinajutuista sijoittuu aikaan ennen valtakunnallisen kieltolain voimaantuloa²⁰⁰. Tätä selittää ainakin se, että ankarasti rangaistujen rikosten tekemisessä kynnyks oli jossain määrin korkeammalla kuin verrattain pienillä sakkomäärillä rankaistujen rikkeiden kohdalla. Kasvavat sakkomäärät eivät toki lopettaneet rikollisuutta, mutta se sai todennäköisesti erilaisia muotoja: oletettavasti viinaa ei esimerkiksi tohdittu aina salakuljettaa röyhkeästi tullin läpi, vaan se pyrittiin esimerkiksi kätkemään tullin lähelle tai tuomaan kaupunkiin muita reittejä. Rangaistuksilla oli huomattava ero eri vuosina. Esimerkiksi kun vuonna 1771 torppari Eric Andersson kuljetti viinaa Viaporista kaupunkiin kulkematta tullin kautta, hänet tuomittiin kymmenen hopeataalarin sakkoihin. Kolme vuotta myöhemmin pursimies Lars Roth tuomittiin käytännössä samasta teosta kahdensadan taalarin sakkoihin.²⁰¹

Kieltolain aikana salapolttoon liittyviä prosesseja käsiteltiin aksiisioikeudessa 19 kappaletta²⁰². Nämä tapaukset pitivät sisällään varsinaisen viinanpolton lisäksi sen valmistelun eli viinapannun laittoman hallussapidon tai pannujen sinettien murtamisen. Kotitarvepolton ollessa yleistä ja rahvaan näkökulmasta suorastaan välttämätöntä, se myös taatusti jatkui kruunun kielloista huolimatta. Miltei välittömästi kieltolain tultua voimaan, pääsivät tullimiehet Nyström, Rön ja Falik raportoimaan ensimmäisestä kielloista piittaamattomasta viinanpolttajasta. Lokakuisena yönä vuonna 1772 miehet olivat keskeyttäneet kauppias Ekbladin lesken Anna Beatha Törnemanin

---

¹⁹⁸ KA KäO 16.3. §3, 20.3. §2, 23.3. §3, 27.3.1787 §1.

¹⁹⁹ Ks. Liite 2. Kruunun 11.9.1772 antama ensimmäinen asetus ilmenee Helsingin aksiisioikeuden aineistoissa ensimmäistä kertaa 15.10.1772. KA AO 15.10.1772: §3.

²⁰⁰ Liite 3.

²⁰¹ KA AO 13.4.1771 §1; 13.10.1774 §3.

²⁰² Ks. Taulukko 1.

viinanpolttoimet. Törneman oli tavattu toimistaan keskellä yötä kaupungista edesmenneen porvari Utterbomin mailta, jossa hän myös ilmeisesti itse asui. Yöaikaan tapahtunut poltto tosin viittaa siihen, että Törneman oli kiellosta tietoinen. Paikalta löytyi sinetöimättömän pannun lisäksi poltettua viinaa täydet viisi pulloa ja yksi lekkeri. Törnemanille tuomittiin sadan taalarin sakko.²⁰³

Salassa poltettua viinaa käytettiin epäilemättä kotitarvekäyttöön siinä missä ennenkin, mutta sitä myös kuljetettiin paikasta toiseen ja myytiin hyvään hintaan niille, joilla ei ollut enää mahdollisuutta polttaa viinaa itse. Viinaa poltettiin paljon maaseudulla, missä kiinnijäämistä oli helpompi välttää kuin kaupungissa. Tästä kertovat ennen kaikkea lukuisat yritykset salakuljettaa viinaa kaupunkiin. Salakuljetusliikenne oli vilkasta myös Viaporin ja kaupungin välillä. Lähes aina tullissa tai sen läheisyydessä kiinni jääneet salakuljettajat paljastuivat Espoon tullin luona, eivätkä niinkään Hämeen tullissa tai talvitulleissa. Syynä on oletettavasti ollut se, että maaston puolesta kaupunkiin on ollut helpompaa yrittää livahtaa huomaamattomasti sen länsipuolelta, joka oli Espoon tullin vaikutuspiiriä. Kaupunkiin oli mahdollista pyrkiä esimerkiksi Kluuvinlahden kaupunginpuoleisen kalliorannan kautta tai niin ikään kallioisen, mäkisen Ullanlinnan puolelta. Kiinnijääminen oli silti riski, koska tullituvasta oli hyvä näköyhteys lähiympäristöön.²⁰⁴

Salakuljettajista osa oli polttanut viinansa itse, mutta moni myös toimi välittäjänä tai oli käynyt ostamassa viinan kaupungin ulkopuolelta. Salattu viina kulkeutui kaupunkiin ympäröivältä maaseudulta eli Helsingin pitäjältä ja Espoosta. Viinanpolttoa harjoitettiin ahkerasti kielloista ja jatkuvista kiinnijäämisistä huolimatta, koska viina kävi niin hyvin kaupaksi²⁰⁵. Tavallisesti salakuljetus tapahtui yksinkertaisesti kätkemällä viinalekkeri tai -nassakka kelkkaan tai hevoskärryihin. Näitä yrityksiä paljastui tulleissa useita lähes vuosittain²⁰⁶. Monesti salakuljettajat yrittivät päästä kaupunkiin kiertämällä tulliportteja. Kaupungin ympärille oli toki pystytetty tulliaita, mutta sen ylittäminen ei ollut mahdoton tehtävä – kyseessä ei nimittäin ollut läpäisemätön kivimuuri, vaan ainakin paikoittain kaupunkia rajasi vain puinen vinoaita²⁰⁷.

---

²⁰³ KA AO 15.10.1772 §3.

²⁰⁴ Esim. KA AO 14.12.1775 §4. Ks. myös luku 5.3.2.

²⁰⁵ Nikander 1984, 184–190.

²⁰⁶ Esim. KA AO 8.3., 11.3., 12.3.1773 §1; 26.8.1774 §3; 7.3.1778 §2, 11.2., 12.2.1779 §3.

²⁰⁷ Esim. KA AO 14.12.1775 §4.

Tyypillinen esimerkki kiinnijääneestä salakuljettajasta on tapaus, jonka tullimies Hinrich Lojander ilmoitti aksiisioikeudelle elokuussa 1773. Lojander oli puolenpäivän aikaan ollut Espoon tullissa, kun hän havaitsi Ullanlinnan suunnasta saapuvan miehen, joka yritti ajaa kärryineen tullin ohitse kohti kaupunkia. Lojander yritti ottaa miehen kiinni ja saikin pysäytettyä tämän hevosen, mutta salakuljettaja pääsi karkuun. Kärryistä löytyi kaksi lekkeriä, jossa toisessa oli viisi kannua viinaa. Viina, hevonen ja kärryt takavarikoitiin ja Lojander sai takavarikkopalkkion.²⁰⁸

Kun salakuljettaja onnistui pääsemään kaupungin tuntumaan rauhassa, saatettiin salakuljetettu lasti kätkeä esimerkiksi tyhjillään olevaan rakennukseen. Kieltolain aikana viinakätköjä paljastui yhteensä 21 kappaletta, pääasiassa niitä havaittiin kaupungin lähialueilta tai Viaporista²⁰⁹. Löytyneiden kätköjen tapauksessa kyseessä on mahdollisesti ollut joko pysyvämpi säilytyspaikka viinalle tai välietappi salakuljetusurakan välillä. Kätköpaikat oli usein valittu ennakkoon suunnitelmallisesti, sillä ne paljastuivat pääasiassa sattumalta tai ilmiantojen johdosta. Kun salakuljettajat havaitsivat tullimiesten tai muiden epämieluisien henkilöiden lähestyvän, katsottiin usein parhaaksi paeta nopeasti ja jättää arvokas lasti takavarikoijille, jotta ainakin sakkotuomiolta vältyttäisiin. Toisinaan viinaa piilotettiin talojen pihoihin tai jopa kapakan läheisyyteen. Tarkoituksena oli kenties vierittää syy asukkaiden tai kapakoitsijan niskoille kätkön paljastuessa. Joissain tapauksissa on toki mahdollista, että asukkaat saattoivat olla kätköstä täysin tietoisia, vaikka sitä ei oikeudessa olisi myönnettykään.²¹⁰

Vuoden 1778 elokuussa teurastajan leski Anna Lönnbergin piharakennuksesta löytyi 22 kannua viinaa yhdessä suuressa astiassa. Ullanlinnan alueella asuvan Lönnbergin piharakennus sijaitsi rannalla ja oli tyhjillään, joten tunnistamattomaksi jääneet salakuljettajat olivat katsoneet sijainnin hyväksi viinakätkön paikaksi. Kahden miehen tiedettiin kuljettaneen viinan paikalle öiseen aikaan vesiteitse, sillä he olivat jättäneet veneensä rantaan. Seuraavana aamuna tullin virkamies Erich Högman saapui takavarikoimaan viinan ja veneen. Sairasvuoteella maannut Lönnberg kiisti jyrkästi

---

²⁰⁸ KA AO 26.6.1773 §3.

²⁰⁹ Taulukko 1.

²¹⁰ Esim. KA AO 17.7.1773 §1; 7.4. §1, 5.5.1774 §3; 11.5. §2, 21.5., 4.6.1778 §2; 19.10.1778 §3.

osallisuutensa yön tapahtumiin, eikä osannut kertoa keitä viinan salakuljettajat olivat olleet. Oikeus vapautti Lönbergin syytteistä.²¹¹ Asiakirja ei suoraan kerro, millä perusteella Högman oli tullut tutkimaan Lönbergin pihapiirin salakuljetusta seuranneena yönä. Erillinen ilmianto olisi todennäköisesti mainittu, joten voidaan päätellä kätkön paljastumisen johtuneen siitä, että Erich Högman on tiennyt mistä salakuljettajien jälkiä kannattaa etsiä. Tullimiesten tiedossa on varmasti ollut sellaisia paikkoja ja reittejä, joita salakuljetuksen vuoksi oli syytä tarkkailla. Kaupungin laitamia, maihinnousuun sopivia rantoja ja tyhjiä rakennuksia pidettiin varmasti silmällä. Sitä paitsi Lönbergien ulkorakennuksista oli aiemminkin löydetty ”tuntemattomien” salakuljettajien sinne kätkemää viinaa. Kyse saattoi olla viinan kätkemiseen sopivasta paikasta tai mahdollisesti siitä, että Lönbergeillä oli osuutensa alueen salaviinaringeissä.²¹²

Salaviinarikollisuus oli vastalause kruunun viinapolitiikalle. Monille laillisille kapakoitsijoille viina oli sivuelinkeino, mutta monille kotipolttajille viinalla oli suurempikin merkitys. Viinan polttaminen, välittäminen ja myyminen liittyivät ensisijaisesti toimeentuloon, joko sivuelinkeinona tai ainoana tulonlähteenä, eikä tuosta oikeudesta tahdottu kieltolain aikana luopua. Kieltolain aikaan viinanvälitys oli osalle välttämättömyys, mutta toisille ylimääräistä hyötyä – maksettiinhan kotipolttoisesta viinasta kruunun viinaa enemmän.

---

²¹¹ KA AO 19.10.1778 §3.

²¹² KA AO 15.2. §6, 22.2. §4, 14.3. §2, 2.5.1776 §1. Tapausta käsitellään tarkemmin luvussa 5.1.

5 Lainrikkojen toimintaympäristöt

5.1 Sosiaalisen toiminnan näyttämöt

Laittoman viinan markkinat edellyttivät toimiakseen sosiaalisia kontakteja. Yksittäisten toimijoiden keskenään luomat verkostot mahdollistivat salaa poltetun viinan kulkeutumisen kaupungin, maaseudun ja Viaporin välillä. Myös tieto salapolttajista ja myyjistä kulki kylästä toiseen ja kaupunkiin saakka. Kontaktien lisäksi toimintaympäristöjen muodostumiseen vaikutti se, millaisia mahdollisuuksia rikoksenteekijöillä oli omaan toimijuuteensa esimerkiksi säätyasemansa puitteissa. Tässä luvussa tarkastellaan sitä, millaisia verkostoja salaviinaringit olivat ja mitä merkitystä rikollisten yhteiskunnallisella asemalla oli toiminnan kannalta.

Kuten jo todettua, useissa tapauksissa paljastunut viinarikos ei suinkaan johtanut kaikkien tekijöiden jäljille. Oikeustapausten perusteella voisi helposti syntyä kuva yksittäisten toimijoiden sattumanvaraisesta rikollisuudesta, mutta tapausten tarkempi analysointi osoittaa toiminnan olleen vakiintunutta, vaikka mukana taatusti oli satunnaistakin toimintaa. Vakiintuneesta rikollisuudesta kertoo se, että salaviinatoiminta oli yleisesti hyväksyttyä. Koska ilmi tulleet tapaukset paljastuivat vain harvoin ilmiannon vuoksi, voidaan salatoiminnan päätellä perustuneen yleiseen hyväksyntään ja luottamuksellisiin verkostoihin. Luottamus perustui solidaarisuuden lisäksi vastavuoroisuuden pakkoon: kun oli itse syyllistynyt laittomuuksiin, olisi ilmianto saattanut pian tuottaa itsellekin harmia.²¹³

Toisinaan salattu viina kulkeutui taloudesta toiseen jo olemassa olevien verkostojen kautta, esimerkiksi lähisukulaiselta toiselle²¹⁴. Laittomien viinamarkkinoiden kukoistaessa myös toisilleen ennalta tuntemattomat tekijät ovat olleet vuorovaikutuksessa keskenään. Useimmissa oikeusprosesseissa tekijät jäävät nimeämättä, mutta muutamissa tapauksissa avautuu poikkeuksellisen kattava näköala salaviinan parissa toimineisiin ihmisiin ja heidän keskinäisiin suhteisiinsa.

---

²¹³ Luottamuksesta ja sosiaalisesta pääomasta esim. Keskinen & Teräs 2009, 12–14.

²¹⁴ Esim. KA AO 7.4.1774 §2, 18.1.1775 §1; 14.4. §2, 16.12.1774 §3.

Eräs tällainen esimerkki on tupakanrullaajan vaimon Maria Greifin tapaus. Vuoden 1775 kesäkuussa tullimies Grahn otti Greifin kiinni kaupungin kadulla tullin lähistöllä. Greifin hallusta löytyi seitsemän tuopillisen²¹⁵ verran viinaa, jotka hän kertoi saaneensa tuntemattomalta naiselta. Grahn takavarikoi viinan ja aksiisioikeus tuomitsi Greifin kahdensadan taalarin sakkoihin. Tavallisesti tapauksen käsittelyt jäivät tähän, ellei sitten sakkotuomiota myöhemmin muutettu vankeudeksi – kuten tosin kävi myös Greifin tapauksessa. Greifin kohdalla käsittely kuitenkin sai myöhemmin poikkeuksellisen käänteen. Asiaa ja olettaen saamaansa ankaraa tuomiota pohdittuaan Greif päätti nimetä oikeudelle ne henkilöt, jotka olivat saattaneet hänet rikoksen pariin²¹⁶. Kaupungissa asuva Greif kertoi oikeudelle saaneensa viinan Espoon Bodomista kotoisin olevilta naisilta, talonpojan tytär Catharina Hansdotterilta ja piika Brita Mathsdotterilta. Todistajiksi hän nimesi merimies Westerbergin vaimon Narinkasta²¹⁷, parhaillaan Espoossa oleskelevan merimies Jonas Backmanin sekä torpparinvaimon ruotutilalta Espoon Bodomista.²¹⁸

Oikeus ei hätköinyt Greifin ilmiantojen käsittelyssä, sillä tapaus otettiin tutkittavaksi vasta joulukuussa 1777. Sittenkin käsittelyä viivyttivät asianosaisten poissaolot, ja lopulta tapaus sai päätöksensä vasta huhtikuussa 1778. Tällöin Catharina Hansdotter ja Brita Mathsdotter tuomittiin kumpikin kahdensadan taalarin sakkoihin. Oikeudessa kesäkuun 1775 tapahtumista selvisi, että Hansdotter ja Mathsdotter olivat salakuljettaneet Espoossa laittomasti valmistamansa viinan kaupunkiin yöllä veneellä. Seuraavana päivänä samainen viina oli takavarikoitu Greifiltä.²¹⁹ Greif saattoi olla useamminkin tekemisissä salakuljettajien kanssa, sillä hän asui Kluuvinlahden tuntumassa, josta varsinkin talviaikaan kulki suosittu salakuljetusreitti²²⁰.

Maria Greifin ilmianto on epätyypillinen, sillä tavanomaisesti tapauksen käsittely päättyi

---

²¹⁵ Tuoppi (*stop*) vastasi puolta kannunmittaa eli nykymitoilla ilmoitettuna 1,3 litraa. Vilkuna 2015, 353.

²¹⁶ KA AO 31.7.1775 §1: ”Sedan jag af lofl accis rätten härstädes för någon tid sedan blifvit lagligen dömd, för något brännevin som jag handteradt och hvilcket mig blef fråntagit, har jag skjäligen fattat den tancka, at namngifva de personer hvilcka sjelfva inpracticeringen begått, och hvilcka varit de samma som förledt mig at deras vahra förlyttra.”

²¹⁷ Narinkka sijaitsi kaupungissa Katajanokan tuntumassa, nykyisen Päävartion tietämillä. Aminoff & Pesonen 1981, 35.

²¹⁸ KA AO 15.6. §2, 31.8.1775 §1.

²¹⁹ KA AO 4.12.1777 §1; 8.1. §4, 22.1. §2, 2.4.1778.

²²⁰ Maria Greifin talon sijainti mainitaan erään toisen salakuljetustapauksen oikeudenkäynnissä: ”Sedan denna rapport upplästes tilstod hustru Anna [Danielsdotter] saken frivilligt, och at hon vid tobacksrullaren Greifs hus ifrån glo isen kommit upp till staden förbi tullen” KA AO 18.2.1777.

tuomioon eikä tuntemattomiksi jääneiden viinanvälittäjien henkilöllisyyttä saatu selville. Joidenkin tapausten kohdalla viinanvälittäjän nimeä tai kotitaloa ei ehkä olla todella tiedetty, mutta todennäköisimmin tavarantoimittajia ja -välittäjiä ei olla haluttu paljastaa, joko solidaarisuudesta tai omien etujen näkökulmasta. Myöskään Greif ei alun perin halunnut nimetä muita tapaukseen liittyneitä henkilöitä. Miksi hän kuitenkin lopulta päätyi ilmiantoon? Vastausta voi etsiä tapauksesta ilmenevistä suhdeverkostoista ja tarkastelemalla Maria Greifin asemaa yhteisössään.

Oikeuden kertomus ei sinällään kerro, miksi ja miten Espoosta kuljetettu viina oli tarkalleen päätynyt Greifin haltuun. Viinan polttaneet ja salakuljettaneet naiset olivat kuitenkin Greifille jollain tapaa tuttuja, sillä hän osasi ilmiantaa oikeat henkilöt. Todistajien nimeäminen myös paljastaa, että Greifillä oli muitakin kontakteja Espooseen. Ilmiantoon päätynyt Greif ei kenties ollut aiemmin hankkinut laitonta viinaa ainakaan samojen toimijoiden välityksellä, koska hän uskaltautui tekemään ilmiannon. Siitä oli Greifille taloudellista hyötyä, sillä ilmiantopalkkiot kattoivat osan sakkomaksuista.

Maria Greifin, Catharina Hansdotterin ja Brita Mathsdotterin toiminta on kiinnostava esimerkki naisten toimijuudesta. Naisen asema ja elinpiiri varhaismodernilla ajalla on nähty pitkälti kytkeytyvän kotitalouden ympärille. Ajan säätyideologian mukaan kodin tila oli naisen tilaa, siinä missä julkinen pikemminkin miehistä vaikutuspiiriä. Jako on paikkaansa pitävä, mutta yksinkertaistettu: säätyjen asemaa määrittelevät ajatusmallit olivat yhtäältä ehdottomia, mutta eivät täysin ristiriidattomia ja mustavalkoisia.²²¹

Vaikka naisten työnteke pääasiassa keskittyi kotitalouden hoitamiseen, toiminta ulottui myös yksityistä kodin tilaa kauemmas eikä kotitalouden ympärille keskittynyt elämä todellisuudessa ollut tilallisesti niin rajattua kuin ajan ihanteet yksin sanelivat. Varsinkin naisten elämässä piikana toimimisen aikaa määritti liikkuvuus ja muutos, vaikka samassa taloudessa saatettiinkin palvella pitkiä aikoja kerrallaan²²². Toisaalta palkollisäännön mukaan palvelusväki ei saanut poistua isäntänsä talosta ilman lupaa, ja varsinkin piikojen yksityinen tila tai aika olivat hyvin rajallisia²²³. Talollisen tytär

---

²²¹ Vilkuna 2014, 92–94.

²²² Ojala 2009, 209; Miettinen 2015, 165–167.

²²³ Vainio-Korhonen 2006, 124–127.

Catharina Hansdotterin ja piika Brita Mathsdotterin harjoittama salakuljetus ilmentää myös naisten osuutta salaviinatoiminnan harjoittamisessa. Viinanpoltto ja varsinkin sen välittäminen eivät olleet tiukasti sukupuolisidonnaisia tehtäviä.

Myös leskien harjoittama liiketoiminta havainnollistaa osaltaan naisten toimijuutta. Naisten harjoittama salaviinarikollisuus ylipäättään osoittaa, että naiset osallistuivat toimeentulon hankkimiseen kotitaloudessa ja sen ulkopuolella. Viinanpoltto ja myynti olivat naisille yleisiä tapoja hankkia elanto sekä toimia osana yhteisöä, mikä kertoo siitä, että toimintatapa oli yleisesti hyväksytty²²⁴. Maria Greif, Catharina Hansdotter ja Brita Mathsdotter osoittavat, että aktiivinen toimijuus kotitalouden ulkopuolella kuului naisen elämään varhaismodernissa yhteiskunnassa, vaikka mahdollisuudet siihen eivät olleetkaan täysin vapaita. Naisten suhdeverkot muodostuivat ylijärjestyksessä kaupungin ja sitä ympäröivän alueen välillä: vaikka elämä tiettyssä mielessä oli sidottua kotitalouden yhteyteen, ihmisiä kohdattiin myös muualla kuin omalla kotipaikkakunnalla. Naisten toiminta viinanpolttajina ja -myyjinä mahdollisti liikkumisen ja toimimisen kotitalouden ulkopuolella.

Sukupuolen lisäksi yksilön elämää yhteisöhierarkiassa määrittivät muutkin jaottelut, kuten säätyasema tai ammatti, joskin nämäkin kategoriat olivat tietyssä määrin joustavia ja muuttuvia. Myös eri säädyt ja ammattiryhmät jakaantuivat omiksi alaryhmikseen, joskaan eivät täydellisen selväpiirteisiksi omiksi lokeroikseen. Yksilöä määritti ennen kaikkea se ryhmä, johon hän kuului.²²⁵ Yksilön aseman kannalta esimerkiksi kunniallisuudella oli suuri merkitys yhteisöelämässä, ja sen avulla oli mahdollista säädellä asemaansa omassa viiteryhmässään. Pääsääntöisesti eri sosiaaliryhmät erottuvat toisistaan tuomiokirjoissa erilaisten positoidensa johdosta: siinä missä eliittiä ei rikoksentehtäjien joukossa näy, käsityöläisiä ja sotilaisia löytyy tuomiokirjojen lehdistä lukuisia kertoja.

Tietty yhteiskunnallinen asema saattoi tosin eri henkilöiden kohdalla tarkoittaa hyvin erilaista toimijuutta. Eräs helsinkiläinen pienporvari, Johan Ottman, esiintyy sekä

---

²²⁴ Vilkuna 2015, 173–174.

²²⁵ Varsinaisen yksilöllisen identiteetin synty on ajoitettu Suomessa noin 1700-luvun jälkipuoliskolle. Tätä ennen yksilöllisyys on rakentunut kollektiivisuuden kautta. Käsitys yksilöstä muodostui esimerkiksi statuksen ja ryhmään kuulumisen myötä. Hakanen 2006, 98–99.

aksiisioikeuden että kämnerinoikeuden aineistoissa poikkeuksellisen paljon ja mikä kiinnostavinta, monessa erilaisessa positiossa eri puolilla lakia. Ottman toimi useaan otteeseen ilmiantajana, mutta jäi myös itse kahteen otteeseen kiinni viinan salakuljetuksesta. Pienporvarina Johan Ottman kuului alempaan porvaristoon, joka kokonsa puolesta muodosti Helsingissä varsin merkittävän ryhmän. Sekalaisen kaupan lisäksi pienporvaristo elätti itseään erityisesti anniskelutoiminnalla. Tuomiokirjat eivät kerro Ottmanin harjoittamasta elinkeinosta tarkemmin, mutta olettaen hän on elättänyt itseään ja perhettään kaupankäynnillä ja kapakoinnilla. Tästä kertovat jo Ottmanin tekemät lukuisat ilmiannot laittoman viinan markkinoista – kenties epäillyt toimijat haittasivat laillisen myyjän omaa toimintaa.

Marraskuussa vuonna 1771 Johan Ottman ilmiantoi oikeudelle teurastaja Simon Lönningin vaimon Anna Hansdotterin laittomasta kapakanpidosta. Seuraavan vuoden tammikuussa Ottman ilmiantoi oikeudelle myös neljä muuta laittomaan viinanmyyntiin syyllistynyttä henkilöä: satulaseppämestari Johan Börstellin, kirvesmies Johan Oikelinin, ajuri Jöran Tammelinin sekä kirvesmies Grönbergin lesken Maria Grönbergin. Helmikuussa 1772 oikeus käsitteli Ottmanin ilmiantoja, joiden todistamisessa kuitenkin ilmeni ongelmia. Esimerkiksi Lönningin jutussa todistajaksi nimetty köydenpunojamestari Martin Manne jäävätettiin, koska hän oli velkaa Lönningille. Ilmiantojen käsittelyt oikeudessa olivat tuskin päässeet alkuun, kun ne jo keskeytyivät lopullisesti. Maaliskuussa Ottman ilmoitti sairastuneensa, eikä täten voinut jatkaa oikeudenkäyntejä. Yksikään tapauksista ei päättynyt tuomioon, ja sakkoja jaettiin ainoastaan jokuselle Ottmanin nimeämälle todistajille, jotka eivät suostuneet tulemaan oikeuden kuultaviksi. Lisäksi Johan Börstell ilmoitti, että häntä vastaan todistamaan kutsuttu läkkiseppä Hans Borgman kaupitteli itse viinaa luvatta, joskaan oikeus ei ottanut Borgmanin tapausta tarkempaan syyniin.²²⁶ Simon Lönningin ja Anna Hansdotterin osalta Ottman palasi asiaan vuonna 1773 peruukseen ilmiantonsa, sillä hänellä ei ollut esittää riittävästi todisteita väitteensä tueksi²²⁷.

Ilmiantojen taustalla oli esimerkiksi halu hyötyä taloudellisesti joko tavoittelemalla ilmiantopalkkioita tai hätistämällä epätoivottuja viinanmyyjiä pois omilta laillisilta markkinoilta. Salakapakat eivät useimmiten paljastuneet, sillä niillä oli yhteisössä

---

²²⁶ KA AO 14.12.1771, 21.1. §6, 13.2.1772 §1; 21.1. §1 §2 §3 §4 §5, 13.2. §1 §2 §3 §4 §5, 12.3.1772 §3.

²²⁷ KA AO 18.11.1773 §3.

hyväksytty ja vakiintunut asemansa. Ilmi tulleeseen salamyyntiin ei myöskään välttämättä puututtu, ellei se aiheuttanut erityistä häiriötä.²²⁸ Ilmoitettuja salakapakkaepäilyksiä ei toisinaan edes käsitelty aksiisioikeudessa tai kämnerinoikeudessa: vuonna 1784 joukko porvareita valitti Viaporin komendantille laittomista sotilaskapakoista, joiden kitkemiseksi ei kuitenkaan tehty käytännössä mitään²²⁹. Ottmanin aksiisioikeudelle tekemät ilmiannot ovat siis suorastaan poikkeuksellisia, joskaan ei niinkään se, että tapauksia ei ryhdytty käsittelemään erityisen perinpohjaisesti.

Ahkerana ilmiantajana kunnostautuneen Johan Ottmanin toimet saivat uuden käänteen vuonna 1775, kun hän jäi itse kiinni viinan salakuljetuksesta Kampissa joulukuun 13. päivänä²³⁰. Tapauksesta ehti kulua noin viikko, kun Ottman ilmiantoi oikeudelle teurastaja Simon Lönnbergin rehuladosta ja navetasta löytyvät viinakätköt²³¹. Tällä kertaa ilmianto johti oikeille jäljille, ja Lönnbergin piharakennuksista kannettiin pian ulos peräti 118 kannun verran laitonta viinaa. Ottman osasi myös nimetä viinan salakuljettaneet Kirkkonummelta kotoisin olevat miehet. Oikeus kuitenkin katsoi miesten olevan syyttömiä, samaten syytteestä vapautettiin teurastaja Lönnberg. Ilmiantopalkkio jäi Ottmanilta saamatta.²³²

Takaiskuista huolimatta – tai ehkä juuri niistä johtuen – Johan Ottman jatkoi laitonta viinabisnestään ja jäi jälleen kiinni seuraavana vuonna. Elokuussa 1776 tullimies Erich Nyström takavarikoi Johan Ottmanin hallusta viinaa ja muita elintarvikkeita, jotka hän oli kuljettanut kaupunkiin veneellä. Tällä kertaa Ottman katosi kesken asian tutkinnan Rääveliini eli Tallinnaan. Edes Ottmanin vaimo ei tiennyt miehensä kohtaloa: liekö hän elossa vai makaako kuolleena meren pohjassa, oli vaimo vastannut Johanin etsijöille. Tapauksen käsittelyä ei jatkettu ja Ottman merkittiin vuonna 1777 kaupungista poistuneeksi. Sittemmin selvisi, että hän oli piikatyttö mukanaan seilannut Suomenlahden yli Tallinnaan ja myöhemmin Tukholmaan – salamyhkäinen lähtö oli

---

²²⁸ Vilkuna 2015, 171–174.

²²⁹ Granqvist 2016, 148. Ks. myös esim. KA AO 4.5.1771.

²³⁰ KA AO 15.2.1776 §4.

²³¹ Vuonna 1778 edesmenneen Simon Lönnbergin tiluksilta löytyi jälleen viinakätkö, mutta leski Anna Lönnbergiä ei syytetty. Tapausta käsitellään luvussa 4.3.

²³² KA AO 15.2. §6, 22.2. §4, 14.3. §2, 2.5.1776 §1.

tullut äkkiä, eikä hänellä ollut mukanaan edes tarvittavia matkustusasiakirjoja^{233, 234}. Vuonna 1784 Ottman lopulta ilmestyi Helsingin maistraatin istuntoon irtisanomaan porvarisoikeutensa ja ilmoitti samalla asuneensa perheineen Viaporissa jo joitakin vuosia.²³⁵ Ottmanin salaviinatapauksia ei enää otettu käsittelyyn. Todennäköisesti sakkotuomio oli vähennetty Ottmanin myydystä omaisuudesta.

Pienporvarina Johan Ottman kuului kaupungin toiseksi suurimpaan väestöryhmään. Viaporin rakennuskaudella pienporvaristo oli kasvanut nopeaa tahtia suureksi ryhmäksi, sillä heidän harjoittamalleen liiketoiminnalle oli sotilaskaupungissa suuri kysyntä²³⁶. Vuonna 1750 porvarisoikeudet saanut Ottman oli aloittanut toimintansa pienporvariston runsaan kasvun alkuvaiheilla. Lukuisat ilmiannot ja viinan salakuljetus viittaavat siihen, että jossain vaiheessa elämänsä Ottman oli ajautunut taloudellisiin vaikeuksiin. Lisäksi Ottmanin kadottua vuonna 1777 aksiisioikeudessa tuotiin ilmi, että hän oli velkaantunut köydenpunojamestari Martin Mannelle, joka tosin oli itsekkin ajautunut konkurssiin jo vuosikymmentä aiemmin. Vastaavia rästissä olevia maksuja saattoi olla enemmänkin, sillä Ottmanin koko omaisuus oli velkojen maksun vuoksi myyty miehen itsensä ollessa pakomatalla. Toisaalta täytyy huomioida, että velanotto oli ajan liiketoiminnassa tavanomaista eikä konkurssiin ajautunut porvari ollut poikkeustapaus. Kauppatoiminta perustui luottamuksellisiin verkostoihin ja henkilön maineeseen. Vararikostakin huolimatta liiketoiminta saattoi siis jatkua, ellei konkurssi ollut aiheutunut poikkeuksellisen vakavasta rikollisesta toiminnasta.²³⁷ Ottmanin velat eivät yksin kerro tämän taloudellisesta tilanteesta, mutta hänen harjoittamansa salaviinatoiminta viittaa siihen, että laittomuudet olivat jossain määrin pakon sanelema keino hankkia välttämätön toimeentulo. Pienporvareiden määrä kaupungissa oli suuri, joten kilpailuakin riitti – varsinkin, kun laitonta kapakointia harjoittivat muihinkin yhteiskuntaryhmiin kuuluvat toimijat.

---

²³³ Lukuisia erilaisia matkustusasiakirjoja vaadittiin luvalliseen matkustamiseen jo pelkästään sisämaassa. Erilaisten todistuksien tarkoituksena oli osoittaa, että matkalainen oli kunniallinen ihminen. Erityisen tärkeitä matkustusasiakirjat ja niiden oheen vaadittavat mainetodistukset olivat, jos aikoi työskennellä uudessa paikassa. Einonen, Frigren, Hemminki & Uotila 2016.

²³⁴ KA AO 29.8 §3., 5.9. §4, 26.9. §2, 21.11.1776 §2, 27.2.1777 §6 ja 8.1.1778 §1; KA KäO 16.6.1778.

²³⁵ HKA MA 8.11.1784 §4; Granqvist 2016, 251.

²³⁶ Pienporvariston lukumäärän suuruutta selittää myös se, että pienporvarit työskentelivät itsenäisesti ilman ulkopuolista työpanosta, toisin kuin esimerkiksi käsityöläiset. Granqvist 2016, 92.

²³⁷ Rosenlund-Eriksson 2010, 554, 571; Granqvist 2016, 62, 122–123, 251, 235.

Asemansa johdosta Ottmanilla oli liikkumavaraa toimissaan, kaikista vaikeuksista huolimatta. Ollakseen porvari täytyi henkilön olla luotettavaksi todistettu. Pienporvarien tapauksessa porvariksi pääsemiseksi riitti se, että henkilön kunniallinen maine oli joko tiedossa tai selvitetiin esimerkiksi suosituskirjeellä. Pikkurikoksetkaan eivät olleet uran tiellä. Säättely perustui toki myös siihen, ettei uusi tulokas ammatinharjoittamisellaan uhannut jo laillisten porvareiden markkinaosuuksia.²³⁸ Vaikka salaviinarikollisuus oli ankarasti rangaistua, sekään ei kuitenkaan suoranaisesti vaikuttanut yksilön kunniallisuuteen. Viinarikokset eivät ajaneet porvareita asemastaan – elleivät sitten sakkojen aiheuttamat maksumäärät yhdistettynä muihin velkoihin käyneet maksajalle liian raskaiksi. Ottman pyrki parantamaan omia asemiaan esittämällä oikeudelle useita ilmiantoja ja lopulta tilanteen ajauduttua tarpeeksi hankalaksi, hän saattoi vielä paeta kaupungista ja lopulta palata tutuille seuduille aloittaakseen alusta.

Sosiaalisten suhteiden kautta tarkasteltuna Johan Ottmanin toimintaympäristö hahmottuu moniulotteisena. Ottman oli pienporvari, joka solmi suhteita kaupungin alemman porvariston kesken. Hän harjoitti elinkeinoaan pääasiassa itsenäisesti, mutta ajan liiketoiminnalle tyypillisesti hoiti kauppasuhteitaan myös velaksi toisten ammatinharjoittajien kanssa. Ottmanilla oli lisäksi oletettavasti suhteita kaupungin ulkopuolelle tai Viaporiin, jonne hän lopulta asettui asumaan. Toisin kuin Maria Greifin tapauksessa, salatoiminnan ilmiäminen ei Ottmanin kohdalla johtanut viinarikollisten jäljille. Tapauksen eroavaisuuksia selittävät keskenään erilaiset rikokset, joilla oli erilainen merkitys yhteisön kannalta. Salakapakointi oli jossain määrin yleisesti hyväksyttyä toimintaa erityisesti leskien harjoittamana, ja Helsingin tapauksessa viinanmyyjille riitti markkinoita. Ottmanin ilmiannot puolestaan viittaavat pikemminkin yritykseen parantaa omaa heikkoa taloudellista tilannetta tai ehkä asemaa yhteisössä, kuitenkin huonoin lopputuloksin.

5.2 Salaista toimintaa julkisessa tilassa

Kaupunkitila kantaa erilaisia kulttuurisia merkityksiä, jotka syntyvät tilassa eletyn arjen myötä. Vallitseva kulttuuri ja paikkojen erilaiset merkitykset vaikuttavat siihen, miten

---

²³⁸ Einonen 2013a, 15; Granqvist 2016, 92–93.

kussakin tilassa voidaan toimia. Kaupungin eri alueilla on erilaisia tehtäviä ja niitä valvotaan sekä kontrolloidaan eri tavoin, eikä kenellä tahansa ole pääsyä kaupungin kaikkiin paikkoihin. Nykytermein voidaan karkeasti määritellä, että kaupungissa on sekä julkisia että yksityisiä tiloja. Eri tiloja määrittävät erilaiset säännöt, mutta toisinaan julkinen ja yksityinen myös limittyvät keskenään; tilojen selväpiirteinen erottelu toisistaan ei aina ole yksinkertaista. Käsitteet tilojen eri ulottuvuuksista ovat moninaisia ja muuttuvia. Samoin tilojen rajat ovat limittäisiä, eikä rajojen käsittäminenkään ole yksiselitteistä. Tämän vuoksi on tarpeen määritellä sitä, kuinka julkinen ja yksityinen tila määrittyivät 1700-luvun loppupuolen ruotsalaisessa kaupungissa.

Panu Savolainen on tutkinut julkisen ja yksityisen tilan käsittämistä varhaismodernina aikana ihmisten toiminnan ja kielenkäytön kautta. Savolaisen mukaan 1700-luvun kielenkäytössä ei ollut yhtä käsitettä tilalle, jolla nykypäivänä viitataan sekä fyysiseen että mentaaliseen kokemisympäristöön. Myöskään julkisen tai yksityisen käsitteet eivät sinänsä suoraan käänny ajan kielelle sopiviksi ilmaisuiksi. Esimerkiksi julkisesta tilasta puhuttaessa käytettiin useita erilaisia käsitteitä, kuten *allmän* tai *publik*. Niin ikään yksityistä tilaa saatettiin kuvata eri ilmaisuilla, kuten *privat* tai *enskild*. Lisäksi käytettiin erilaisia sanoja kuvaamaan eri tilanteiden tai tilaisuuksien, kuten konserttien, julkisia tai yksityisiä puolia. Julkisen ja yksityisen rajanvedot ovat liitettävissä vallankäyttöön, jotka ilmenevät puhutussa ja kirjoitetussa kielessä sekä tilan arkisessa käytössä ja kokemisessa. Erilaisia kaupunkitiloja onkin tutkittu esimerkiksi kaupungissa ilmenevien valtasuhteiden kautta.²³⁹

Kaupungin kadut ja torit ovat yleisiä, julkisia tiloja, jotka eivät varsinaisesti ole kenenkään yksityisessä omistuksessa²⁴⁰. Näiden tilojen ”oikeaa” käyttöä määriteltiin laeissa ja asetuksissa, ja niiden noudattamista valvovat niin patrullit, tullimiehet kuin kaupunginviskaalitkin. Järjestyssääntöjen tarkoituksena oli pitää tiiviisti asutun kaupunkitilan julkiset alueet turvallisina ja siisteinä. Kaupungeissa liikkui asukkaiden lisäksi paljon sellaista väkeä, joka ei siellä pysyvästi asunut.²⁴¹ Helsingissä

---

²³⁹ Savolainen 2017, 15–21, 53–58; Kaupunkien julkisista ja yksityisistä tiloista ks. myös esim. Vilkuna 1995, 251–269; Einonen 2016, 165–168.

²⁴⁰ Savolainen 2017, 58.

²⁴¹ Vilkuna 2015, 272–273.

järjestyssäännöt on varmasti koettu tarpeellisena esimerkiksi suuren sotilasväestön vuoksi. Erityisesti valvontaa tapahtui kaupungin rajakohdissa, joista kuljettiin kaupunkiin ja sieltä pois.

Pienellä Helsingin kaupunkialueella oli noin 30 katuja ja kujaa, joita reunustivat talojen lauta-aidat. Kotien yksityistila oli konkreettisesti rajattu erilleen katutilasta, jossa esimerkiksi liikkui tämän tästä tuntematonta väkeä, kuten sotilaita ja merimiehiä. Kun katutila rajattiin asukkaiden yksityisen tilan ulkopuolelle, tuli siitä tietyllä tapaa kaikille kuuluvaa tilaa, josta kukaan ei kuitenkaan olisi halunnut ottaa vastuuta. Erityisesti katutilan huollosta käytiin jatkuvia kiistoja. Virkavalta, kuten maaherra ja maistraatti, kiinnitti huomiota katujen huonoon kuntoon ja siihen, että karja käyskenteli vapaana pitkin kaupunkia kielloista huolimatta. Silloin tällöin kaduilla myös lojui kuolleita eläimiä. Yleisessä käytössä olevien tilojen kunnossapito pyrittiin osoittamaan kaupunkilaisten vastuulle: katujen siisteys oli määrätty hoidettavaksi siten, että kunkin porvarin oli määrä huolehtia siitä kadunpätkästä ja viemäriputken osuudesta, joka oli hänen oman tonttinsa kohdalla. Näihin käskyihin suhtauduttiin usein suurella välinpitämättömyydellä ja toisinaan puhdistustyöt jouduttiin lopulta määräämään rangaistusvankien suoritettavaksi.²⁴² Vähäinen kiinnostus katutilasta huolehtimista kohtaan viestii osaltaan tavasta mieltää alue kenellekään kuulumattomaksi yleiseksi alueeksi.

Myös katujen nimeämisen tapa kertoo kaupungin käsittämisestä. Silloin kun tuomiokirjoissa mainitaan jokin tietty paikka kaupungin yleisessä tilassa, puhutaan usein tarkempaa sijaintia määrittelemättä yleisestä kadusta (*allmän gata*) tai parhaimmillaan mainitaan eksaktimpi paikka läheisimmän asukkaan tai rakennuksen mukaan²⁴³. Isoimmat kadut, kuten Hämeenkatu (*Tavastgatan*) tai Suurkatu (*Stora gatan*)²⁴⁴, mainitaan sen sijaan nimeltä²⁴⁵.²⁴⁶

---

²⁴² Hornborg 1950, 71, 252–254; Savolainen 2017, 114.

²⁴³ Esim. KA AO 16.3.1774; 3.12.1776 §2; KA KäO 6.3.1772 §4.

²⁴⁴ Hämeenkatu kulki torilta Hämeentullin kautta kohti Vanhaakaupunkia, suunnilleen nykyisen Snellmaninkadun kohdalla. Kaupungin tärkein katu Suurkatu tunnetaan nykyisin Aleksanterinkatuna. Aminoff & Pesonen 1981, 32, 35.

²⁴⁵ Esim. KA AO 30.12.1784.

²⁴⁶ Vastaava tapa jäsentää kaupunkitilaa säilyi arkisessa kielenkäytössä pitkään. Ks. Einonen 2013b, 132.

Helmikuisena iltapäivänä vuonna 1777 tullimiehet Falik ja Prosopeeus havaitsivat kahden miehen vetävän kelkkaa pitkin Hämeenkatua. Sinisistä asuista päätellen miehet olivat sotilaita. Kuusenhavuilla lastatun kelkan vetämiseen olisi mainiosti riittänyt yksikin mies, joten tullimiesten epäilykset heräsivät ja he päättivät tarkistaa lastin. Lähestyvän vaaran huomattuaan sotilaat lähtivät juoksemaan karkuun. Sotamiehet ehtivät Falikin ja Prosopeeuksen mukaan saada sellaisen etumatkan, ettei heidän peräänsä kannattanut lähteä. Painava kelkka kuitenkin jäi kadulle, ja sieltä löytyi kuusenhavuihin kätkeytyneenä kymmenen kannun verran viinaa.²⁴⁷ Vuonna 1774 tapahtui vastaavanlainen tapahtumasarja, kun tullimiehet Maths Keimelin, Maths Blom ja tykistön rumpali Maths Silvius pysäyttivät kaupungin kadulla epäilyttävän oloisen reen. Rekeä ohjastanut tuntematon nainen pakeni väkijoukkoon, eikä häntä enää tavoitettu. Reestä löytyi lasti erinäisiä elintarvikkeita, vaatteita ja lähes seitsemän kannua viinaa.²⁴⁸

Vaikka kaupungin julkista tilaa valvottiin, se ei estänyt salatoiminnan harjoittamista edes kaupungin suurimmilla kaduilla. Ihmisten kulkiessa rekien ja kelkkojen kanssa, päiväsaikaan tapahtuva pienimuotoinen salakuljetus saattoi olla jopa helppoa ja varmasti hyvin yleistä. Kaupungin yleinen, julkinen tila oli kontrolloitua ja valvottua aluetta, mutta sitä otettiin haltuun salatoiminnan avulla. Toisin sanoen, vaikka tilaan liittyi valtasuhteita, niitä oli mahdollista kiertää.

Kaupungissa ja sen lähiympäristössä oli myös sellaisia kenellekään varsinaisesti kuulumattomia tai muuten vähäisesti valvottuja alueita, jonne laitonta viinaa oli helppo kätkeä. Esimerkiksi vuonna 1772 15-vuotias porvarin renkipoika Adam Johansson oli isäntänsä käskemänä lähtenyt hakemaan kuusenhavuja metsästä kaupungin ulkopuolelta. Erään kuusen alta Adam oli löytänyt 12 kannun verran viinaa, jonka hän lastasi rekeensä ja toimitti Espoon tulliin.²⁴⁹ Luonnontilassa olevien seutujen lisäksi viinaa kätkeyttiin yksityistilaksi mielletyille alueille, kuten omiin tai toisten ihmisten pihapiireihin²⁵⁰. Kaupungissa yksityiset asuinrakennukset pihapiireineen olivat usein aitausten ympäröimiä, samoin rajattuja olivat kaupungin tuntumassa olevat kasvimaat,

---

²⁴⁷ KA AO 27.2.1777 §1.

²⁴⁸ KA AO 21.3.1774.

²⁴⁹ KA AO 26.3.1772 §3.

²⁵⁰ Esim. KA AO 17.2.1774 §3.

palstat ja asuinrakennukset.²⁵¹

Toisinaan myös yksityistilat muuttuivat julkiseksi, ja näin oli erityisesti porvariskotien tapauksessa. Kuten jo luvussa 4.2 todettiin, porvarianniskelu-oikeuksien yleisyys aiheutti toisinaan väärää hälytyksiä, kun myöhäisiä kapakassa istujia etsinyt patrulli saattoi astella tarkistamaan porvariskodista kantautunutta meteliä. Koska usealla porvarilla oli oikeus anniskeluun omassa kodissaan, olivat nämä kotikrouvit avoimempia tiloja, kuin pelkkään yksityisasumiseen tarkoitettut talot.²⁵²

Omanlaisensa kudelman julkisen ja yksityisen tilan tasoista muodostivat salakapakat, joissa käsitykset yksityisestä ja julkisesta limittyivät. Laiton viinanmyynti oli yhtäältä ainakin melko laajasti julkisessa tiedossa, mutta kuitenkin toiminta oli salattua tai vaiettua. Myös monen muun salaviinatoiminnan salattu julkisuus havainnollistuu hyvin niissä ylimalkaisesti käsitellyissä oikeusprosesseissa, joissa tekijä pääsee pälkähästä poikkeuksellisen kevyin perustein tai koko käsittely parhaimmillaan keskeytyy ilman erityistä syytä. Näin kävi esimerkiksi vuonna 1774, jolloin kaupunginviskaali Anders Sennelin ilmiantoi krouvari Sven Dahmin. Sennelinin mukaan Dahm oli polttanut viinaa muuripannullaan, vaikka kaikkien pannujen oli jo määrä olla sinetöityinä. Kuulustelussa Dahm vannoi valalla, ettei viinaa oltu hänen tietääkseen kyseisellä pannulla poltettu. Tapausta ei tutkittu enempää ja Dahm vapautui syytteistä.²⁵³

Julkinen salatoiminta kietoutuu myös yksilön asemaan yhteisössään. Sven Dahm oli aloittanut uransa kaupungin apteekkarina, mutta vuonna 1770 hän oli omasta halustaan anonut lupaa toimia ravintoloitsijana²⁵⁴. Mitä ilmeisimmin Dahm oli oikeuden päättäjille tuttu ja mieluisa mies, ellei peräti krouvikin ollut virkailijoiden mieleen. Salapoltto on varsin todennäköisesti ollut tiedossa jo ennen virkaintoisen viskaalin ilmiantoakin. Kaupungin julkiset salaisuudet loivat mahdollisuuksien tiloja laittoman toiminnan harjoittamiselle. Nämä mahdollisuudet kytkeytyvät suoraan valtasuhteisiin, kuten Sven Dahminkin tapaus osoittaa.

---

²⁵¹ Hornborg 1950, 70–71, 371–372; Aminoff & Pesonen 1981, 34.

²⁵² Savolainen 2017, 148–149.

²⁵³ KA AO 29.4.1774 §2. Ks. myös Parland-von Essen 2010, 80.

²⁵⁴ Granqvist 2016, 153.

5.3 Monimerkityksellinen kaupunkitila

5.3.1 Kaupungin kupeessa

Oli elokuinen aamupäivä vuonna 1773, kun tullimies Hinrich Lojander päivysti Espoon tullissa ja havaitsi jotain poikkeavaa Ullanlinnan suunnalla. Tuntematon mies ohjasti hevoskärryjään kohti kaupunkia ja pyrki ilmiselvästi kiertämään tulliportin. Lojander lähti miehen perään ja tavoitti tämän Suurkadun tuntumassa, tienristeyksessä leskirouva Dammertin talon kohdalla²⁵⁵. Kun Lojander ilmoitti miehelle, ettei hän ollut kulkenut tullin kautta, lähti mies juoksemaan karkuun. Hevosta kiinni pitänyt Lojander ei päässyt juoksemaan miehen perään, eikä lähtenyt tätä enää myöhemmin etsimään. Kärryistä löytyi kaksi viinalekkeriä, jotka Lojander takavarikoi.²⁵⁶

Espoon tullin lähialue oli hallinnollisessa mielessä osa kaupunkia, mutta myös sen rajaseutua. Aasukkaat kuuluivat Helsingin seurakuntaan, mutta kaupungin tulliaita rajasi kuitenkin alueen ulkopuolelleen²⁵⁷. Aivan tullirajan tuntumassa oli asutusta sekä niin paljon eri kokoisia viljelystilkkuja ja kasvimaita, ettei tulliaitaa ollut tarvinnut monessakaan kohtaa erikseen pystyttää²⁵⁸. Tullin tuntumassa liikkumista kaupunkiin ja sieltä pois valvottiin ympärivuorokautisesti tullituvassa, josta oli näköyhteys ympäröiviin alueisiin. Salakuljettajat pyrkivät toisinaan kuljettamaan lastinsa tullin lävitse, mutta tarkastuksia pyrittiin välttämään tavalla, josta myös Hinrich Lojander elokuussa 1773 raportoi. Turun, Kuninkaantien ja Espoon pitäjän suunnasta tuleva väylä oli pääasiallinen kulkureitti kaupunkiin lännestä saavuttaessa, sillä se kulki suoraan Espoon tullin lävitse ja jatkui Suurtienä kaupungin satamaan. Kesäisin kulkumahdollisuudet olivat rajatunmat, mutta talvisin kaupunkia lähestyttiin myös jäätyneen Kluuvinlahden ylitse.

---

²⁵⁵ Kadunnimeä ei alkuperäislähteessä mainita, mutta Juha-Matti Granqvistin mukaan kellarimestarin leski Dammert asui Suurkadun varrella. Granqvist 2016, 99; Suurkatu kulki suoraan Espoon tullin lävitse kohti satamaa. Samalla kohdalla sijaitsee nykyisin Aleksanterinkadun itäinen pää. Aminoff & Pesonen 1981, 35.

²⁵⁶ KA AO 26.8.1773 §3.

²⁵⁷ KA Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan rippikirja 1785–1794.

²⁵⁸ Aminoff & Pesonen 1981, 34; Hornborg 1950, 171–172.

Länneestä kohti Espoon tullia kulkevan suuren Turun maantien²⁵⁹ varrella oli niin kutsuttu Grönbergskan krouvi, jota jota emännöi leskirouva Greta Lund. Vilkaasti liikennöidyn ison tien kupeessa sijainneessa kapakassa riitti asiakkaita sotilaista käsityöläisiin. Maaliskuussa 1773 krouviin saapuivat ajuri Johan Korckmanin vaimo Greta Korckman ja palovahti Johan Bäckman, jotka olivat juuri käyneet Töölön jäällä ostamassa tuoretta kalaa talvinuotan vetäjiltä. Krouvissa Bäckman ja Korckman havaitsivat epäilyttävästi peiteltyjä ja viinalla täytettyjä astioita, ja Korckman lähti välittömästi kertomaan asiasta Espoon tullissa päivystävälle tullimiehelle. Tovin kuluttua Korckman palasi tullimies Maths Pajalinin kanssa. Mainittua viinaa oli kolmessa vajaassa astiassa rakennukseen piilotettuna: yksi oli kamarissa lukitun oven takana ja kaksi krouvituvassa, toinen pöydän alle piilotettuna ja toinen oli peitelty vaatteilla. Krouvissa istunut tykistön hanslankari Hinrich Lindström vetosi Pajaliniin, ettei hän ilmiantaisi tapausta ja samaten Lund kielsi itsepintaisesti osuutensa laittomuuksiin. Lund nimesi todistajakseen Kirkkonummella asuvan kapteeni von Burghausenin, joka oli ollut asiakkaana hänen krouvissaan, kun viinanassakat oli tuotu krouvitupaan. Von Burghausen todisti oikeudessa Lindströmin kanssa, että viina oli alun perin ilmestynyt krouvin liiteriin jonkun tuntemattoman, Kirkkonummelta kotoisin olevan talonpojan mukana, eikä leski Lundilla ollut asiaan mitään osuutta. Lindström oli löytänyt mainitut viinanassakat krouvin pihapiiristä ja kantanut ne sisätiloihin. Aksiisioikeus ei tuominut Lundia, mutta toimitti takavarikoidun viinan Viaporiin ja palkitsi viinan löytäjät.²⁶⁰

Salaviinatapauksessa on muutamia erikoisia piirteitä. Sinällään ei ole poikkeuksellista, ettei liiteristä löytynyttä viinaa oltu toimitettu esimerkiksi Espoon tulliin. Kuitenkin viinan tuominen krouvitupaan ja sen piilottaminen voitaisiin nähdä oikeuden kannalta tuomittavana asiana. Tässä valossa on suorastaan eriskummallista, että viinan löytäjät saivat vielä palkkion eikä ketään tuomittu. Selitys tuntemattomista viinankuljettajista saattoi toki hyvinkin olla paikkansapitävä. Toisaalta varhaismodernina aikana tuntemattomia liikkujia saatettiin herkästi pitää jollain tapaa epäluotettavina, kunnes toisin oli todistettu²⁶¹. ”Tuntemattomiin” rikollisiin vetoaminen oli suorastaan yleinen tapa selittää viinan ilmestymistä niin pihapiirin rakennuksiin kuin kärryihin ja rekiinkin.

---

²⁵⁹ Nyk. Mannerheimintie. Pesonen 1981, 120.

²⁶⁰ KA AO 7.4. §1, 5.5.1774 §3.

²⁶¹ Einonen, Frigren, Hemminki & Uotila 2016.

Greta Lundin viinajutun oikeuskäsittely vaikuttaa kaikin puolin suurpiirteiseltä ja jopa hieman epämiellyttävältä velvollisuudelta – kenties Lundia ei haluttu tuomita. Tapauksen erikoiset yksityiskohdat jäivät ainakin osin arvoitukseksi, mutta se antaa silti kattavan kuvan niistä ihmisistä, joita töölöläisessä krouvissa ja sen ympäristössä liikkui.

Krouvi oli tuttujen ja tuntemattomien kohtaamispaikka, jonne pistäydyttiin arkisten askareiden lomassa tai matkan varrella. Töölön krouvi oli varsin tyypillinen anniskelupaikka, sillä se toimi kotitalouden yhteydessä²⁶². Julkisen krouvituvan lisäksi rakennuksessa oli lukittava kamari, joka oli leski Lundin yksityistilaa. Lisäksi rakennuksen pihapiiriin kuului ainakin ulkorakennus ja liiteri, johon – Hinrich Lindströmin mukaan – tuntemattomien kulkijoiden oli helppo piilottaa viinanassakoita kenenkään huomaamatta²⁶³. Suurella maantiellä riitti kulkijoita, sillä sitä pitkin matkattiin Helsinkiin tai sieltä pois, joko Espooseen, Kirkkonummelle tai kauemmaksi aina Turkuun saakka. Toisinaan kaupungista pistäydyttiin ainoastaan Töölön tietämille, kuten Korckman ja Bäckman tekivät. Sijaintinsa puolesta rouva Lundin krouvissa on todennäköisesti vierailut keskimääräistä krouvia enemmän matkalaisia ja tuntemattomia henkilöitä.

Samaisen suuren maantien varrella sijaitsi lukuisia muitakin lukitsemattomia ja asumattomia rakennuksia, joihin kaupunkiin kuljetettavia viinalasteja kätkettiin. Esimerkiksi vuonna 1776 valvoja (*uppsyningsman*) Eric Högman löysi viinakätkön eräästä lukitsemattomasta aitasta, joka sijaitsi neljännespeninkulman päässä kaupungista ja noin kivenheiton verran leski Britha Wessmanin puutarhasta. Viinan omistaja ei tässäkään tapauksessa selvinnyt, eikä oikeudessa tuotu esille myöskään sitä, kuinka Högman oli päässyt kätkön jäljille.²⁶⁴ Kaupunkitilan valvonta ulottui kuitenkin jossain määrin kaupungin rajojen ulkopuolelle ja on mahdollista, että lakia ja järjestystä valvoneet tai palkkiota tavoitelleet henkilöt ovat tienneet, mistä viinaa kannattaa etsiä.

---

²⁶² Savolainen 2017, 138–239.

²⁶³ KA AO 5.5.1774 §3: ”För öfrigt kunde Lindström icke såga mindre bevisa at brännevinet med änckan Lunds vilja och vetskap blifvit ned satt uti omtalte öppna och vid stora lands vägen beläg rum, där någon resande henne ovetande kunnat det inlägga...”.

²⁶⁴ KA AO 14.3. §1, 4.4.1776 §2.

Mikäli maantietä jatkettiin Töölöstä yhä kauemmaksi, tulivat ennen Espoon rajaa vastaan Helsingin pitäjään kuuluvat Pikku-Huopalahden ja Talin kylät²⁶⁵. Tätä tietä kulki monen salakuljettajan reitti kohti Helsinkiä. Matkan eri vaiheet havainnollistuvat hyvin Matths Forsströmin salakuljetustapauksessa, jota aksiisioikeus käsitteli vuonna 1773. Vartiosotilas Forsström oli kuullut mahdollisuudesta hankkia viinaa maantieltä Talin ja Pikku-Huopalahden kylien väliltä, jonne hän lähti Espoon Bembölen kestikievarista hevoskyydillä. Oikea paikka löytyi, ja Forsström osti tuntemattomalta mieheltä viinaa yhdeksän kuparitaalarin hintaan per kannu. Yhteensä Forsström osti täyden viidentoista tuopin lekkerin sekä lisäksi vielä viiden tuopin vetoisen viinapullon, jotka hän lastasi Pikku-Huopalahdessa eräältä talonpojalta lainaamiinsa hevoskärryihin, kätki säkkiin ja peitteli kuusenhavuilla. Forsström lähestyi kaupunkialuetta kiertämällä Ullanlinnan kautta, tarkoituksenaan saada viina säilöön turvalliseen paikkaan lähimaille. Forsström meni Ullanlinnassa asuvan suutari Hinrich Löffströmin pihaan ja pyysi tältä lupaa jättää tavaroitaan lukittuun saunarakennukseen, kertomatta kuitenkaan, että lastina oli viinaa. Sotilas Forsströmin salatoiminta paljastui lopulta ilmiannon vuoksi ja hänet tuomittiin vesileipävankeuteen. Porvari Löffströmiä ei syytetty. Forsströmin ostamasta 20 tuopin kokonaismäärästä oli takavarikkoon mennessä kadonnut neljännes, joten hän oli ilmeisesti käynyt varastollaan hakemassa osan viinasta myyntiin tai omaan käyttöön.²⁶⁶

Forsströmin oikeudelle kertoma kuvaus antaa olettaa, että hän toimi itsenäisesti ja oli tekemisissä itselleen vieraiden henkilöiden kanssa: Forsström kuuli myytävästä viinasta sattumalta ja osti sen tuntemattomalta mieheltä. Ainoastaan porvari Löffström mainitaan nimeltä ja hänetkin vain siksi, että viinakätkö löytyi juuri Löffströmin saunasta. Tietoon täysin tuntemattomista toimijoista täytyy silti suhtautua varauksella. On täysin mahdollista, ettei Forsström halunnut paljastaa viinaringin kaikkia osapuolia, vaikka olisi jollain tapaa nämä tuntenut. Porvari Löffström ja sotilas Forsström tosin ovat todennäköisimmin olleet tuttavina jo entuudestaan. Tuskinpa Löffström olisi avannut oveaan ventovieraalle sotilaalle, joka pyytäisi jättää epämääräisiä tavaroitaan säilytykseen aikana, jona viinaa salakuljetettiin ja etsittiin ympäri kaupunkia ja sen lähiseutuja.

---

²⁶⁵ Karttaliite 1: Talin kylä sijoittuu kartan vasempaan yläkulmaan.

²⁶⁶ KA AO 16.6., 30.6. §1, 17.7.1773. §1.

Sotilas Matths Forsströmin toimintaympäristö ulottui Viaporista aina Espooseen saakka. Oikeuspöytäkirjasta ei selviä, oliko Forsström kotoisin Espoosta vai oliko hän Bembölen kestikievarissa muista syistä, esimerkiksi läpikulkumatalla. On silti ilmeistä, että hänen sosiaaliset verkostonsa ulottuivat laajalle alueelle. Myös Greta Lundin krouvin asiakaskunta oli vaihtuvaa ja suurelta alueelta, sillä krouvi sijaitsi ison maantien varrella. Salaviinatapausten perusteella Töölön seutu näyttäytyy tilana, joka on tarjonnut mahdollisuuden kätkeä ja kuljettaa viinaa kaupungin tuntumaan. Kylämuotoinen Töölö oli yhtäältä pysyvän asutuksen sija, jota kuitenkin määrittivät läpikulku ja liikkuvuus. Alue oli kiinteässä suhteessa lähiympäristöön eli sitä ympäröivään maaseutuun sekä kaupunkiin ja Viaporiin. Tämä osoittaa, ettei myöskään kaupungissa asuvien toiminta ole täysin rajoittunut tulliaitojen mukaan, vaikka liikkumista kontrolloitiinkin.

5.3.2 Kaupungin ytimessä

Helsingin rajamailta kuljettiin kaupunkiin salaa helppoiten illan hämärässä tai yön pimeydessä. Varsinkin talvella meren jäädyttyä tulliportit oli mahdollista yrittää kiertää mahdollisimman kaukaa, minkä vuoksi talviyöt tarjosivat parhaan mahdollisuuden salakuljettaa viinaa kaupunkiin. Erään tällaisen tapauksen raportoi tullimies Maths Keimelin joulukuussa 1775. Illalla seitsemän ja kahdeksan välillä Keimelin oli ollut Espoon tullissa, kun hän havaitsi kolmen henkilön liikkuvan Kluuvinlahden jäällä. Joukko kulki Töölöstä päin kohti kaupunkia kantaen jotain mukanaan. Kolmikko nousi rantakalliolta kaupunkiin Kluuvikadulle²⁶⁷ ja jätti kantamuksensa kadun tietämällä olevan vinoaidan kupeeseen. Keimelin lähti tutkimaan paikan ja löysi pienen viinalekkerin, jossa oli kaksi kannua viinaa.²⁶⁸

Näiden tuntemattomiksi jääneiden salakuljettajien reitti kulki kaupunkiin saakka, joskin viinalastinsa he jättivät turvallisesti rajamaaston tuntumaan. Vaikka kaupunki oli pieni ja tiiviisti rakennettu, sen alueella ja rajamailla oli paljon sellaisia luonnonpaikkoja,

---

²⁶⁷ Kluuvikatuja oli kaksi: isompi ja itäisempi Kluuvikatu (*Glogatan*) kulki nykyisen Fabianinkadun paikkeilla, ja pienempi, läntisempi Kluuvin rantakatu (*Glostrandgatan*) samassa suunnassa, mutta rannan tuntumassa ja sen suuntaisesti, suunnilleen nykyisen Kluuvikadun kohdalla. Lisäksi alueen poikkikaduilla oli vastaavia nimiä, esimerkiksi Alinen Kluuvikatu (*Nedre Glogatan*). Olettaen tapauksessa viitataan Kluuvin rantakatuun, vaikka paikka on tuomiokirjassa ilmaistu muodossa yksinkertaisesti ”*glo gatan*”. Aminoff & Pesonen 1981, 35.

²⁶⁸ KA AO 14.12.1775 §4.

jonne viinaa oli mahdollista kätkeä. 1700-luvulla Helsingin maasto oli muodoiltaan erilaista kuin nykypäivänä: erityisesti jyrkkiä mäkiä ja kallioisia seutuja oli kaupungissa runsaasti. Tämän vuoksi rakentaminen ei ollut kaikkialla kaupunkialueella edes mahdollista, ja kaupungin kasvaessa maaston asettamat rajoitteet osoittautuivat erityisen haasteellisiksi.²⁶⁹ Toki lekkerit ja pullot löysivät tiensä myös kaupungin rakennuksiin, mutta olettaen kotitalosta kauempana olevat kätköpaikat olivat lopulta turvallisempia. Mikäli viinapiilo nimittäin löytyi, ainakaan sen kätkijää ei välttämättä saatu kiinni.

1700-luvun lopun öistä kaupunkia valaisivat ainoastaan pitkät kesäyöt tai kuutamot sekä toisinaan kadulla liikkujien lyhdyt tai kenties satunnaisesti ikkunaluukkujen raoista kajastavat valonsäteet. Varsinaista julkista katuvalaistusta Helsinkiin ryhdyttiin organisoimaan vasta vuonna 1818²⁷⁰. Suuremmissa kaupungeissa katuvaloja oli ollut käytössä jo pitkään, Tukholmassakin jo 1740-luvulta lähtien. Valot eivät kuitenkaan olleet siinä määrin välttämättömiä kuin erityisesti eteläisemmässä Euroopassa, jossa yöt ovat ympärivuotisesti pimeämpiä. Pohjoisessa öisissä kaupungeissa liikkumiseen oli totuttu.²⁷¹ Helsingin kokoisessa, hieman vähäpätöisessä kaupungissa valaistuksen organisointia tuskin pidettiin merkityksellisenä, varsinkin, kun asukkaat suhtautuivat yhteisten asioiden hoitoon toisinaan välinpitämättömästi. Asia havainnollistuu hyvin laiminlyönneissä, joita ilmeni jo yleisen katutilan hoidon suhteen. Ajatus katutilan valaisemisesta oltaisi todennäköisesti otettu vastaan ylimääräisenä rasitteena, kun ilmankin pärjättiin.

Kun katuvalot lopulta ilmestyivät kaupungin kaduille ja muodostuivat pysyväksi osaksi pimeän vuorokauden ajan kaupunkia, öinen kaupunki muuttui uudenlaiseksi tilaksi. Varhaismodernin ajan pilkkopimeä ja valaisematon kaupunkitila hahmottuu omanlaisenaan arkisen toiminnan ja valvonnan alueena. Yöaikaan katujen turvallisuudesta vastasivat esimerkiksi patrullit, jotka kiersivät kaupunkia lyhtyineen pitääkseen järjestystä yllä. Tarve tilan valvonnalle kertoo siitä, että pimeää kaupunkitilaa pidettiin jokseenkin turvattomana. Ainakin lakia rikkovien näkökulmasta pimeä kaupunki tosin on avartunut mahdollisuuksien tilana. Kaikki öisessä

---

²⁶⁹ Hornborg 1950, 591–592.

²⁷⁰ Wiherheimo & Rein 1950, 304–306.

²⁷¹ Savolainen 2017, 270–271.

kaupungissa liikkuneet eivät toki olleet rikkomassa lakia tai valvomassa sitä.²⁷² Esimerkiksi helmikuussa vuonna 1778 kirvesmies Johan Winter kanto viinaa kaupungin kadulla keskellä yötä muuan talonpoika apunaan. Selvisi kuitenkin, että Winter oli hankkinut viinan laillisesti kruununpolttimosta aiemmin päivällä, eikä tapaukseen liittynyt rikosta.²⁷³ Yöllä tapahtunut toiminta riitti herättämään epäilyksiä kaupunkitilan valvojissa, eikä sikäli ole mikään ihme, että myös Johan Winterin toimintaan puututtiin.

Eräänä huhtikuuisena yönä vuonna 1774 mylläri Philip Hångelin ja tykistön hanslankari Johan Sponberg olivat oikeudessa todistamassa, kuinka he olivat eräänä talviyönä nähneet kaupungissa salakuljetettavan viinaa. Todistajien läsnäolo ilmentää sitä, että myös öisessä kaupunkitilassa tehtiin yhä arkisia askareita: Hångelin oli ollut Hämeenkadun myllyllä²⁷⁴, kun hän oli kuullut puhetta läheisen kallion takaa. Sotilas Sponberg oli tullut Hångelinin luokse ja pyytänyt tätä mukaansa kallion taakse. Siellä piileskeli viinanassakan kanssa muuan sotilas, joka myöhemmin paljastui tykistön hanslankari Johan Argillanderiksi. Sponberg, jolla ei ollut asetta mukanaan, pyysi Hångelinia auttamaan viinan takavarikoimisessa. Hångelin palasi kuitenkin myllyyn ja näki myöhemmin, kuinka Argillander nyt kuljetti viinanassakkaa vaimonsa Johanna Argillanderin ja ajurioltermanni Anders Selinin kanssa.²⁷⁵

Samana yönä Anders Selin ja Johan Argillander siirsivät viinanassakan Selinin ajurinaitauksesta läheisen kruunun tallin taakse²⁷⁶. Viina oli jo aiemmin hankittu kaupungin ulkopuolelta, mutta kiinni ei oltu jääty. Niin ikään Anders Selin oli ollut epäiltynä laittomasta viinanmyynnistä jo saman vuoden huhtikuussa, joskaan tuolloin häntä ei oltu tuomittu²⁷⁷. Tällä kertaa Selinin ja Argillanderin onni kääntyi, sillä tullimiehistä ja yhdestä pursimiehestä koostunut patrulli sattui näkemään kaksikon epäilyttävän toiminnan. Selin jäi kiinni heti, mutta Argillander ehti paeta läheiselle kalliolle, josta tullimiehet löysivät tämän lumesta makaamassa ladattu pyssy

---

²⁷² Savolainen 2017, 268–270.

²⁷³ KA AO 26.2.1778 §1.

²⁷⁴ Kyseinen mylly, ”*Tackolinska kvarnen*”, sijaitsi kallioisella mäenrinteellä, jonne noustiin Hämeenkadulta. Hornborg 1950, 242; Rosenlund-Eriksson 2010, 567.

²⁷⁵ KA AO 14.4.1774 §2.

²⁷⁶ *Stallbacken* tai *Tallimäki* oli nimensä mukaisesti mäki, jossa oli kenttätykistöpataljoonan hevostalli. Nykyisin samalla paikalla sijaitsee Tuomiokirkko. Aminoff & Pesonen 1981, 35; Hornborg 257, 591–592.

²⁷⁷ KA AO 17.2.1774 §2.

mukanaan. Oikeudessa molemmat miehet tuomittiin sakkoihin, joskin vähävarainen Argillander joutui suorittamaan tuomionsa pakkotyönä Viaporissa.²⁷⁸

Noin viikko sen jälkeen, kun Anders Selin ja Johan Argillander oli tuomittu salaviinarikoksesta, Selin takavarikoi kannullisen viinaa leski Mertha Håkansdotterilta kaupungin kadulla. Sörnäisissä kapakkaa pitävä Mertha väitti saaneensa viinan Anders Selinin siskolta Johanna Argillanderilta, mutta oikeus ei ryhtynyt tutkimaan mahdollista salaviinarinkä syvällisemmin. Rutiköyhä Mertha tuomittiin vesileipävankeuteen.²⁷⁹ Noin kahden taalarin ilmiantopalkkio kattoi Selinin aiemmin saamasta sadan taalarin sakkosummasta niin pienen murto-osan, ettei rahaa voida pitää syynä Selinin takavarikolle. Muiden kuin lakia valvoneiden viranomaisten ilmiannot ja takavarikot olivat harvinaisia, joten niiden taustalla on aina taatusti ollut jotain poikkeavaa. Ilman erityistä syytä ilmiantoa olisi varmasti pidetty kunnianttomana tekona.

Mielenkiintoista on myös se, että vielä saman huhtikuun aikana kaupunginpalvelijat Hinrich Malmström ja Carl Friedrich Öberg syyttivät Johanin vaimoa Johanna Argillanderia viinanmyynnistä. Kaupunginpalvelijat olivat saapuneet Johanna Argillanderin taloon ja etsineet jälkiä viinasta, jota he epäilivät olevan laittomasti myynnissä. Lopulta pieni määrä etsittyä viinaa löytyi naapurista, Anders Selinin talouden erästä kammarista, jossa kättilö Maria Kock asui lastensa kanssa. Oikeus totesi kuitenkin Johannan syyttömäksi riittämättömien todisteiden vuoksi: vaikka viinaa oli löytynyt Kockin kamarista, ei voitu osoittaa, että se olisi hankittu laittomasti tai että sitä oltaisi myyty – huolimatta siitä, että pihapiirin kaksi miestä oli vastikään tuomittu viinan salakuljetuksesta.²⁸⁰

Aksiisioikeuden pöytäkirjat avartavat näköalan Anders Selinin, Johan Argillanderin sekä näiden perheenjäsenten ja samassa taloudessa elävien ihmisten arkiseen elämään, vaikka jättävätkin monta kysymystä avoimeksi. Oikeudenkäyntien perusteella käy ilmi ensinnäkin se, että mainitut toimijat ovat asuneet kaupunkialueella Tallimäen kupeessa samassa pihapiirissä. Kuitenkaan esimerkiksi enää vuoden 1784

---

²⁷⁸ KA AO 7.4.1774 §2.

²⁷⁹ KA AO 14.4. §3, 5.5. §1, 5.12.1774.

²⁸⁰ KA AO 14.4. §2, 16.12.1774 §3.

rippikirjoista ei löydy Anders Seliniä saati Johan Argillanderia, joka sotilaana oli muutoinkin todennäköisemmin kirjattuna osaksi sotilasseurakuntaa²⁸¹. Toisekseen tapausten perusteella vaikuttaisi siltä, että Selinit ja Argillanderit ovat toimineet salaviinaringissä, joka on tyypilliseen tapaan ulottunut myös kaupungin rajojen ulkopuolelle. Viina hankittiin tietävästi maaseudun puolelta, koska sen valmistaminen salaa keskellä kaupunkia olisi ollut vaikeaa. Mikäli leski Mertha Håkansdotterin sana pitää paikkansa, tätä maaseudulta hankittua viinaa myytiin ja välitettiin yhä eteenpäin. Tiiviisti asutussa kaupungissa toiminta oli otaksuttavasti ainakin saman pihapiirin ihmisten tiedossa, ja on todennäköistä, että salatoimintaa harjoitettiin tai ainakin salattiin yhdessä niiden henkilöiden kanssa, joiden kesken kotitalouden tila jaettiin. Se, että kaupungissa harjoitettiin salatoimintaa, oli yleisesti tiedossa. Philip Hångelinin haluttomuus puuttua sotilaiden salaviinatoimintaan viittaa lisäksi siihen, että kaupunkilaiset mieluummin pitivät laittoman viinan markkinat salassa kuin vahtivat kuninkaan antamia määräyksiä. Asema yhteisössä oli tärkeämpi.

Rikollisen toiminnan kontrollointi kaupunkialueella oli pitkälti kaupunkitilaa valvovien viranomaisten ja ilmiantajien varassa. Ilmiannot tosin olivat harvinaisia, eikä niitä tehty ilman erityistä syytä. Toisinaan lainkäyttöä sovellettiin ja tietyt salaviinaringit saivat jatkaa toimintaansa tai pääsivät pälkähästä huomattavan vähäisillä rangaistuksilla. Olettaen näissä tapauksissa salaviinasta tai lakia rikkoneiden ystävyydestä ovat hyötäneet myös ne, jotka oikeutta ovat jakaneet. Anders Selinin ja Johan Argillanderin tapauksessa valta ja vallankäyttö ilmenevät niin ikään mielenkiintoisin tavoin. Kaksikon toiminta oli jossain määrin tiedossa, mutta siitä tuli varsinaisesti julkista vasta takavarikko yrittäneen sotilaan ja patrullin osuttua paikalle. Kuitenkaan ilmi tulleita salaviinaepäilyksiä ei aksiisioikeudessa käsitelty erityisen perinpohjaisesti. Näin ollen vaikuttaa pikemminkin siltä, että tapauksiin ei viitsitty puuttua enempää kuin oli välttämätöntä.

---

²⁸¹ KA Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan rippikirja 1785-1794. Helsingin rippikirjoja ei ole säilynyt 1770-luvulta. Ks. myös Granqvist 2016, 221–222.

5.3.3 Salaviinarikollisten Viapori

Kuudelle kallioiselle saarelle sijoitetun Viaporin elämä keskittyi linnoitustöihin, jotka vuosisadan loppupuolella olivat yhä kesken. Linnoitus oli vuoteen 1772 mennessä saatu kuitenkin puolustusvalmiuteen, ja 1770–1780-lukujen rakennustyöt painottuivat pääasiassa Iso Mustasaaren ja Pikku Mustasaaren bastionilinnoitusten rakentamiseen.²⁸² Koska Viaporissa myös asuttiin, oli saarilla linnoitusrakennelmien lisäksi muutakin rakennuskantaa. Yhtäältä alue saattoi vaikuttaa hyvinkin urbaanilta ja edistykselliseltä, sillä ylin eliitti nautti Viaporin kauniista puutarhoista, biljardisaleista ja tanssiaisista. Mainittava on myös Viaporin teknisesti edistykselliset innovaatiot ja kulttuuriset vaikutteet, joiden vuoksi Viapori on usein muistettu tietynlaisena kulttuurin ja sivistyksen kehtona. Suurin osa alueen asukkaista teki kuitenkin raskasta työtä surkeissa oloissa, taudinsiementen kihistessä lahoavissa sotilasparakeissa ja vankiloissa.²⁸³

Heikoissa oloissa elävä miehistö kattoi reilusti yli puolet Viaporin väestöstä²⁸⁴. Raskaan työn vastapainoksi sotilaat viettivät vapaa-aikaansa riehakkaasti ja kuluttivat suuria määriä viinaa. Armeijan viina-annosten sekä krouvien tarjonnan lisäksi Viaporiin kulkeutui laitonta viinaa kaupungista ja maaseudulta saakka. Salakuljetus mahdollistui, koska sotilaiden, kaupunkilaisten ja talonpoikien liikkuminen Viaporin, kaupungin ja maaseudun välillä oli melko vapaata ja yleistä²⁸⁵. Elämä Viaporissa ei tokikaan ollut valvonnasta vapaata. Susisaaren pursisatamassa oli tullitupa tuontia ja vientiä valvovine tullimiehineen, jotka tosin työskentelivät Helsingin meritullikamarin alaisuudessa. Lisäksi Viaporin sotilaat toimivat vartiointitehtävissä eritoten alueen vankien vuoksi. Valvonta ei kuitenkaan ollut kaupungin tasolla. Esimerkiksi 1780-luvun lopulla monet talonpojat myivät tuotteitaan ennemmin Viaporiin kuin kaupunkiin välttyäkseen korkeilta tullimaksuilta. Tämä puolestaan johti siihen, että kaupunkilaiset tekivät ostoksensa Viaporissa.²⁸⁶

---

²⁸² Eerikäinen 1997, 4–5; Linnanmäki 1997a, 112–113; Linnanmäki 1997b, 199; Granqvist 2016, 39.

²⁸³ Granqvist, Gustafsson, Hatakka & Huhtamies 2011, 4, 9; Vankien asumisolosuhteiden osalta ks. esim. Hatakka 2011, 89.

²⁸⁴ Taskinen 2014, 70.

²⁸⁵ Granqvist 2016, 47.

²⁸⁶ Heikkinen 1994, 112; Hatakka 2011, 84, 86, 89–90.

Viaporin ja kaupungin välisten rajojen häilyvyys kertoo siitä, että linnoitussaarten arkinen elämänmeno oli läheisessä vuorovaikutuksessa Helsingin kanssa. Epävirallisesta kaksoiskaupungin luonteesta kertoo sekin, ettei varsinaista tulliaitaa ollut ja kulunvalvonta oli käytännössä vähäistä verraten esimerkiksi kaupungin virallisiin tulliportteihin. Viaporin suunnasta myös tulliporttien kiertäminen oli helpompaa. Maaseudulle pääsi parhaiten vesi- tai jääreittejä hyödyntäen, koska tällöin ei tarvinnut kulkea kaupungin ja tullien halki.

Linnoitussaarten asumattomat rakennukset kuten varastot ja entiset asuintalot toimivat viinan kätköpaikkoina. Erään kerran laittomasti poltettua viinaa löytyi jopa sairaalasta²⁸⁷. Vuoden 1774 toukokuussa tullimies Carl Gustav Korckman löysi yhdeksän kannun verran viinaa Susisaaren pohjoisosassa sijaitsevan pursisataman kupeesta²⁸⁸. Tarkalleen ottaen viina oli kätkeyty läheiselle varastoalueelle (*material gård*), jossa työskenteli sotilaita ja vankeja. Susisaaren pursisatama oli yksi niistä kolmesta satamasta, joiden kautta Viaporiin tuli virallisesti kulkea, joskaan määräystä virallisista kulkupaikoista ei ilmeisesti noudatettu tai valvottu erityisen tiukasti.²⁸⁹ Tästä kertoo sekin, että sotilaaksi tunnistettu salakuljettaja oli kantanut lekkerin varastoon keskellä kirkasta päivää jäämättä kuitenkaan kiinni. Varastoalueen aitaaminen viittaa tosin siihen, ettei kaikkialla linnoitusalueella ollut määrä liikkua vapaasti. Tällä kertaa alueen portti oli jäänyt auki, vahingossa tai tarkoituksella, ja salakuljettaja oli päässyt kätkemään lekkerinsä erääseen rakennukseen olkilyhteiden sekaan.²⁹⁰

Sotilaat olivat tämän tästä epäiltyinä salaviinarikoksista. Edellisen esimerkin ja monien muiden ilmi tulleiden tapausten perusteella sotilaat syyllistyivät erityisesti viinan salakuljettamiseen sekä kätkemiseen Viaporin alueelle. Mielenkiintoista on myös se, että sotilaiden salaviinatoiminta paljastui usein toisen sotilaan tekemän ilmiannon vuoksi. Matalan toimeentulonsa vuoksi sotilaat ovat kenties tavoitelleet ilmiantopalkkioita²⁹¹. Todennäköisemmin syyt ilmiantoihin ovat kuitenkin pelkkää

---

²⁸⁷ KA AO 14.12.1775 §3, 1.2. §2, 15.2.1776.

²⁸⁸ Rosén 1997, 64.

²⁸⁹ Granqvist 2016, 47.

²⁹⁰ KA AO 16.5. §4, 2.6.1774 §1.

²⁹¹ Sotilaiden huonosta palkkauksesta kertoo esimerkiksi se, että vapaaehtoinen värvättyminen nähtiin vasta viimeisenä vaihtoehtona. Vaikutusta toki oli myös Viaporin osalta ainakin raskailla työvelvoitteilla, joita surkea palkka ei niin ikään vastannut. Hatakka 2011, 35.

rahantavoittelua moniulotteisempia. Sotilaat saattoivat syyttää ja ilmiantaa toisiaan herkemmin oletettavasti ainakin silloin, kun kuuluttiin eri joukko-osastoon eikä keskinäistä sidettä ollut syntynyt²⁹². Sotilaat muodostivat kirjavan joukon sen sosiaalisen asemansa perusteella, mikä heillä oli ollut ennen palvelukseen astumista. Sotilaiden kesken syntyi jatkuvasti kahnausta: eri joukko-osastojen välillä oli selvää kateutta, ja esimerkiksi jo Viaporin ahtaat ja puutteelliset asumisolot olivat omiaan aiheuttamaan tappeluihin yllyttäviä riitatilanteita ja kaunoja.²⁹³

Aikaisemmin on todettu, että salaviinatoiminnan pysyminen salaisena edellytti erityisesti luottamuksellisia verkostoja ja solidaarisuutta. Tätä toki esiintyi myös sotilaiden kesken päätellen jo siitä, ettei montakaan puolittain paljastunutta salaviinajuttua saatu selvitettyä läheskään perin pohjin²⁹⁴. Edes Susisaaren varastoalueelle nassakkaa kantaneen sotilaan henkilöllisyys ei selvinnyt, vaikka tapausta oli todistamassa useampi silminnäkijä. Voidaan olettaa, että oikeudessa tapauksen kulusta kertoneet sotilaat eivät välttämättä tuoneet ilmi koko totuutta. Tuhansien sotilaiden ja muiden työtätekevien linnoituksessa oli periaatteessa mahdollista, ettei kukaan todella tuntenut salakuljettajaa. Oletettavasti salakuljettaja oli kuitenkin jollain tapaa suunnitellut viinarikoksensa ja toiminut yhteistyössä jonkun varastoalueella työskennelleen kanssa. Myös vangeilla on saattanut olla osuutta asiaan, varsinkin, kun moni oli suorittamassa tuomiotaan nimenomaan salaviinarikollisuuden vuoksi.

Eräs ilmianto kuultiin marraskuussa vuonna 1775, kun sotilas Johan Friedrich Borgen ilmiantoi samassa komppaniassa toimivan virkaveljensä salakuljetuksesta. Borgen oli itse saman vuoden keväällä jäänyt kiinni viinan salakuljetuksesta ja kärsinyt sen vuoksi vankeusrangaistuksen vedellä ja leivällä. Borgenia tosin ei ilmiannettu, vaan hänet ottivat kiinni itse teossa eräs vääpeli ja tullimies²⁹⁵. Borgenin ilmiantama sotilas Eric Lind oli salakuljettanut useita viinanassakoita Espoosta Viaporiin ja säilyttänyt niitä Vallisaaressa²⁹⁶ tyhjillään olevassa rakennuksessa leski Stina Kormanin tontilla. Lind

---

²⁹² Esim. KA AO 4.11 §1, 25.11. §2, 2.12.1773 §2; 29.10 §1, 12.11. §1, 10.12.1778.

²⁹³ Andersson 1997, 157–158; Hatakka 2011, 37–38; Taskinen 2014, 28–29.

²⁹⁴ Ks myös. Vilkuna 2015, 455.

²⁹⁵ KA AO 27.4. §2, 31.5.1775.

²⁹⁶ Asiakirjassa käytetty nimi *Båkholm* oli yksi monista Vallisaaren nimistä. Saari liitettiin 1700-luvulla osaksi linnoitusta. Pesonen 1981, 231. Karttaliitteessä 1. saari on kuvattuna oikeassa alakulmassa.

ja Korman tuomittiin sakkoihin, ja Borgen sai ilmiannostaan palkkion.²⁹⁷

Kyseinen salaviinatapaus avartaa myös näköalan sotilas- ja siviiliväestön keskinäiseen vuorovaikutukseen. Oikeudessa Stina Korman tunnusti tietäneensä, että sotilas Lind oli tallettanut viinaa vanhaan asuinrakennukseen. Lind oli vieläpä antanut osan viinasta Kormanille, kenties palkkiona säilytyksestä. Korman ja hänen poikansa Eric Johan kuitenkin vakuuttivat, ettei heillä ollut tämän enempää osuutta asiaan.²⁹⁸ Tosin vaikka tietoa Lindin toiminnasta olisi tarkemmin ollutkin, sitä he tuskin olisivat oikeudelle kertoneet.

Siviiliväestön suhde sotilaisiin oli ristiriitainen. Yhtäältä linnoitustyöt loivat alueelle elinkeinomahdollisuuksia ja varsinkin anniskelutoimi kukoisti sotilaiden ansiosta²⁹⁹. Samaten salaviinabisneksiä hoidettiin usein yhteistyössä, kuten jo sotilas Lindin ja leski Kormanin toiminta osoittaa. Sotilaat kuitenkin aiheuttivat paikallisväestölle myös harmia. Toisinaan jotkut sotilaat haittasivat laillisten elinkeinonharjoittajien toimintaa: käsityöläismestarien ja sotilaiden välille syttyi kiistoja, sillä osa sotilaista harjoitti pestinsä ohessa laittomia käsitöitä. Lisäksi suurina joukkoina rellestävät sotilaat aiheuttivat häiriötä kaupungissa, jossa myös Viaporiin majoitetut joukot viettivät vapaa-aikaansa.³⁰⁰ Viaporissa eläneen yhteisön kuva näyttäytyy jossain määrin epäyhtenäisenä, ja säröjä vaikuttaa olleen varsinkin sotilaiden keskinäisessä kanssakäymisessä. Viaporissa elettiin montaa keskenään hyvin erilaista arkea: erityisesti toisistaan poikkesivat upseerien ja linnoitustöissä uurastavien sotilaiden tai vankien kokemukset.

---

²⁹⁷ KA AO 23.11. §2, 14.12.1775 §1, 1.2. §1, 15.2. §2, 22.2.1776 §2.

²⁹⁸ KA AO 14.12.1775 §1: "...bemälte Lind, engång i sidstl april månad, hos henne å Båkholmen vid Sveaborg insatt något brännevin uti förstufvun, till ett gammalt boningsrum, där samme brännevin, hvaraf Lind gifvit henne tve kvarter [--] till hvem den fördes, eller des kanne tal, viste hon icke, ej heller hade hennes son, Eric Johan Korman, eller någon annan, thverom haft ringaste kundskap."

²⁹⁹ Viaporin taloudellisesta hyödyistä alueen asukkaille ks. esim. Granqvist, Gustafsson, Hatakka & Huhtamies 2011, 8–9.

³⁰⁰ Granqvist 2016, 47, 148–149.

6 Julkisten salaisuuksien kaupunki

Kustaa III:n kieltolain ajan Helsinki oli kasvava kauppakaupunki, jonka erityispiirteenä oli sotilaslinnoitus Viaporin rakentaminen. Viinaa kuluttavien sotilaiden ja virvoittavia juomia myyvien kauppiaiden kaupungissa kuninkaan asettama kiello viinanpoltoa ja -myyntiä vastaan ilmeni kukoistavana salaviinarikollisuutena. Lainsäädännöstä huolimatta rikoksen tunnusmerkkien täytyminen ei ollut yksinkertaista kulttuurissa, jossa alkoholi kuului arkiseen elämään. Esimerkiksi julkijuopumuksesta tuli tuomittava rikos vasta silloin, kun yleistä rauhaa rikottiin poikkeuksellisen räikeästi. Toisin sanoen ongelman ydin ei ollut juominen sinällään, vaan ylettömän juomisen aiheuttama häiriö. Vastaava ajatusmalli siirtyi myös kieltolainsäädännön käsittämiseen. Salaviinarikollisuuden määrittely ja rikollisten tuomitseminen kertovat lainsäädännön ja arkisen todellisuuden ristiriidasta.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla pyrittiin osaltaan ymmärtämään salaviinarikollisuuden syitä. Päämääränä oli selvittää, millaisia alkoholikulttuureita Helsingissä vallitsi tutkimusajanjaksolla. Erilaiset alkoholikulttuurit havainnollistuvat erityisesti sosiaaliryhmien välisinä eroina. Alkoholia käytettiin kaikissa säätyryhmissä, joskin eri tavoin tai ainakin eri tiloissa. Helsingin kaupungissa ominaispiirteitä olivat sotilaiden näkyvä viinankäyttö ja porvariskodeissa anniskelu. Lähialueilla järjestettiin myös upseeripitoja, jotka olivat rahvaan ulottumattomissa. Alimmille säätyryhmille viina oli usein myös toimeentulon ehto, ja lisäksi sitä käytettiin paljon itse niin arkisena virvokkeena, lääkkeenä kuin juhlujuomanakin.

Toisena tutkimusongelmana oli selvittää, miten ja miksi vuosien 1772–1787 kieltolakia rikottiin. Koko tutkimusjaksolla alkoholilakeja rikkovia oikeusprosesseja käsiteltiin kämnerinoikeudessa ja aksiisioikeudessa 164 kappaletta. Salaviinarikollisuutta käsiteltiin pääasiassa aksiisioikeudessa, jossa prosesseja oli koko tutkimusjaksolla 147. Helsingin alueella vaikutti paikallinen viinanpolttokiello vuonna 1771, mikä näkyi aksiisioikeudessa runsaana määränä salaviinarikollisuuksia. 1770-luvun lopulla aksiisioikeuden oikeusprosessien määrä kääntyi laskuun. Kehitys oli samansuuntaista myös muualla maassa. Tämä ei kuitenkaan välttämättä kerro rikollisuuden vähenemisestä, vaan esimerkiksi oikeuden haluttomuudesta tutkia salaviinatapauksia perinpohjaisesti. Kämnerinoikeudessa oikeusprosessien määrä oli koko

tutkimusjakson ajan matala. Myös tämä viittaa ennemminkin korkeaan kynnykseen puuttua alkoholilakien rikkomuksiin, eikä niinkään kerro alkoholinkäytön vähäisyydestä.

Suurin osa alkoholirikollisuudesta koski viinan salakuljetusta. Niin ikään epäilyksiä laittomasta viinanmyynnistä ja raportteja paljastuneista viinakätköistä käsiteltiin usein. Paljastuneiden salaviinatapausten perusteella käy ilmi, että viinaa poltettiin laittomasti maaseudulla, ja sitä myytiin eteenpäin kaupunkilaisille sekä Viaporin sotilaille. Salakuljettajat olivat sekä kaupunkilaisia että maaseudun talonpoikia, joukossa oli lisäksi naisia ja palvelusväkeä. Naiset olivat syytettyinä usein myös laittomasta viinanmyynnistä. Tämä johtui siitä, että viinanmyynti liittyi kiinteästi esimerkiksi leskien toimeentuloon.

Tutkimusaineisto herättää kysymyksen siitä, miksei salaviinarikollisuuteen puututtu tehokkaammin. Monen tapauksen kohdalla oikeusprosessi jäi vaillinaiseksi tai keskeytyi kokonaan. Vastaus löytyy tarkastelemalla viinanpolton ja -käytön merkitystä varhaismodernissa yhteiskunnassa. Paloviina kuului niin kiinteänä osana arkielämään ja kulttuuriin, ettei salaviinatapausten paljastaminen tai perinpohjainen käsittely ollut aina mielekästä edes oikeuden näkökulmasta. Runsaan alkoholinkäytön kulttuuri kosketti myös lain valvojia ja oikeudenkäyttäjiä. Erityisesti, jos salatoimija kuului samaan säätyryhmään tai oikeudenjakajien lähipiiriin, ilmiantoja tuskin tehtiin. Salatoiminnan paljastuessa teko puolestaan pyrittiin käsittelemään siten, ettei rangaistusta tullut ainakaan kaikille syytetyille. Kunniakoodi ja solidaarisuus pätivät myös muuhun kaupunkiväestöön: ilmiantoja laittomista toimijoista ei tehty, ellei siihen ollut erityisen pätevää syytä. Poikkeuksen muodostivat keskenään kilpailevat ja helposti riitaantuvat sotilaat, jotka ilmiantoivat toisiaan herkemmin.

Salaviinarikosten perusteella voidaan päätellä, että rikollisuus oli jossain määrin olosuhteista johtuva pakko ja keino hankkia välttämätön toimeentulo. Toisaalta rikoksen pariin ei vain ajauduttu, sillä viinan hankkimista ja käyttöä ei varsinaisesti nähty vääränä toimintana. Tietoinen, yleisesti hyväksytty rikollisuus tai tottelemattomuus lakia kohtaan nivoutui haluun pitää kiinni perinteisestä viinanpolto-oikeudesta. Alkoholilakien rikkomisella vaikuttaa joka tapauksessa olleen melko laaja yleinen hyväksyntä, kun oikeudenkäyttöäkin sovellettiin tilanteesta riippuen.

Tutkimuksen kolmantena ja pääasiallisena tavoitteena oli tarkastella lainrikkojien luomia toimintaympäristöjä. Niiden avulla voidaan hahmottaa varhaismodernin ihmisen tapaa haltuunottaa elettyä tilaa ja tarkastella kaupungin käsittämisen tapoja. Toimintaympäristön muodostumista tutkittiin käsittelemällä yksilön asemaa yhteisössään ja tilan luomia mahdollisuuksia toiminnalle. Lisäksi kaupunkitilaa tarkasteltiin kolmen erityisen alueen kautta. Keskeisinä tiloina tutkimusaineistosta nousi esille ensinnäkin Espoon tullin rajaseutu ja Töölön alue, jossa salakuljettajia jäi usein kiinni. Toisena salatoiminnan tilana tarkasteltiin kaupungin ydintä, jossa salattua viinaa liikkui sekä yön pimeyden että päivien ihmisvilinän turvin. Kolmantena merkittävänä paikkana käsiteltiin Viaporin, jonne viinaa kuljetettiin ja piilotettiin runsaasti.

Salaviinarinkien toimijoiden jäljittäminen on haastavaa, ellei mahdotontakin, sillä oikeuslähteistä paljastuu vain hyvin harvoin edes jokseenkin kattava kuva lakia rikkoneiden keskinäisistä verkostoista. Tuntemattomiin viinanpolttajiin, -myyjiin sekä viinan kätäjöihin vetoaminen oli yleistä. Suurelta osin tämä johtui varmasti siitä, ettei tekijöitä haluttu paljastaa, eikä kaikissa tapauksissa oikeuskaan välttämättä nähnyt kaikkien tekijöiden tuomitsemista hyödyllisenä. Tilallisen näkökulman kautta nimettömiksi jääneiden toimijoiden verkostoja on kuitenkin mahdollista hahmottaa. Tutkimus osoittaa, että salaviinaringeissä oli useita toimijoita laajalta alueelta. Viinaa poltettiin pääasiassa maaseudulla, josta se kulkeutui kaupunkiin talonpoikien, sotilaiden tai kaupunkilaisten matkassa. Viinakauppa oli oletettavasti samankaltaista kuin muidenkin aikakaudelle tavanomaisten kauppasuhteiden hoito, eli se perustui voimakkaasti suhdeverkostoihin.

Fyysisenä, kartalle hahmottavana alueena lakia rikkoneiden toimintaympäristöt ulottuivat kaupungin tulliaitojen ulkopuolelle. Ihmisten liikkumista kuitenkin valvottiin ja rajoitettiin monin tavoin, niin fyysisin aidoin ja portein kuin myös sosiaalisen kontrollin avulla. Esimerkiksi palkollisten elämä oli pitkälti sidoksissa kotitalouteen. Myös tuntemattomiin kulkijoihin suhtauduttiin epäluuloisesti. Kaupungin välittömässä lähiympäristössä liikkuminen oli kuitenkin varsin vilkasta. Erityisen aktiivista toiminta oli Viaporin ja kaupungin sekä Viaporin ja maaseudun välillä, sillä liikkuvuus Viaporiin ja sieltä pois oli jopa vähemmän kontrolloitua kuin kulku kaupungin ja maaseudun

välillä. Sotilaslinnoituksen julkiset ja yksityiset tilat rakentuivat jossain määrin toisin kuin kaupungissa, vaikka Viapori olikin tietyllä tapaa kaupunkimainen yhteisö ainakin asukaslukunsa ja asumistiheydensä perusteella. Erityisesti yksityisyys oli Viaporissa suorastaan ylellisyyttä, sillä suurin osa saarten asukkaista asui ahtaissa parakeissa. Viaporin eletyt tilat heijastavat myös arjen moninaisuutta ja erilaisia tulkintoja samasta tilasta.

Tutkimuksessa kaupunkitilaa ja sen kokemista tarkasteltiin julkisten ja yksityisten tilojen vastinparin kautta. Sosiaalsiin kontakteihin, luottamukseen ja kunniaan punoutuneissa verkostoissa alkoholin välittäminen, hankkiminen ja käyttäminen olivat väistämättä julkisia toimintoja, mutta lainsäädännön vuoksi toiminnan täytyi myös aina pysyä joltakulta salassa. Eri ryhmät suojelivat toisiaan, ja ilmiantoja tapahtui harvoin. Virkavallan väliintulot olivat toki asia erikseen, joskin tutkimus osoittaa myös oikeudenkäytön olleen ristiriitaista. Kaupunkitilassa osin salatun, osin julkisen toiminnan monimuotoisuus havainnollistuu esimerkiksi kapakkatiloissa, jotka olivat julkisia anniskelutiloja yksityisasunnoissa.

Salatoiminta mahdollistui ennen kaikkea yhteisön dynamiikan vuoksi, mutta myös kaupunkitilan olosuhteiden ansiosta. Salattua toimintaa harjoitettiin tiiviin yhteisön keskellä, sillä samaan sosiaaliseen ryhmään kuuluvien laittomuuksia ei ilmiannettu kuin poikkeustapauksissa. Toisinaan myös viranomaiset suhtautuivat lakiin jopa välinpitämättömästi, varsinkin, kun kyse oli laittomasta kapakoinnista. Erityisesti salakuljetetun viinan takavarikoita suoritettiin ahkerasti. Valvonnan vuoksi salakuljetustoiminta järjestyi parhaiten öiseen aikaan ja talvisin, jolloin kaupungin rantakaduille ja kallioille pääsi jäätyneen meren kautta.

Varhaismodernin kaupunkiyhteisön arkinen kokemusmaailma on verrattain vähän tutkittu aihepiiri. Tämä tutkimus avaa muutamia välähdyksiä 1700-luvun lopun kaupunkiyhteisön elämästä, mutta sitäkin enemmän tutkimustulokset herättävät kysymyksiä ja tarvetta lisätutkimukselle. Esimerkiksi Viaporin siviilien käsitystä Viaporin tilasta ja mahdollisuudesta liikkua kaupungin ja saarten välillä olisi syytä tarkastella laajemmin. Aksiisioikeuden aineistot tarjoavat osaltaan väylän tarkastella Viapori-Helsinkiä mikrohistoriallisesta, arjen kokemusmaailmaa avartavasta perspektiivistä. Erityisesti muun kuin alueen sotilasväestön tutkiminen on Viaporiin

kohdistuvassa tutkimuksessa marginaalista. Viaporin ja myös Helsingin osalta käsityöläisten tutkiminen on samoin jäänyt vähäiselle huomiolle.

Mikäli tila nähdään moninaisuuden kenttänä ja sosiaalisena konstruktiona, voidaan väittää, että esimerkiksi kaupunkitilan käyttäjien keskinäinen vuorovaikutus on muokannut kaupungin käsittämisen tapaa. Tällöin tila on myös merkitysten kohtaamispaikka. Fyysisen kaupunkiympäristön käyttö määrittyy kulttuurisesti. Konkreettisesti tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, millä alueilla kaupungissa liikutaan, millainen toiminta on sallittua ja kuka tilan käyttöä valvoo. Toiminta kaupungissa perustuu siis yhteisymmärrykseen, mutta myös vanhojen merkitysten pohjalle rakentuviin uusiin toimintatapoihin. Salaviinatapauksissa yhdistyvät erilaiset tilankäytön muodot: sallittu ja kielletty toiminta, tilan legitimoitu valvonta sekä toisinaan erilaiset rajatapaukset, kuten hyväksytyt laittomuudet. Kustavilaisen ajan kieltolain Helsinki näyttäytyy tuntemattomien salaisuudenhaltijoiden kaupunkina ja moniulotteisena julkisten salaisuuksien tilana.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet:

Helsingin kaupunginarkisto (HKA)

Helsingin maistraatin (MA) pöytäkirjat 1771 ja 1784.

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Helsingin aksiisioikeuden (AO) renovoidut tuomiokirjat 1770–1787.

Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan väestötaulut 1772.

Helsingin ruotsalais-suomalaisen seurakunnan rippikirja 1785–1794.

Helsingin kämnerioikeuden (KäO) renovoidut tuomiokirjat 1770–1787.

Alkuperäiset lakitekstit ja aikalaispainatteet:

Cuningallisen Majjestetin Armollinen Asetus Juopumusta Wastan. Annettu Stockholmissa Radi-Camarisa 17. Päiwänä Huhti-Cuusa 1733. (1733) Tukholma: Kuninkaallinen kirjapaino.

Wijnqvist, Gustav (1771), Undersökning Chemik och Oeconomik Om Bränwinets Beskaffenhet, Och Medel At tilwärka det med Sädens mästa besparing. Turun akatemian väitöskirjat.

Tutkimuskirjallisuus:

Ahtiainen, Pekka, Tervonen, Jukka & Teräs, Kari (2010), Johdanto. Teoksessa: Ahtiainen, Pekka, Tervonen, Jukka & Teräs, Kari (toim.) Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja. Tampere: Vastapaino.

Aminoff, Berndt & Pesonen, Leo (1981), Helsingin kadunnimistön synty ja kehitys vuoteen 1946 mennessä. Teoksessa: Pesonen, Leo (red.), Helsingin kadunnimet. Helsinki: Helsingin kaupungin julkaisuja N:o 24.

Andersson, Bertil (1997), Att leva med och i en garnison i det gamla Sverige. Borgare och soldater i Göteborg under 1700-talet. Teoksessa: Artéus, Gunnar (toim.), Nordens garnisonsstäder. Slutrapport från ett forskningsprojekt. Försvarshögskolans acta B 4. Stockholm: Probus.

Apo, Satu (2001), Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin. Helsinki: SKS.

Burke, Peter (2008), What is Cultural History? 2nd edition. Cambridge: Polity.

Eerikäinen, Liisa (1997), Ruotsalaisen kauden historia. Teoksessa: Kärki, Pekka, Lahdenmäki, Heikki et al. (toim.), Suomenlinnan rakennusten historia. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 17. Helsinki: Suomenlinnan hoitokunta.

Eilola, Jari & Moilanen, Laura-Kristiina (2013), Tutkimuksia yhteisöistä eri vuosisadoilla. Teoksessa: Eilola, Jari & Moilanen, Laura-Kristiina (toim.) Yhteisöllisyyden perintö.

Einonen, Piia (2013a), Myyttinen Viipuri ja monikielinen todellisuus. Etnisen alkuperän ja kielen merkitys 1800-luvun alun kaupunkiympäristössä. Julkaisussa: Historiallinen aikakauskirja 111:1.

Einonen, Piia (2013b), Viipuri syyskuisena tulipaloyönä. Julkaisussa: Genos 84:3.

Einonen, Piia (2016), Vyborg's Two Faces: Drawing National, Religious, and Spatial Boundaries in the First Half of the 19th Century. Teoksessa: Katajala, Kimmo (ed.), Meanings of an Urban Space. Understanding the Historical Layers of Vyborg. Mittel- und Ostmitteleuropastudien, 12. LIT Verlag.

Frigren, Pirita (2016), Kotisatamassa. Merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikkokaupungissa. Suomen historian väitöskirja. Jyväskylä Studies in Humanities 277. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Gaskill, Malcolm (2000), Crime and Mentalities in Early Modern England. Cambridge: Cambridge University Press.

Ginzburg, Carlo (1996), Johtolankoja: kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Suomentanut Aulikki Vuola. Helsinki: Gaudeamus.

Gordon, Andrew & Klein, Bernhard (2001), Literature, Mapping and the Politics of Space in Early Modern Britain. Cambridge: Cambridge University Press.

Granqvist, Juha-Matti, Gustafsson, Sofia, Hatakka, Sampsa & Huhtamies, Mikko (2011), Tuntematon Viapori – innovaatiokeskus ja talouselämän vilkastuttaja. Julkaisussa: Tieteessä tapahtuu. Vol. 29. Nro 3 (2011).

Granqvist, Juha-Matti (2012), Viaporin panimon nousu ja tuho. Teoksessa: Holm, Sophie & af Hjällström, Magdalena (toim.) Viapori – Sveaborg. Linnoitus, lähiseutu ja maailma. Fästning och omvärld. Piirteitä Suomenlinnan historiasta VIII. Helsinki: Ehrensverd-seura ry.

Granqvist, Juha-Matti (2016), Helsingin porvaristo Viaporin rakennuskaudella (1748–1808). Sosiaalishistoriallinen perustutkimus. Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta XLII. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Hakanen, Marko (2006), "Klienttijärjestelmäroolit identiteettien muokkaajina 1600-luvun Ruotsin valtakunnassa". Teoksessa: Moilanen, Laura-Kristiina & Sulkunen, Susanna (toim.), Aika ja identiteetti. Katsauksia yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen keskiajalta 2000-luvulle. Helsinki: SKS.

Halmesvirta, Anssi, Ojala, Jari, Roiko-Jokela, Heikki & Viikuna, Kustaa H.J. (2007), Historian sanakirja. Jyväskylä: Gummerus.

Hatakka, Sampsa (2011), Sotilaita ja siviilejä – Viaporin väestö vuonna 1806. Suomen ja Pohjoismaiden historia. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Hatakka, Sampsa (2012), Viaporin väestö kustavilaisella ajalla 1772–1807. Teoksessa: Holm, Sophie & af Hjällström, Magdalena (toim.) Viapori – Sveaborg. Linnoitus, lähiseutu ja maailma. Fästning och omvärld. Piirteitä Suomenlinnan historiasta VIII. Helsinki: Ehrensverd-seura ry.

Heikkinen, Sakari (1994), Suomeen ja maailmalle. Tullilaitoksen historia. Helsinki: Tullihallitus.

Heino, Eero (1969), Bacchus Suomen kirjallisuudessa kustavilaisesta ajasta kotipolton kieltämiseen. Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A, Vol. 27. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hentilä, Seppo, Krötzl, Christian & Pulma, Panu (2002), Pohjoismaiden historia. Helsinki: Edita.

Hornborg, Eirik (1950), Helsingin kaupungin historia 2. Ajanjakso 1721–1809. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Hämäläinen, Pirkko (2006), "Viaporissa eletään aika upeasti." Ruotsalaiskauden tapoja ja kulttuuria. Teoksessa: Eerikäinen, Liisa et al. (toim.), Viaporista Suomenlinnaksi. Jyväskylä: Multikustannus.

Kadberg, C.J. & Palsila, Kari (1998), Viapori – Suomenlinna. Suomentanut Irma Savolainen. Helsinki: Otava.

Karonen, Petri (2014), Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809. Helsinki: SKS.

Keskinen, Jarkko & Teräs, Kari (2008), Sosiaalinen pääoma ja luottamus – miten tehdä näkymätön voimavara näkyväksi? Teoksessa: Keskinen, Jarkko & Teräs, Kari (toim.), Luottamus, sosiaalinen pääoma, historia. Historia Mirabilis 5. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry.

Keskinen, Jarkko (2012), Oma ja yhteinen etu. Kauppiain keskinäinen kilpailu ja yhteistyö Porin paikallisyhteisössä 1765–1845. Turku: Turun yliopiston julkaisuja.

Knuuttila, Seppo (2006), Paikan moneus. Teoksessa: Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.), Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Jyväskylä: SKS.

Kolbe, Laura (2009), Kaupunkitutkimuksen traditio – jatkuvuuksia ja murroksia Suomessa ja Skandinaviassa. Teoksessa: Maa, seutu, kulmakunta. Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen. Helsinki: SKS.

Kuisma, Markku (1991), Helsingin pitäjän historia 3. Isostavihasta maalaiskunnan syntyyn 1713–1865. Vantaa: Vantaan kaupunki.

Kuha, Miia (2016), Pyhäpäivien vietto varhaismodernin ajan Savossa (vuoteen 1710). Suomen historian väitöskirja. Jyväskylä Studies in Humanities 286. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kuusisto, Alina (2007), Wiinan viemää. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 12. Jyväskylä: Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys.

Laitinen, Riitta (2004), Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa. Turku: Turun yliopisto.

Lamberg, Marko (2010), Tila historiassa. Julkaisussa: Historiallinen aikakauskirja 108:1.

Lamberg, Marko (2011), "Introduction. Mapping Physical and Cultural Space in Pre-Industrial Europe." Teoksessa: Lamberg, Marko et al. (ed.), Physical and Cultural Space in Pre-Industrial Europe. Methodological Approaches to Spatiality. Lund: Nordic Academic Press.

Lefebvre, Henri (1991) [1974], The Production of Space. Englanniksi kääntänyt Donald Nicholson-Smith. Oxford: Blackwell.

Lento, Katri & Olsson Pia (2013), Kaupunki, muistot ja muistaminen. Teoksessa: Lento, Katri & Olsson, Pia (toim.), Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana. Helsinki: SKS.

Linnanmäki, Seija (1997a), Iso Mustasaari. Teoksessa: Kärki, Pekka, Lahdenmäki, Heikki et al. (toim), Suomenlinnan rakennusten historia. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 17. Helsinki: Suomenlinnan hoitokunta.

Linnanmäki, Seija (1997b), Pikku Mustasaari. Teoksessa: Kärki, Pekka, Lahdenmäki, Heikki et al. (toim), Suomenlinnan rakennusten historia. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 17. Helsinki: Suomenlinnan hoitokunta.

Lähteenmäki, Maria (2009), Alue- ja paikallistutkimuksen synty ja pohjoinen ulottuvuus 1700-luvulla. Teoksessa: Lähteenmäki, Maria (toim.), Maa, seutu, kulmakunta. Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen. Helsinki: SKS.

Lönnqvist, Bo & Rönkkö, Marja-Liisa (1988), Helsinki. Kuninkaankartanosta Suomen suurkaupungiksi. Helsinki: Tammi.

Malmstedt, Göran (2002), Bondetro och kyrkoro. Religiös mentalitet i stormaktstidens Sverige. Lund: Nordic Academic Press.

Markkola, Pirjo (2010), Yksilö, yhteisö ja julkiset areenat maaseudun historiassa. Teoksessa: Ojala, Jari, Eloranta, Jari & Roiko-Jokela, Heikki (toim.) Monelta kantilta. Ilkka Nummelalle omistettu juhlaKirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Markkola, Pirjo, Snellman, Hanna & Östman, Ann-Catrin (2014), Yhteisöä purkamassa. Teoksessa: Markkola, Pirjo, Snellman, Hanna & Östman, Ann-Catrin (toim.) Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu. Historiallinen arkisto 142. Vantaa: SKS.

Massey, Doreen (2014) [2008], Samanaikainen tila. Toimittaneet Lehtonen, Mikko, Rantanen, Pekka & Valkonen, Jarno. Tampere: Vastapaino.

Miettinen, Tiina (2015), Piikojen valtakunta. Nainen, työ ja perhe 1600–1700-luvuilla. Jyväskylä: Atena.

Mäntylä, Ilkka (1985), Suomalaisen juoppouden juuret. Viinanpoltto vapaudenaikana. Helsinki: SKS.

Mäntylä, Ilkka (1995), Suomalaisen juoppouden kasvu. Kustavilaisen kauden alkoholipolitiikka. Helsinki: SHS.

Nikander, Hagar (1984), Espoo 1700–1865. Helsinki: Espoon kaupunki. Ruotsinkielisestä alkuteoksesta suomentanut Aarne Valpola.

Nikula, Oscar (1970), Turun kaupungin historia 1721–1809. Ensimmäinen nide. Turku: Turun kaupunki.

Nikula, Oscar (1981), Kaupunkilaitos 1721–1875. Teoksessa: Tommila, Päiviö (toim.), Suomen kaupunkilaitoksen historia. Vantaa: Suomen kaupunkiliitto.

Ojala, Kirsi (2009), Opportunity or Compulsion? Domestic Servants in Urban Communities in the Eighteenth Century. Teoksessa: Karonen, Petri (ed.), Hopes and Fears for the Future in Early Modern Sweden, 1500–1800. Helsinki: SKS.

Ollila, Anne (2010), Kirjoituksia kulttuurista, sukupuolesta ja historiasta. Historiallinen arkisto 132. Helsinki: SKS.

Parland-von Essen, Jessica (2010), Ammatti, avioliitto ja arvostus. Helsinkiläinen eliitti 1740–1820. Helsinki: Schildts Kustannus. Käsikirjoituksesta suomentanut Marketta Klinge.

Peltonen, Matti (1988), Viinapäätä kolerakauhuun. Kirjoituksia sosiaalhistoriasta. Helsinki: Hanki ja jää oy.

Peltonen, Matti (1997), Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti. Vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932. Helsinki: Tammi.

Peltonen, Matti (2009), Mikrohistoriasta. Tampere: Vastapaino.

Pesonen, Leo (1981), Kaupunginosien sekä katujen, puistojen, torien ja muiden yleisten paikkojen ja luonnonpaikkojen nimet selityksineen. Teoksessa: Pesonen, Leo (toim.), Helsingin kadunnimet. Helsinki: Helsingin kaupungin julkaisuja N:o 24.

Piilahti, Kari-Matti (2009), Maalaispitäjä toimintakenttänä, Valkeala 1600- ja 1700-luvuilla. Teoksessa: Lähteenmäki, Maria (toim.) Maa, seutu, kulmakunta. Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen.

Pöysä, Toivo (1982), Pontikka. Viisi vuosisataa suomalaista paloviinaperinnettä. Helsinki: Otava.

Rosén, Helena (1997), Susisaari. Teoksessa: Kärki, Pekka, Lahdenmäki, Heikki et al. (toim), Suomenlinnan rakennusten historia. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 17. Helsinki: Suomenlinnan hoitokunta.

Rosenlund-Eriksson, Teresa (2010), Jacob Pacchaléns yrkeskarriär och nätverk. Från båddräng till handelsman i 1700-talets Helsingfors. Julkaisussa: Historisk Tidskrift för Finland, 4/2010.

Räihä, Antti (2010), Kriminalisoitu juopumus ja alkoholinkäytön tapakulttuuri 1700-luvun rajaseudun kaupunkiyhteisöissä. Julkaisussa: Historiallinen aikakauskirja 108:4.

Sarkamo, Ville (2011), Karoliinien soturiarvot. Kunnian hallitsema maailmankuva Ruotsin valtakunnassa 1700-luvun alussa. Suomen historian väitöskirja. Jyväskylä Studies in Humanities 167. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Savolainen, Panu (2017), Teksteistä rakennettu kaupunki. Julkinen ja yksityinen tila turkulaisessa kielenkäytössä ja arkielämässä 1740–1810. Turku: Bibliotheca Sigillumiana 2.

Saarikangas, Kirsi (2006), Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia. SKS:n toimituksia 1099. Helsinki: SKS.

Taskinen, Tiia (2014) Yksin, yhdessä, erikseen? Viaporin väki, kotitaloudet ja perheet 1766–1800. Suomen historia. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Vainio-Korhonen, Kirsi (2006), Kaupunkilaispiikojen elämää 1770-luvun Turussa. Teoksessa: Rahikainen, Marjatta & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään. SKS:n toimituksia 1092. Helsinki: SKS.

Vilkuna, Kustaa H. J. (1995), "Alkoholin nauttimispaikka, juopottelijat ja juomisen ajankohta 1500-1700 -luvun Suomessa" Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki & Pitkänen, Timo (toim.), Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vilkuna, Kustaa H.J. (2014): Viina miehen mitta. Vapaa-ajalla rakennettu miehekkyyss 1550–1850. Teoksessa: Markkola, Pirjo, Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko (toim.) Näkymätön sukupuoli. Mieheyden pitkä historia. Tampere: Vastapaino.

Vilkuna, Kustaa H.J (2015), Juomareiden valtakunta. Suomalaisten känni ja kulttuuri 1500–1850. Helsinki: Teos.

Wiherheimo, Onni & Rein, Gabriel (1950), Kunnalliselämä. Teoksessa: Hornborg, Eirik (toim.) Helsingin kaupungin historia 3. Ajanjakso 1809–1875. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Internet-lähteet:

Einonen, Piia, Frigren, Pirita, Hemminki, Tiina & Uotila, Merja (2016), Leipä taivalten takana – liikkuminen 1800-luvun alun Suomessa. Julkaisussa: Ennen ja nyt. Historian tietosanomat. 5/2016.

<http://www.ennenjanyt.net/2016/12/leipa-taivalten-takana-liikkuminen-1800-luvun-alun-suomessa/> (Viitattu 8.6.2017)

LIITTEET

Karttaliite 1: Osa N. G. Wermingin kartasta Belägenhet af Helsingfors och Sveaborg utgifven. (1808) Helsingin kaupungin museo.

Karttaliite 2: Osa Carl P. Hagströmin kartasta Charta öfver Helsingfors Stad med dess ägor i Nyland inom Borgo härd och Helsinges Sockn. (1776–1777) Helsingin kaupunginmuseo.

Liite 2: Kämnerinoikeudessa ja aksiisioikeudessa aloitettujen alkoholirikollisuutta koskevien prosessien määrä vuosittain.

VUOSI	AKSIISIOIKEUS	KÄMNERINOIKEUS
1770	6	0
1771	21	2
1772	20	2
1773	12	0
1774	22	1
1775	18	2
1776	15	0
1777	9	2
1778	12	1
1779	0	2
1780	4	0
1781	0	2
1782	1	0
1783	1	0
1784	2	0
1785	0	0
1786	4	0
1787	0	2
YHT	147	17

(Lähde: KA AO 1770–1787; KA KäO 1770–1787.)

Liite 4: Helsingin kämnerinoikeudessa ja aksiisioikeudessa vuosina 1770–1787 käsitellyt alkoholirikollisuuden liittyvät prosessit kronologisessa järjestyksessä.

Kämnerinoikeudessa käsitellyt tapaukset:

1. 9.7.1771 Turkulainen laivuri Anders Längsten ja matruusi Simon Ottenius tappelivat kaupungin satamassa sunnuntai-iltana ja olivat todistajien mukaan humalassa. Molemmat tuomittiin juopumuksesta sakkoihin.
2. 3.10.1771 Talollinen Henrich Mattson Larsos Helsingin pitäjän Talin kylästä oli saapunut ristiäisiin Kinolan kylään niin tukevassa humalassa, että kaatui kahdesti lapsen kastamisen aikana ja aiheutti meteliä. Larsos itse syytti kaatumisesta kenkiään. Hänet tuomittiin sakkoihin juopumuksesta.
3. 6.3., 10.3.1772 Kirvesmies Eric Hintzberg kaatui sunnuntai-iltana lumihankeen postinkuljettaja Forströmin talon eteen eikä päässyt ylös omin avuin. Paikalla olleet todistajat kantoivat Hintzbergin paikalta ja kertoivat tämän olleen humalassa, joskaan Hintzberg itse ei myöntänyt juopuneensa. Rangaistukseksi langetettiin sakkoja sapattirauhan rikkomisesta ja juopumuksesta.
4. 30.4.1772 Huhtikuun 26. ja 27. päivän välisenä yönä tupakkatehtaan mestari Johan Möller, kulta- ja hopeatyöntekijä Daniel Kuhlberg, entinen katselmuskirjuri Rickard, kaupunginmusikantti Johan Adam Wassmus, puusepän kisälli Eric Malmgren ja sorvarin kisälli Johan Holmgren olivat öiseen aikaan satulaseppämestari Johan Börstellin kotona, jossa edellämainittu möi olutta ja viinaa. Samana yönä myös suutarin kisällit Hinric Ängelin ja Gabriel Wikberg sekä piipuntekijän kisälli Gustaf Lallerus tavattiin porvari Hinric Nicströmin kotoa, joka niin ikään piti kapakkaa asuinhuoneessaan. Patrulli kuitenkin havaitsi metelöivät juopottelijat, ja kaikki saatiin pidätettyä. Kapakassa juopottelua ei tahdottu myöntää, mutta vieraat ja isännät tuomittiin kuitenkin sakkoihin yliaikaisesta kapakassaistunnasta ja juopumuksesta.
5. 13.9.1774 Myöhään sunnuntai-iltana patrulli ilmiantoi tykistön päävartiolle kapakan, jossa istuttiin ja juopoteltiin, vaikka laillinen aukioloaika oli päättynyt. Leskikuningattaren henkirykmentin korpraali Johan Möllerin kapakassa iltaa viettivät Suutarin oppipoika Jonas Erickson ja satulaseppä Johan Holmström. Erickson ja Holmström tuomittiin juopumuksesta sekä myöhäisestä kapakassaistunnasta. Myös Mölleriä sakotettiin, koska hän ei ollut sulkenut oviaan

asiakkailta.

6. 7.3.1775 Kirvesmiehet Gustav Längström ja Johan Liljeström sekä räätälinkisällit Hinric Bergström, Carl Granberg ja Olof Mettelin istuivat myöhään sunnuntai-iltana 5.3. Längströmin luona ja pitivät kovaa meteliä. Tykistön päävartion patrulli pidätti Längströmin juopuneet vieraat, joita epäiltiin myöhäisestä kapakassaistunnasta. Kävi kuitenkin ilmi, että Längström oli kyllä kestittänyt vieraitaan ruualla ja juomalla, mutta ei ollut myynyt mitään, koska hänellä ei ollut oikeuksia pitää kapakkaa. Tapausta ei käsitelty enempää.
7. 7.3.1775 Maaliskuun viidennen päivän iltana porvari Johan Tallgren, suutarimestari Backman ja tullimies Eric Rön viettivät iltaa porvari Eric Enrothin kotona. Tykistön päävartion patrulli löysi juopottelevan joukon metelin perusteella ja pidätti seurueen. Oikeudessa todettiin pidätys aiheettomaksi, kun asianomaiset selvittivät, ettei Enroth suinkaan pitänyt kodissaan kapakkaa. Tapausta ei käsitelty enempää.
8. 6.5., 27.5.1777 Armeijan vapaaehtoinen Anders Hålborg, merimies Jacob Blom, kellonsoittaja Johan Ström ja kauppias Bertzenin renki Friedrich Simonsson olivat toukokuun neljäntenä päivänä kirvesmies Michel Witerin kapakassa kello kahdelta yöllä, kun tykistön päävartion patrulli saapui pidättämään joukon. Asiakkaita syytettiin myöhäisestä kapakassaistunnasta. Tapauksen käsittely jäi kesken.
9. 5.12.1777 Porvari ja teurastaja Johan Remander oli epäiltynä tappelusta ja juopumuksesta, mutta häntä ei tuomittu.
10. 16.6.1778 Johan Ottman jäi vuonna 1776 kiinni viinan salakuljetuksesta ja tapausta käsiteltiin aksiisioikeudessa. Nyt kämnerinoikeudessa jatkettiin tapauksen käsittelyä, kun oli käynyt ilmi, että Ottman oli kiinnijäätyään paennut ilman matkustuspassia Tallinnaan erään piian kanssa ja palasi yksin vuotta myöhemmin. Ottman oli hankkinut matkustusasiakirjan ja suunnannut Tukholmaan anomaan armahdusta rikoksestaan, mutta varallisuuden puutteessa ei ollut jäänyt odottamaan vastausta vaan palannut Helsinkiin. Tapauksen käsittelyä oli määrä jatkaa, kun Ottmanin nimeämä todistaja saapuisi matkoilta, mutta kämnerinoikeudessa saati aksiisioikeudessa tapausta ei käsitelty enempää.
11. 29.1., 9.2., 19.2.1779 Kisälli Henrich Strömberg ja vaununtekijän kisälli Gustaf Oljelund, kengäntekijä Eklundin oppipojat Carl Lodstedt, Johan Mårtensson ja Matts Jacobsson olivat istuneet puolenyön jälkeen laivuri Löfmanin kapakassa. Patrulli sai kapakassa istujat kiinni. Strömberg ja Oljelund kiistivät tapahtuneen ja syyttivät patrullia siitä, että se oli napannut heidät Löfmanin talon portailta. Syytetyt

oppipojat selittivät, että heidän mestarinsa Eklund oli lähettänyt heidät Löfmanin luo etsimään miestä nimeltä Collin ja he olivat jääneet Eklundin luo syömään – ja joutuneet sitten pidätetyiksi. Laivuri ja kapakoitsija Löfman, jota epäiltiin kapakan avoinna pidosta väärään kellonaikaan, ei ollut tapauksen ensimmäisenä käsittelevänä kaupungissa, joten käsittelyä siirrettiin pariin otteeseen. Lopulta tapaus jäi käsittelemättä.

12. 29.1.1779 Tammikuun 27. päivänä porvari Johan Björckel piti kapakkaansa auki vielä yhdeltätoista illalla ja kengäntekijäoltermanni Wibergin oppipoika Johan Lilljeroth tavattiin Björckelin kapakasta istumasta. Kumpikaan ei pystynyt kiistämään syyllisyyttään, joten molempia rangaistiin sakoilla.
13. 22.5.1781 Sunnuntai-iltana 20.5. Munkkiniemen ratsutilan reservinrakuuna Hinrich Granberg tavattiin humaltuneena Eteläiseltä Suokadulta³⁰¹ porvari Johan Eklundin taloa vastapäätä ja rikkoi tämän ikkunan. Granberg tuomittiin sakkoihin.
14. 14.9.1781; 3.5.1782 Itsellinen Johan Kämpe pidätettiin, kun hän oli juopuneena sunnuntaina jumalanpalveluksen aikana. Kämpe suoritti rangaistuksensa vesileipävankeutena.
15. 16.3., 20.3., 23.3., 27.3.1787 Entinen renki Carl Hinric Moberg varasti useampaan otteeseen kruununpolttimon viinaa porvari Zuistin kellarista, mutta jäi lopulta kiinni. Yhteensä Moberg ehti varastaa 21 ja puoli kannua. Moberg tuomittiin kärsimään useampi raipparangaistus.
16. 16.1., 30.1., 9.2.1787 Kruununpolttimon vahtimestari Hinric Böstman oksensi lukuisia kertoja kesken loppiaispäivän jumalanpalveluksen, mutta ei suostunut poistumaan kirkosta, saati myöntämään olevansa humalassa. Böstman tuomittiin maksamaan sakkoja ja kärsimään kirkkorangaistus.
17. 4.12.1787 Sunnuntai-iltana 25.11. patrulli otti kiinni rengit Johan Norströmin, Matts Jöranssonin ja Carl Borgmanin sekä satulasepän oppipoika Moses Löfrosin. Miehet olivat viettämässä iltaa korpraali Anders Nordgrönin vaimon pitämässä, kaupungissa sijaitsevassa kapakassa, mutta aukioloaika oli jo päättynyt. Tapausta ei tällä erää käsitelty loppuun.

---

³⁰¹ Nykyisen Kirkkokadun paikkeilla. Pesonen 1981, 115.

Aksiisioikeudessa käsitellyt tapaukset:

1. 1.5., 3.5.1770 Aliupseeri Carl Schultzin leski Anna Göransdotterin epäiltiin valmistaneen laittomasti viinaa myyntiin. Anna puolustautui kertomalla, että oli tehnyt viinaa ainoastaan kotitarpeisiin ja tarjonnut sitä joillekin sotilaille maksua perimättä. Anna vapautettiin syytteistä.
2. 3.5., 25.5., 30.5.1770 Korpraali Olof Ramia syytettiin laittomasta viinanmyynnistä. Ram kertoi hallustaan löytyneiden kuuden viinakannun kuuluvan kapakoitsija Ekholmille, mutta hän myönsi lopulta vaimonsa myyneen viinaa. Ram tuomittiin sakkoihin.
3. 21.6., 23.6.1770 Hanslankari Åkermanin vaimo Maria Ericssonin epäiltiin myyneen olutta ja viinaa Kampissa harjoitteleville sotilaille. Selvisi, että Åkermanin vaimo myi virvoittavia juomia sotilaille, mutta laillisesti.
4. 12.7., 13.7.1770 Laittomasta oluen ja viinan myynnistä epäiltiin kirvesmies Johan Oikelinia, mittari Erich Thurinia, mylläri Johan Lustigia, mittari Joseph Josephssonia, teurastaja Friedrich Holmbergia, kirvesmies Johan Grönbergin vaimo Maria Matsdotteria, merimies Petter Sundquistin vaimo Maria Sophia Nordquistia, kirvesmies Hinrich Fogelia ja aliupseeri Schultzin leski Anna Göransdotteria. Epäillyt kielsivät syytteet, paitsi mylläri Lustig myönsi harjoittaneensa myyntiä. Tapausta ei käsitelty aksiisioikeudessa enempää.
5. 17.12.1770 Tullimies Johan Korckman takavarikoi viinaa Viaporin ja kaupungin välisellä jäätieellä mieheltä, joka pääsi pakenemaan.
6. 20.12.1770 Tullimiehet Jacob Inberg ja J.P. Lallenius takavarikoivat 22 ja puoli kannua viinaa porvari Brandtilta Ullanlinnassa. Kävi kuitenkin ilmi, että viina kuului arkkitehti Hillertille, jolla oli oikeus viinanmyyntiin toisin kuin Brandtilla. Tuomioita ei luettu.
7. 14.1., 5.3.1771 Talonpoika Hinrich Mathssonin Pikku-Huopalahden kylästä Helsingin pitäjältä epäiltiin viinan salakuljetuksesta. Epäily osoittautui vääräksi ja Mathsson vapautettiin.
8. 14.1.1771 Tullimies Johan Petter Lallenius löysi jouluaattona Viaporista 15 kannua viinaa. Omistaja ei selvinnyt.
9. 17.1.1771 Espoon tullissa pysäytettiin karrut, joista löytyi kymmenen kannua viinaa. Käräyksessä matkannutta kersantti Christopersonia syytettiin viinan

salakuljetuksesta, mutta kärryjä ohjastanut 14-vuotias koulupoika Carl Fredric Degert tunnusti olevansa syyllinen salakuljetukseen. Christopersson vapautettiin ja samoin Degert, koska hän oli alaikäinen.

10. 5.3.1771 Torppari Eric Forsgren Viikistä yritti salakuljettaa kaupunkiin kuutta kannua viinaa ja tynnyrillistä rukiita, mutta jäi kiinni. Forsgren tuomittiin sakkoihin.
11. 5.3., 26.3., 13.4.1771 Kaupunginpalvelija Olinin talon ulkopuolelta löytyi viinalekkeri, jonka omistajaa ei saatu selville. Ilmeisesti tuntematon talonpoika oli salakuljettanut viinaa kaupunkiin.
12. 5.4., 6.4.1771 Espoosta kotoisin oleva piika Sophia Bäckström yritti salakuljettaa kaupunkiin viisi ja puoli kannua viinaa, mutta Espoon tullin tullimiehet paljastivat yrityksen. Bäckström tuomittiin puoleksi vuodeksi pakkotyöhön Turun kehräämöhön.
13. 13.4.1771 Torppari Eric Andersson Sipoon Hindsbyn kylästä kuljetti viinaa Viaporista kaupunkiin. Andersson sai sakkoja, koska ei kulkenut tullin kautta.
14. 13.4., 25.4., 30.5.1771; 1.10.1772 Talonpoika Eric Hinrichsson Bertar Helsingin pitäjän Lapinkylästä yritti salakuljettaa 15 kannua viinaa kaupunkiin, mutta jäi kiinni tullissa. Bertar tuomittiin sakkoihin.
15. 25.4.1771 Sotilas yritti salakuljettaa Viaporiin pientä viinalekkeriä, jonka tullimiehet takavarikoivat. Mies pakeni eikä häntä tunnistettu.
16. 25.4., 1.5., 30.5.1771 Luutnantti Zacharias Berendt Ugglalta takavarikoitiin viinaa tullissa, minkä vuoksi hän hyökkäsi tullimiesten kimppuun. Tapauksen käsittely jäi aksiisioikeudessa kesken.
17. 4.5.1771 Oikeudessa käsiteltiin epäilyksiä siitä, että Viaporissa harjoitettaisiin laitonta oluen ja viinan myyntiä. Tullimiehiä epäiltiin rikosten sallimisesta, mutta tuomioita ei tullut eikä asiaa käsitelty tämän enempää.
18. 30.5., 20.6.1771 Sotilaat Kalzinski ja Willert salakuljettivat viinaa veneellä Viaporista Sörnäisten suuntaan. Tullimiehet seurasivat kaksikkoa ja löysivät viinan kätkeytyneenä navetasta. Tapauksen käsittelyä lykättiin ja se jäi lopulta kesken.
19. 9.8., 29.8., 5.9.1771 Tullimies Johan Åberg ilmiantoi merimies Maths Sundbergin vaimon Lisa Bernströmin laittoman kapakan pidosta. Bernström tuomittiin vesileipävankeuteen.
20. 29.8., 21.10., 2.11.1771; 25.8.1774 Tullimies Hinrich Lojanderia ja tämän

vaimoa Maria Fogelbergiä epäiltiin laittoman kapakan pidosta, mutta tätä ei pystytty todistamaan. Vaimo Maria sai kuitenkin sakot laittomasta viinanpoltosta ja viinapannu takavarikoitiin.

21. 29.8., 5.9.1771 Kaupungin varaviskaali Sennelin ilmiantoi koko kesän jatkuneen salaviinanpolton, jota imettäjä Anna Österman oli harjoittanut nahkuri Jonas Backmanin talossa Sörnäisissä. Östermanin mukaan viinaa valmistettiin myyntiin Viaporissa krouvia pitävälle Jonas Kepplerukselle, joka puolestaan kielsi osallisuutensa. Tapauksen käsittely jäi kesken.
22. 17.10., 21.10.1771 Kaupunginpalvelija Nils Lundel takavarikoi ajuri Hinric Norströmin viinapannun, koska Norströmin epäiltiin polttaneen laittomasti viinaa. Norströmiä ei kuitenkaan tuomittu. Kävi nimittäin ilmi, että hän oli käyttänyt polttoon ohramaltaita, jotka eivät soveltuneet muuhun kuin viinanpoltoon.
23. 2.11.1771 Tullimies Hinrich Lojander ilmiantoi porvari Blomin pannun sinetin murtamisesta ja viinanpoltosta. Tapauksen käsittely jäi kesken.
24. 2.11.1771 Tullimies Carl Gustaf Korckman takavarikoi Viaporissa 16 kannua viinaa, joiden omistajaksi epäiltiin kirvesmies Nils Falanderia. Falander kuitenkin vapautettiin syytteistä, eikä viinan omistaja selvinnyt.
25. 14.11.1771 Valvoja Eric Högman takavarikoi Viaporissa viinalekkerin sotilalta, joka pääsi pakenemaan.
26. 25.11.1771 Tullimiehet Hinrich Lojander ja Eric Nyström takavarikoivat viinalekkerin espoolaiselta torpparilta Johan Magnussonilta köydenpunoja Rön mailla. Magnusson sai sakkoja.
27. 14.12.1771; 21.1., 13.2., 12.3.1772, 18.11.1773 Porvari Johan Ottman ilmiantoi teurastaja Simon Lönbergin vaimon Anna Hansdotterin laittomasta kapakanpidosta. Ottman perui syytöksensä myöhemmin todisteiden puuttuessa.
28. 21.1., 12.3.1772 Porvari Johan Ottman saapui oikeuteen ilmiantaakseen laittomia kapakoita tai oluen ja viinan myyjiä. Ottman kuitenkin sairastui ja tapausten käsittely keskeytyi.
29. 21.1., 13.2.1772 Porvari Johan Ottman ilmiantoi satulaseppämestari Johan Börstellin laittomasta oluen ja viinan myynnistä. Ottman nimesi todistajaksi muun muassa läkkiseppä Hans Borgmanin, joka taas Börstellin mukaan ei soveltunut todistajaksi, koska hän kaupitteli itsekin viinaa laittomasti.

- Todistaja ei myöskään saapunut oikeuteen. Tapauksen käsittely jäi kesken.
30. 21.1., 13.2.1772 Porvari Johan Ottman ilmiantoi kirvesmies Johan Oikelinin laittomasta oluen ja viinan myynnistä. Todistajaksi nimetty kuparisepän kisälli Sjöberg ei saapunut oikeuteen. Tapauksen käsittely jäi kesken.
  31. 21.1., 13.2.1772 Porvari Johan Ottman ilmiantoi ajuri Jöran Tammelinin laittomasta oluen ja viinan myynnistä. Todistajaksi nimetty puuseppämestari Hinric Leander ei saapunut oikeuteen. Tapauksen käsittely jäi kesken.
  32. 21.1., 13.2.1772 Porvari Johan Ottman ilmiantoi kirvesmies Grönbergin lesken Maria Grönbergin laittomasta oluen ja viinan myynnistä. Todistajaksi nimetty kankuri Holm ei saapunut oikeuteen. Tapauksen käsittely jäi kesken.
  33. 21.1.1772 Valvoja Eric Högman takavarikoi Kruunuhaassa viinalekkerin tuntemattomalta mieheltä, joka pääsi pakoon. Mies yritti salakuljettaa viinaa kaupunkiin tullin ohitse.
  34. 13.2., 12.3., 26.3.1772 Apulaiskaupunginviskaali Anders Magnus Sennelin ilmiantoi kirjuri J. Christian Tammelanderin, koska hän piti Vanhassakaupungissa kahta kapakkaa, joista ei maksettu veroja. Käsittely jäi kesken, koska Tammelander ei tullut oikeuteen.
  35. 7.3., 12.3.1772 Tullimies Carl Gustaf Korckman takavarikoi 19 ja puoli kannua viinaa sotilas Johan Hellvichiltä Viaporin venesatamassa. Hellvich tuomittiin sakkoihin.
  36. 26.3.1772 Porvari Hinric Karbergin renki Adam Johansson löysi metsästä havuja hakiessaan viinakätkön ja otti viinat mukaansa. Espoon tullissa viina takavarikoitiin ja Johanssonia epäiltiin salakuljetuksesta, mutta hänet kuitenkin vapautettiin syytteistä.
  37. 28.3.1772 Kaupungissa asuva Claes Johansson yritti salakuljettaa kaupunkiin 25 kannua viinaa, mutta tullimiehet saivat hänet kiinni. Johansson sai sakkoja.
  38. 28.3.1772 Joukko tunnistamattomia ihmisiä yritti salakuljettaa viinaa kaupunkiin keskellä yötä. Tullimiehet Eric Nyström ja Hans Stihl takavarikoivat viinan, mutta salakuljettajat pääsivät pakenemaan.
  39. 16.7.1772 Tullimies Gustaf Gestranius löysi Viaporissa asumattomasta talosta kahdeksan ja puoli kannua viinaa. Omistaja ei selvinnyt.
  40. 17.7.1772 Tullimies Hinric Köllerfeldt ja pursimies Johan Jung takavarikoivat neljä ja puoli kannua viinaa tuntemattomalta salakuljettajalta, joka pakeni.

41. 4.9., 7.9., 14.9.1772 Tullimies Maths Löfgren takavarikoi porvoolaiselta pienaluskuljettaja Anders Roneukselta lekkerin, koska otaksui sen sisältävän viinaa; Roneus nimittäin vaikutti olevan tukevassa humalassa. Lekkeri sisälsi kuitenkin ruutia ja kimpaantunut Roneus haukkui Löfgreniä, minkä vuoksi tapausta puitiin oikeudessa.
42. 15.10.1772 Tullimies Hinric Falik ja tullimies Eric Nyström takavarikoivat Espoon tullissa kaksi viinanassakkaa sotilaalta, joka pakeni.
43. 15.10., 22.10.1772 Tullimies Johan Rönn takavarikoi viinalekkerin sotilaalta, joka pakeni. Kävi ilmi, että viina oli peräisin kirvesmiehen leski Maria Grönbergiltä. Grönbergillä oli lupa valmistaa viinaa myytäväksi, joten häntä ei epäilty rikoksesta.
44. 15.10.1772 Tullimiehet tapasivat kauppias Ekbladsin lesken Anna Beata Törnemanin viinanpolttoimissa kaupungissa keskellä yötä. Törneman sai sakkoja.
45. 30.11.1772 Lasintekijä Maths Berg, porvarit Eric Hellström ja Daniel Dahlberg sekä pienaluskuljettaja Boxström olivat epäiltyinä laittomasta oluen ja viinan myynnistä. Käsittelyä lykättiin, mutta tapausta ei kuitenkaan enää käsitelty.
46. 17.12.1772 Porvari Forströmin taloudessa oli rikottu viinapannun sinetti. Porvari Tallgrenille kuuluva pannu oli säilössä Forströmin talossa, eikä Tallgren ollut hakenut sitä takaisin, vaikka Forström oli asiasta huomauttanut. Ahtaassa talossa Forströmin vaimo Christina Forström oli kertomansa mukaan vahingossa saanut sinetin murtumaan siirtäessään pannua. Christina tuomittiin sakkoihin.
47. 17.12.1772; 17.7.1773 Kumpulassa asuva torppari Christer Andersson ja tämän vaimo Anna Lisa Hinricsdotter olivat syytettyinä viinanpoltosta sinetöimättömällä pannulla. Kävi ilmi, ettei viinaa oltu poltettu ja pannu kuului leski Märthalle, joka asui pitäjänrajojen ulkopuolella. Pannu sinetöitiin ja epäillyt vapautettiin syyteistä.
48. 6.2.1773 Porvari Erich Hellström oli syytettynä pannun sinetin murtamisesta. Tapauksen käsittely jäi kesken.
49. 8.3., 11.–12.3.1773 Talollinen Johan Johansson Fogelvik Siuntiosta ja kaupunkilainen merimiehen vaimo Caisa Nyberg jäivät Espoon tullissa kiinni viinan salakuljetuksesta. Kiinnijääneet tuomittiin sakkoihin.

50. 16.6.; 30.6.; 17.7.; 31.8.1773 Sotilas Matths Forsström oli ostanut viinaa tuntemattomalta mieheltä maantiellä Pikku-Huopalahden ja Talin kylien välillä. Forsström kätki lastinsa seppä Hindrich Löfströmin saunaan. Löfströmiä ei syytetty, mutta Forsström tuomittiin vankilaan.
51. 17.7., 23.7.1773 Renki Erich Granberg ja kauppias Johan Salin tavattiin yöllä kaupungin salpietariladon luota. Kaksikko yritti salakuljettaa lekkeriä tullin ohitse, mutta jäivät kiinni. Lekkerissä ei ollut viinaa, vaan pilaantunutta viiniä, joten kaksikkoa ei epäilty lain rikkomisesta. Salin sai kuitenkin sakkoja tullin kiertämisestä.
52. 17.7.1773 Tullimies J. G. Gran havaitsi illalla pimeyden tultua veneen matkaavan Kruunuvuorenrannasta kaupunkiin. Veneessä olleet 84 kannua viinaa oli kätketty merenrannalla asuvan pellavankutoja Stenströmin lesken Catharina Stenströmin avoimeen ulkovajaan. Gran takavarikoi viinat. Stenström ei tiennyt, ketkä viinat olivat hänen pihapiiriinsä kätkeneet. Kävi myös ilmi, että salakuljetukseen käytetty vene oli varastettu teurastaja Holmbergiltä. Syyllisiä ei saatu selville.
53. 26.8.1773 Tuntematon mies yritti salakuljettaa viinaa Espoon tullista ja pakeni ennen kuin jäi kiinni. Hevonen, kärryt ja viina saatiin takavarikoitua.
54. 18.10., 25.10.1773 Tullimies Carl Gustaf Korckman takavarikoi Viaporissa viinalekkerin Turun läänin jalkaväen sotilaalta Matths Flinckenbergiltä, joka oli työkomennuksella Viaporissa. Flinckenberg vakuutti, että tuntematon mies oli pyytänyt häntä auttamaan kantamaan lekkerin veneestä linnoituksen pääaukiolle. Flinckenberg vapautettiin syytteistä ja viina takavarikoitiin.
55. 4.11., 25.11., 2.12.1773 Tullimiehet Nyström ja Nyman löysivät Hietalahdesta 12 ja $\frac{3}{4}$ kannua viinaa. Sotilas Carl Mayengrenin ilmiannon mukaan viina kuului sotilas Friedrich Tanbsteinille. Tanbsteinia ei voitu todistaa syylliseksi, joten lopulta Mayengren tuomittiin sakkoihin.
56. 6.11., 15.11.1773 Tullimies Carl Gustaf Korckman takavarikoi Viaporissa tekemällään tarkastuskäynnillä veneestä viinaa. Sotilaat Abraham Holm ja Petter Hurtig tunnustivat, että Viaporin krouvari Lindström oli lähettänyt heidät samalla veneellä hakemaan heinää Espoon Saunalahdesta tuntemattomalta mieheltä. Lindström kielsi tapahtuneen ja Holm sekä Hurtig väittivät, etteivät tienneet kuljettavansa viinaa. Lindström vapautettiin

- syytteistä, mutta Holm ja Hurtig tuomittiin sakkoihin.
57. 18.11.1773; 14.4., 9.6.1774 Talonpoika Johan Johansson Kuohiander Kirkkonummen Hvitträskistä pidätettiin Espoon tullissa viinan hallussapidosta. Tuomittu pakeni vankeudesta ja hänet etsintäkuulutettiin.
58. 18.11.1773; 24.3.1774 Sotilaat Collin, Samberg ja Jung löysivät Viaporista veneestä kaksi viinalekkeriä. Omistajaa ei saatu selville eikä veneessä ollut miestä tunnistettu.
59. 25.11., 2.12.1773; 4.3., 5.3., 26.5., 30.9., 13.10., 20.10.1774; 28.1.1775 Kapakkaa pitävällä sotilas Fröbergillä epäiltiin olevan kaupan laitonta viinaa. Tapausta tutkittaessa ilmeni, että Fröbergin vaimo Maria Brynsteen oli useaan otteeseen myynyt viinaa kiellettyyn aikaan. Fröbergiä ei tuomittu, mutta Maria Brynsteen tuomittiin sakkoihin ja lopulta maksukyvyttömyyden vuoksi vankilaan.
60. 17.2.1774 Maanmittari Eric Thurinin vaimo Anna Marghareta oli syytettynä laittomasta viinanmyynnistä ja tuomittiin sakkoihin.
61. 17.2., 4.3., 5.3., 16.5., 13.10., 20.10.1774; 18.5., 16.6.1775 Porvari Mickel Routelinin vaimo Maria Andersdotter ilmiannettiin laittomasta viinanmyynnistä. Käsittely viivästyi asianosaisten sairauksien ja Marian lapsivuoteessa olon takia. Maria vapautettiin lopulta syytteistä.
62. 17.2.1774 Ajuri Anders Selin oli syytettynä laittomasta viinanmyynnistä, mutta häntä ei tuomittu.
63. 17.2.1774 Rattaantekijä Johan Kohlmanin pihapiiristä löytyi kahdeksantoista kannua viinaa, jotka tullimies Carl Cajander takavarikoi. Kohlman katsottiin syyttömäksi, eikä viinan omistaja selvinnyt.
64. 16.3.1774 Valvoja Eric Högman takavarikoi viinalekkerin kaupungin kadulla Jonas Lodmanilta. Espoosta kotoisin oleva ja nyt leskikuningattaren henkirykmentissä vapaaehtoisena palveleva Lodman tuomittiin sakkoihin.
65. 21.3.1774 Tullimiehet Maths Keimelin ja Maths Bohm sekä tykistön rumpali Maths Silvius takavarikoivat kaupungin kadulla tuntemattomalta naiselta reen, josta löytyi viinaa ja muita salakuljetettuja tuotteita, kuten kananmunia ja lampaannahka. Nainen pakeni väkijoukkoon, eikä häntä saatu kiinni.
66. 24.3., 7.4., 5.5., 26.5., 9.6., 15.9.1774 Kaupunginviskaali Anders Magnus Sennelin takavarikoi pienellä sillalla kaupungin lähellä viinalekkerin korpraali Lars Swanströmiltä. Swanström yritti kieltää tapauksen, vaikka paikalla oli

- ollut todistajakin. Lopulta Swanström tuomittiin vankeuteen.
67. 24.3.1774 Tullimies Gustav Gestranus takavarikoi viinaa sotilas Anders Fribergiltä, joka oli yrittänyt kuljettaa viinaa Viaporiin. Käsittely jäi kesken.
68. 29.3.1774 Pursimies Jacob Forsberg takavarikoi pienen viinalekkerin sotilas Anders Skormanilta, joka oli yrittänyt kuljettaa reessä viinaa Viaporiin. Mukana ollutta sotilas Fredrich Skarmania epäiltiin myös rikokseen osallistumisesta. Skorman tuomittiin maksukyvyttömänä vankilaan, mutta Skarmanin osalta käsittely jäi kesken.
69. 29.3.1774 Apteekkari ja majatalon pitäjä Sven Dahmia epäiltiin viinapannun sinetin murtamisesta. Dahm vannoi olevansa syytön ja hänet vapautettiin.
70. 31.3., 7.4., 5.5., 25.8.1774 Claes Nappras Espoon Vanhakartanosta yritti salakuljettaa viinaa kaupunkiin tullin ohitse. Napprasin hevoscärryt ja viinat takavarikoitiin köydenpunojamestari Rön pihalta. Syyllinen määrättiin suorittamaan tuomiotaan Viaporiin, joskaan hän ei koskaan saapunut oikeuden eteen.
71. 7.4., 5.5.1774 Tullimies Maths Pajalin takavarikoi viinaa leski Greta Lundin kapakasta Töölöstä. Useiden todistajien mukaan tuntematon talonpoika oli kätkenyt kolme viinanassakkaa kapakan ulkorakennuksen luokse ja Lund todistettiin syyttömäksi.
72. 7.4.1774; 28.1.1775 Patrulli havaitsi yöllä kahden miehen kuljettavan viinanassakkaa ajurin aitauksen luota kohti tallia. Kiinnijääneet miehet olivat ajuri Anders Selin ja tämän lanko, tykistön hanslankari Johan Argillander. Miehet tuomittiin sakkoihin. Argillander suoritti tuomionsa vankeudessa, koska ei pystynyt maksamaan sakkosummaa.
73. 7.4., 14.4.1774 Hämeen tullissa takavarikoi tullimies Matths Nyman vänrikki Ulric Kostfeldtilta viinalekkerin. Kostfeldt väitti lekkerin sisältävän suolasilakoita. Hänelle tuomittiin sakkoja.
74. 14.4., 16.12.1774 Kaupunginpalvelijat Hinrich Malmström ja Carl Fredrich Öberg syyttivät tykistön hanslankarin Johan Argillanderin vaimoa Johanna Andersdotter Argillanderia laittomasta viinanmyynnistä. Malmström ja Öberg esittivät, että viina olisi tuotu viereisestä ajuri Anders Selinin kammarista, jossa kättilö Kock parhaillaan asui. Todistajina toimineet mylläri Philip Hångelin ja tykistön hanslankari Johan Spånberg olivat myös nähneet Anders Selinin ja Johan Argillanderin kuljettavan viinaa yöllä kaupungissa.

Anders ja Johan oli kuitenkin tuomittu jo aiemmin, eikä Johanna Argillanderia tuomittu.

75. 14.4., 5.5., 5.12.1774 Ajuri Anders Selin takavarikoi kannullisen viinaa kaupungin kadulla leski Mertha Håkansdotterilta. Mertha piti kapakkaa Sörnäisissä Kumpulan kartanon mailla. Mertha yritti puolustautua väittämällä, että oli saanut viinakannun Selinin siskolta, tykistön hanslankarin vaimo Johanna Argillanderilta. Mertha ei kuitenkaan voinut todistaa väitettään. Hänet tuomittiin maksukyvyttömyyden vuoksi vankilaan.
76. 16.5.; 2.6.1774 Tullimies Carl Gustaf Korckman löysi eräästä Viaporin varastorakennuksesta laittoman viinan kätkön. Sotilas Nylander oli nähnyt tuntemattoman miehen kantavan nassakkaa varastoon ja paikalla oli myös muita todistajia. Useita sotilaita kuulusteltiin tapaukseen liittyen, mutta syyllistä ei löydetty.
77. 16.5.1774 Tullimies Carl Gustaf Korckman takavarikoi Viaporista rannalta löytyneet kaksi ja puoli kannua viinaa, joiden omistaja ei selvinnyt. Tapauksesta epäiltiin korpraali Rungrenia, mutta hänet vapautettiin.
78. 2.6.1774 Tuntematon mies kuljetti viinaa hevostärryillä Töölössä. Mies ohitti sotilaat Johan Rudbergin, Anders Blomin ja Lars Lindströmin, jotka lähtivät miehen perään, sillä epäilivät tämän kuljettavan viinaa. Mies pakeni metsään, josta kärryt sekä viinalasti löytyivät ja ne takavarikoitiin.
79. 7.9., 15.9., 30.9., 13.10.1774; 1.11., 16.3.1775 Puoli kolmelta yöllä tullimies J.G. Grahn takavarikoi viinaa kaupungin rantaan saapuneesta veneestä. Veneessä olleista kolmesta miehestä yksi pakeni, mutta kaksi pidätettiin. Espoosta kotoisin olevat tykistön hanslankari Hinrich Hansson Engström ja kuusitoistavuotias torpparipoika Jacob Bäckmän vanhoivat, etteivät olleet tietoisia veneessä olleesta viinasta. Selvisi, että kolmas mies oli Jacobin veli, merimies Johan Backman. Johan etsintäkuulutettiin ja hänet tuomittiin maksamaan sakkoja. Myös Engström sai sakkotuomion, joka myöhemmin muutettiin vankeudeksi.
80. 13.10.1774; 11.1.1775 Pursimies Lars Roth yritti salakuljettaa viinaa Viaporin telakalta kaupunkiin. Roth jäi kiinni ja tuomittiin sakkoihin, mutta suoritti tuomionsa lopulta vankeudessa.
81. 13.12., 16.12.1774 Talonpoika Mickel Jacobsson Vihdin pitäjämästä Kaukolan kylästä yritti salakuljettaa viinaa kaupunkiin reessä. Meritullimies J.P.

Lallerus ja jahdin pursimies J. Forsberg takavarikoivat viinan ja Mickel tuomittiin sakkoihin.

82. 28.1., 23.2., 16.3., 30.3.1775 Töölössä asuva entinen aliupseeri Petter Tingstedt jäi kiinni viinan salakuljetuksesta Viaporin ja kaupungin välisellä jäätiellä. Tingstedt tuomittiin maksukyvyttömänä vankilaan.
83. 14.2., 23.2., 11.3.1775 Sotilas Johan Ruberg ajoi hevoskärryillä illalla Kampin lävitse kohti kaupunkia. Tullimiehistä koostunut patrulli pysäytti Rubergin, joka ei ollut kulkenut tullin kautta, ja löysi tämän kärryistä heinäkuorman alle piilotettuna kymmenen ja puoli kannua viinaa. Ruberg selitti ostaneensa viinan tuntemattomalta mieheltä Espoossa, eikä hän saanut rangaistusta viinanpoltosta. Ruberg tuomittiin silti sakkoihin ja hän suoritti rangaistuksensa vankeudessa.
84. 14.2., 23.2., 16.3., 6.4., 4.5., 18.5., 31.7.1775 Tykistön hanslankari Erich Boström ja Espoon Noxin kylästä kotoisin oleva mies Matths Jacobson jäivät kiinni Huopalahden ja kaupungin välisellä tiellä kuljettaessaan viinaa reessä kohti kaupunkia. Boström totesi, että hän oli Jacobsonin kyydissä vain päästäkseen Töölöön, eikä hänellä ollut mitään tekemistä viinan kanssa. Molemmat tuomittiin silti sakkoihin. Tapausta väritti se, että viinan takavarikoineet kaupunginpalvelijat Hinrich Malmström ja Clais Grönberg sekä talonpoika Petter Johan Sunn nahistelivat takavarikon rahapalkkiosta.
85. 20.2., 23.2., 16.3., 22.4.1775 Tullimiehet Matths Bohm ja Matths Åhlström takavarikoivat armeijan vapaaehtoiselta, Espoosta kotoisin olevalta Hinrich Mattson Nylanderilta uuden, sinetöimättömän viinapannun Espoon tullissa. Pannun tekijäksi epäiltiin kupariseppämestari Sundbergia, mutta epäilystä ei voitu todentaa. Nylander sai sakkotuomion.
86. 16.3., 30.3., 6.4., 27.4., 4.5., 1.7.1775 Tykistön hanslankarit Johan Frisk ja Carl Brisk kuljettivat illalla pimeän tultua kaupungin kadulla viinaa. Miehet väittivät viinan kuuluvan Espoon Noxin kylässä asuvalle talonpojalle Jonas Samuelssonille, joka kuitenkin todettiin syyttömäksi mihinkään rikokseen. Frisk ja Brisk saivat sakkorangaistuksen, joka muuttui vankeudeksi.
87. 16.3., 29.6., 6.7.1775 Mittamies Zacharias Stenvallia sekä hänen sisariaan Lisa ja Helena Dahlmania epäiltiin laittoman viinanmyynnin harjoittamisesta. Lisäksi tykistön hanslankaria Hans Hurligia epäiltiin tuon laittoman viinan ostamisesta. Kaikki todettiin kuitenkin syyttömiksi.

88. 24.4.1775 Espoon Noxin kylästä kotoisin oleva talonpoika Hinrich Ericsson yritti salakuljettaa kaupunkiin rekeen piilotettuna yhdeksän kannua viinaa, jotka tullimiehet takavarikoivat. Ericsson kertoi ostaneensa viinan tuntemattomalta mieheltä. Ericsson tuomittiin sakkoihin.
89. 27.4., 31.5.1775 Armeijan vapaaehtoinen Johan Friedrich Borgen yritti salakuljettaa Viaporiin kuusi kannua viinaa rekeen piilotettuna keskellä päivää, mutta tullimies takavarikoi lastin. Borgen tuomittiin sakkoihin.
90. 27.4., 18.5., 15.6., 29.6., 6.7., 2.11., 23.11.1775; 27.2., 3.4.1777 Tullimies Carl Gustaf Korckman sai ilmiannon tuntemattomalta mieheltä, jonka mukaan paloviinavahti Hinrich Gustav Slorf kuljetti viinaa Viaporiin. Slorfin reestä löytyi tuoppi viinaa, mutta Slorf vannoi, ettei omistanut viinaa tai ollut tietoinen sen olemassaolosta. Slorf todettiin syyttömäksi.
91. 15.6., 31.8.1775, 4.4., 23.10.1776 Tupakanrullaaja Greifin vaimo Maria Greif jäi kiinni kaupungin kadulla meritullin rakennuksen kohdalla viinan hallussapidosta. Maria kantoi seitsemää tuopillista suomalaista viinaa, jotka hän tunnusti saaneensa Espoossa asuvalta talonpojan tyttäreltä Catharina Hansdotterilta ja saman talon piialta Britalta. Maria sai sakkoja, Catharinan ja Britan tapaus käsiteltiin myöhemmin.
92. 29.6.1775 Tullimies Matths Nyman löysi ja takavarikoi viinaa öiseen aikaan Espoon tullin lähistöltä, mutta viinan omistaja ei selvinnyt.
93. 23.11.1775 Kaupunginviskaali Anders Magnus Sennelin takavarikoi viinaa kaupungissa asuvan teurastaja Michael Hiobbin kotoa, koska epäili tämän harjoittavan laitonta kapakointia. Tapauksen käsittelyn oli määrä siirtyä seuraavalle vuodelle, mutta käsittely jäi ilmeisesti kesken.
94. 23.11.1775, 27.3.1776 Sotilaat Johan Hedwall ja Thomas Flodberg olivat erään varkausasian käsittelyn yhteydessä tunnustaneet ostaneensa sotilas Brunevitz Franzilta viinaa Viaporissa. Asianomaiset tuomittiin sakkoihin.
95. 23.11., 14.12.1775 Turun aksiiioikeudessa käsitelty tapaus saatettiin Helsingin aksiiioikeuden tietoon: Viaporissa oleillut, Turusta kotoisin oleva vapaaehtoinen sotilas Ephrain Palpa ilmiantoi asianajaja Måbergin peltotyöläisen Anders Anderssonin laittomasta viinanmyynnistä. Palpa ei kuitenkaan itse saapunut asian käsittelyyn, eikä Andersson lopulta saanut syytettyä.
96. 23.11., 14.12.1775, 1.2., 15.2., 22.2.1776 Armeijan vapaaehtoinen Johan

Friedrich Bogren ilmiantoï armeijan vapaaehtoisen Eric Lindin viinan salakuljetuksesta Viaporiin. Myös leski Stina Korman tunnusti tietävänsä, että Lind oli piilottanut viinaa vanhaan asuinrakennukseen. Lind ja Korman tuomittiin sakkoihin, joita sai myös ruiskumestari Hedenström, joka oli ostanut viinaa.

97. 14.12.1775, 1.2., 15.2.1776 Tullimies Johan Salenius löysi ja takavarikoi Viaporissa sairaalan tyhjistä huoneista kuusitoista ja puoli kannua viinaa. Sotilaita kuulusteltiin, mutta viinan omistaja ei selvinnyt.
98. 14.12.1775 Tullimies Matths Keimelin oli illalla Espoon tullissa ja näki kolmen miehen tulevan Töölön suunnasta kantamuksia mukanaan. Keimelin meni tutkimaan paikan, jossa miehet olivat pysähtyneet. Paikasta löytyi viinalekkeri, jonka tullimies takavarikoi. Miesten henkilöllisyys ei selvinnyt.
99. 14.12.1775, 1.2., 15.2.1776 Satulantekijämestari Johan Börstell ei ollut toimittanut sinetöityä viinapannuaan julkiseen säilöön. Börstell selvitti, että hänen viinapannunsa oli varastettu, eikä hän täten voinut sitä minnekään toimittaa. Börstell ei kuitenkaan ollut tehnyt varkaudesta minkäänlaista ilmoitusta, joten hänet määrättiin maksamaan sadan hopeataalarin sakot.
100. 15.2.1776 Tullimies Johan Salenius takavarikoi viinaa tuntemattomalta naiselta, joka pääsi pakenemaan.
101. 15.2.1776 Joulukuun kolmastoista päivä porvari Johan Ottman yritti salakuljettaa reessä 21 kannua viinaa kaupunkiin, mutta tullimiehet pysäyttivät hänet ja viina takavarikoitiin. Ottman sai sakkoja.
102. 15.2., 22.2., 14.3., 2.5.1776 Porvari Johan Ottman ilmiantoï joulukuun 22. päivä viinakätkön, joka sijaitsi porvari Simon Lönbergin rehuladossa ja navetassa. Ilmoitetusta paikasta löytyi yhteensä 118 kannua laitonta viinaa. Ottmanin mukaan viinan omistivat Kirkkonummella asuvat rusthollarit Johan Sångström ja Samuel Lindholm sekä aliupseeri Timotheus Grönberg, joka niin ikään oleili Kirkkonummella. Ottmanin mukaan mieskolmikko oli salakuljettanut viinan kaupunkiin 22. päivää edeltävänä yönä. Lönberg, Sångström, Lindholm ja Grönberg vapautettiin syytteistä.
103. 22.2., 14.3.1776 Tullimies J.C. Tegelberg löysi Viaporista viinaa. Epäiltiin, että armeijan varusmestari Friedrich Kivining olisi salakuljettanut viinan linnoitukseen, mutta tätä ei voitu todentaa ja Kivining vapautettiin.
104. 9.3.1776 Kirkkonummella asuva maanviljelijä Jacob Hinrichsson yritti

- salakuljettaa viinaa reessä kaupunkiin, mutta tullimiehet saivat hänet kiinni. Hinrichsson sai sakkoja.
105. 14.3., 4.4.1776 Valvoja Eric Högman löysi ja takavarikoi 12 kannua viinaa Töölöstä varastorakennuksesta tien varrelta. Viinan omistaja ei selvinnyt.
106. 4.4.1776 Pursimies Erich Nohrström takavarikoi tuntemattomalta mieheltä 18 kannua viinaa. Mies pääsi pakenemaan.
107. 2.5.1776 Kengäntekijän kisälli Petter Cuivenius, räätälin oppipoika Carl Bergman ja merimies Johan Eric Kock näkivät kruununtallien lähellä tuntemattoman miehen ja naisen, joiden epäilivät salakuljettavan viinaa. Cuivenius, Bergman ja Kock takavarikoivat kolme kannua viinaa, mutta eivät saaneet sen omistajia kiinni.
108. 29.8.1776 Tullimies J.G. Grahm ja tullimies M. Nyman takavarikoivat mittari Johan Bachtilta 12 ja puoli kannua viinaa. Bacht tuomittiin sakkoihin.
109. 29.8.1776 Tullimies Rön takavarikoi illalla pimeän tultua viisi kannua viinaa tuntemattomalta nuorukaiselta.
110. 29.8., 5.9., 26.9., 21.11.1776; 27.2.1777; 8.1.1778 Tullimies Erich Nyström takavarikoi kaupungissa keskellä yötä porvari Johan Ottmanilta viinaa ja erinäisiä muita elintarvikkeita sekä esineitä. Ottman katosi kesken asian tutkinnan, eikä hänen vaimonsakaan tiennyt, missä Johan oleili tai oliko hän edes hengissä. Kävi myös ilmi, että Ottman oli joistain kuljettamistaan elintarvikkeista velkaa köydenpunoja Martin Mannelle.
111. 3.10., 24.10., 25.10.1776; 27.2., 3.4., 10.4.1777 Iltamyöhään pimeän tultua Espoon tullin kohdalle saapuivat hevuskärryllä kruununvankilan vahdin Anders Gumbergin vaimo Stina Johansdotter Gumberg ja kruununvankilan vahdin Matts Forströmin vaimo Catharina Matthsdotter Forström sekä heidän perässään toisilla kärryillä nuorukainen Anders Petterson, jonka kyydistä vaimo Forström oli siirtynyt matkaamaan Gumbergin kärryihin. Tullimies Matths Keimelin tutki kaupunkiin matkaavan seurueen ja löysi ensimmäisiksi saapuneesta Gumbergin kärrystä viinalekkerin. Tapauksen käsittely oikeudessa viivästyi, sillä vaimo Gumberg oli lapsivuoteessa. Kävi ilmi, että Gumberg oli luvatta ottanut kaupunkiin lähtiessään talonpoika Mårten Wargin hevosen, eikä tiennyt kärryjen viinalekkeristä mitään. Epäilty vapautettiin syytteistä ja todettiin, ettei viinan omistajaa tiedetä.

112. 24.10.1776 Tullimies Matths Nyman takavarikoi illalla pimeään tultua viisi kannua viinaa tuntemattomalta mieheltä, joka vaatteiden perusteella oli hanslankari. Mies pääsi pakenemaan.
113. 1.11., 21.11., 2.12.1776 Talonpoika Hinrich Hansson Espoosta Bodomin kylästä jäi Espoon tullissa kiinni viinan salakuljetuksesta. Hansson tuomittiin sakkoihin.
114. 3.12.1776 Kaupunginviskaali Anders Magnus Sennelin takavarikoi kadulla postikonttorin kohdalla tuntemattomalta mieheltä viinaa. Hevoskärryissä viinaa kuljettanut mies jätti kärrynsä niille sijoilleen ja pääsi itse pakenemaan.
115. 18.2.1777; 22.1., 4.6.1778 Torpparin vaimo Anna Danielsdotter Espoon Bodomista jäi kiinni viinan salakuljetuksesta, kun yritti kulkea tullin ohi jäätä pitkin. Annan sakkorangaistus muuttui vankeudeksi.
116. 27.2.1777 Tullimiehet Hindrich Falik ja C. Prosopéeus näkivät neljän aikaan päivällä kahden miehen, jotka asustuksesta päätellen olivat sotilaita, vetävän Hämeenkadulla perässään kelkkaa täynnä kuusenhavuja. Kun Falik ja Prosopéeus lähestyivät miehiä, he jättivät kelkan niille sijoilleen ja pakenivat. Kelkasta löytyi 10 kannua viinaa.
117. 21.4., 29.5., 11.12.1777; 14.12.1778 Kruununvankilan vahti Maths Forström kulki yhdeltätoista päiväsaikaan Hämeenkadulla hevosen vetämässä kelkassa, josta valvoja Eric Högman löysi ja takavarikoi viinalekkerin. Forström tuomittiin linnoitustöihin Viaporiin, josta hän tosin pakeni.
118. 28.4.1777 Tykistön aliupseeri Magnus Lundbeck yritti salakuljettaa viinaa kaupunkiin kelkan avulla, mutta tullimies Maths Nyman otti hänet kiinni ja takavarikoi viinan. Lundbeck tuomittiin sakkoihin.
119. 29.5., 4.6., 12.6.1777 Kaupunginpalvelija Carl Friedrich Öhberg takavarikoi kaupungin kadulla viinaa sotilas Johan Rubergilta. Viina kuului mittari Johan Nyströmille, ja Ruberg oli parhaillaan toimittamassa sitä Viaporiin aliupseeri Fritzin vaimolle Anna Catharina Fritzille. Nyström kertoi ostaneensa puoli ankkuria viinaa kaupungin viinanpolttimosta täysin laillisesti ja luvanneensa lainata, mutta ei myydä, tuosta määrästä neljä kannua rouva Fritzille. Epäillyt vapautettiin syytteistä.
120. 28.6.1777 Jahdin pursimies Eric Norström näki Kruunuhaassa lekkeriä kantavan miehen, joka pakeni Norströmin lähestyessä häntä. Mies pudotti

- viinalekkerin, jonka Norström takavarikoi. Viinan omistajaa ei saatu kiinni.
121. 20.11.1777 Tullimies Johan Rönn takavarikoi Espoon tullissa 13 ja puoli kannua viinaa tuntemattomalta mieheltä, joka yritti päästä kaupunkiin. Mies pääsi pakoon.
122. 4.12.1777; 8.1., 22.1., 26.2., 2.4.1778; 23.5.1782 Kaksi vuotta sitten (1775) viinaa kaupungilla kantanut Maria Greif ilmiantoi saaneensa viinan talonpojan tyttäreltä Catharina Hansdotterilta ja piika Britha Mathsdotterilta Espoon Bodomin kylästä. Myös torpparinvaimo Maria Elisabeth Swahnin epäiltiin liittyvän tapaukseen, mutta hänet vapautettiin syytteistä. Hansdotter ja Mathsdotter, jotka olivat alunperin salakuljettaneet Greifiltä takavarikoidun viinan kaupunkiin, tuomittiin sakkoihin.
123. 11.12.1777 Viaporin tullimiehet Tegelberg ja Salenius löysivät tyhjillään olevasta rakennuksesta 44 kannua viinaa ja takavarikoivat ne.
124. 26.2.1778 Valvoja Eric Högman takavarikoi yöllä kaupungin kadulla viinaa kaupungin kirvesmies Johan Winteriltä ja tuntemattomalta mieheltä. Winter oli kuitenkin hankkinut viinan laillisesti kruununpolttimosta, eikä tätä tuomittu.
125. 7.3.1778; 11.2., 22.2., 7.6., 12.7.1779 Kauhalan kylästä Kirkkonummelta kotoisin olevalta talonpojalta ja tykistön hanslankari Eric Jacobsson Hagmanin reestä takavarikoitiin tullissa 12 ja puoli kannua viinaa. Jacobsson tuomittiin sakkoihin.
126. 7.3.1778; 7.7., 12.7.1780 Tykistön hanslankari Anders Falik jäi Espoon tullissa kiinni viinan salakuljetuksesta. Falik oli piilottanut viinan rekeen havujen alle. Hänet tuomittiin sakkoihin.
127. 22.3.1778 Tykistön hanslankari Johan Norström löysi viinaa lumesta maantieltä kaupungin ja Helsingin pitäjän Kaarelan kylän väliltä. Norström toimitti viinan Espoon tulliin, jossa se takavarikoitiin. Norströmiä ei epäilty rikoksesta.
128. 9.4., 1.10.1778 Apulaiskaupunginviskaali Carl Fredrich Lutke ilmiantoi porvarinpoika Petter Tanbergin ja tämän vaimon Anna Tanbergin laittomasta kapakanpidosta. Pariskunta tuomittiin sakkoihin.
129. 11.5., 21.5., 4.6.1778 Apulaiskaupunginviskaali Carl Fredrich Lutke löysi viinaa ajuri Hindrich Norströmin ja tämän vaimon Catharina Norströmin talon lähistöltä. Hindrichiä, Catharinaa ja heidän poikaansa Johan Norströmiä epäiltiin viinan omistajiksi, mutta he kielsivät tapauksen ja oikeus päätti

vapauttaa heidät syytteistä.

130. 8.10., 15.10.1778 Apulaiskaupunginviskaali Carl Fredrich Lutke toi ilmi, että joissain kaupungin kapakoissa oltaisi anniskeltu viinaa, joka ei ollut yhtä vahvaa kuin kruununpolttimossa valmistettu viina. Asiaa ei kuitenkaan käsitelty tämän enempää.
131. 19.10.1778 Teurastajan leski Anna Lönnbergin pihalta Ullanlinnan alueelta löytyi laittomasti valmistettua viinaa, jotka kaksi tuntematonta miestä olivat sinne kätkeneet. Anna Lönnbergiä ei syytetty tapauksessa. Viina takavarikoitiin.
132. 19.10., 22.10., 5.11.1778 Porvari Jacob Pachalen oli perustanut Katajanokalle uuden kapakan, mutta apulaiskaupunginviskaali Carl Fredrich Lutken mukaan kapakka oli laittomasti perustettu. Lutke takavarikoi kapakasta kyltit ja viinat ja toi tapauksen oikeuteen. Kävi kuitenkin ilmi, että kapakan perustamistoimet oli hoidettu täysin asianmukaisesti eikä rikosta ollut tapahtunut. Lutkelle tuomittiin pieni sakko.
133. 22.10.1778 Tullimiehet Alexander Dittlof ja Carl Boström takavarikoivat iltahämärässä viinaa kaupungin kadulla tuntemattomalta mieheltä. Mies pääsi pakenemaan.
134. 29.10., 12.11., 10.12.1778 Kersantti Petter Hasselberg ja armeijan vapaaehtoinen Anders Grawander kuljettivat kaupunkiin veneellä kuusi ja puoli kannua viinaa, jonka he olivat hakeneet Vanhastakaupungista sotilas Lars Dufwan kotoa. Valvoja Eric Högman takavarikoi viinan. Dufwan mukaan sotilas Carl Åkerman oli salakuljettanut peräti ankkurillisen viinaa jonkun tuntemattoman talonpojan kanssa, mutta todisteiden puuttuessa Åkerman vapautui syytteistä. Hasselberg, Grawander ja Dufwa tuomittiin sakkoihin.
135. 3.12.1778; 18.1., 18.3.1779 Kuparimestari Eric Sundberg valmisti ja möi laittomasti viinapannun Anders Simonsson Wathialle ja tämän pojalle Eric Andersson Wathialle. Pannulla oli myös valmistettu viinaa, jota oli nautittu kirkonmessujen aikana. Sundberg ja Wahtiat tuomittiin sakkoihin.
136. 18.4.1780 Tullimiehet H. Lojander ja E. Tallquist takavarikoivat yöllä viinaa tuntemattomalta mieheltä, joka pääsi pakenemaan.
137. 18.4., 21.8.1780 Piika Maria Pählsdotter jäi kaupungissa kiinni viinan salakuljetuksesta. Maria tuomittiin sakkoihin ja myöhemmin maksukyvyttömänä vankilaan.

138. 9.11., 23.11., 30.11.1780; 30.11.1781 Ajuri Anders Sohlströmiä syytettiin laittomasta oluen ja viinan myynnistä. Andersin vaimo Eva Sohlström edusti miestäns oikeudessa, koska Andersia itseään ei tavoitettu. Eva kielsi oluenmyynnin, mutta myönsi, että joitakin viinaryyppyjä oli myyty. Sohlströmeille tuomittiin sakkoja oluen ja viinan myynnistä.
139. 13.11., 14.12.1780; 19.2.1784 Tullimies Alexander Dittlof takavarikoi sotilas Petter Steniltä laittomasti valmistettua viinaa. Sten ilmoitti, että osa viinasta kuului espoolaiselle torpparille Anders Hanssonille. Hansson todettiin syyttömäksi ja Sten tuomittiin sakkoihin.
140. 8.2., 14.2., 16.2.1782 Porvarit Hinrich Carberg ja Johan Lindström ilmiantoivat kruununpolttimon vahtimestarin Lars Wahlgrenin laittomasta oluenpanosta sekä oluen ja viinan myynnistä. Wahlgrenin vaimo Brita Maria Wahlgren tunnusti myyneensä viinaryyppyjä ja hänet tuomittiin sakkoihin.
141. 25.8., 1.9., 11.9.1783 Tullimies Carl Friedrick Blomberg löysi kippari Petter Halinin veneestä viinaa. Käsittely siirtyi meritullioikeuteen.
142. 12.2., 19.2., 28.2., 4.3., 19.3., 27.3., 1.4.1784 Vankilan vahtimestari Seliniä ja tämän vaimoa epäiltiin laittomasta oluen ja viinan myynnistä. Selin tuomittiin sakkoihin.
143. 30.12.1784 Tuntematon mies kulki kaupungin Suurkadulla hevoscärryillä. Tullimiehet tutkivat miehen kulkuneuvon ja löysivät viinaa. Mies pakeni ja jäi tunnistamatta, mutta kärryt viinoineen jäivät tullimiehille.
144. 18.1., 21.1., 24.1.1786 Rakuuna Jacob Timström Helsingin pitäjämästä ilmiantoi Espoon tullin lähellä kapakkaa pitävän sotilaan Petter Sundbergin laittomasta viinanmyynnistä. Sundberg todettiin syyttömäksi.
145. 21.3.1786 Tullimies Johan Ottenius ilmiantoi meritullimiehen Eric Forströmin laittomasta viinanmyynnistä. Tapauksen käsittely jäi kesken, sillä Otteniuksella ei ilmeisesti ollut esittää pitäviä todisteita.
146. 19.4., 16.8.1786 Tullimies Johan Nordström ilmiantoi porvari Swen Strömgrenin laittomasta viinanmyynnistä. Nordström kuitenkin menehtyi ennen kuin tapaus saatiin käsiteltyä, eikä Strömgreniä näin ollen saatu tuomittua.
147. 23.9.1786 Porvari Oikelinia epäiltiin laittomasta kapakanpidosta, mutta häntä ei tuomittu.